

İSTANBUL ŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CARL SCHMİTT'İN SİYASET VE HUKUK KURAMINDA OTONOMİ TEZİ

ENES GÜRAN

MAYIS 2016

Bu tezi okuduğumuzu ve bu tezin kapsamı ve niteliği açısından, Kamu Hukuku alanında Yüksek Lisans Derecesi için tamamen yeterli olduğunu beyan ederiz.

Tez Jürisi Üyeleri:

Yrd. Doç. Mustafa YAYLALI
(Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Cemal Bali AKAL

Yrd. Doç. Murat Ertan KARDEŞ

Bu tezin İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Tarih

23.05.2016

İmza/Mühür

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Ad/Soyad: Enes GÜRAN

İmza:

ÖZ

CARL SCHMITT'İN SİYASET VE HUKUK KURAMINDA OTONOMİ TEZİ

Güran, Enes.

Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Mustafa Yaylalı

Mayıs 2016, 133 sayfa

Alman hukukçu ve siyaset felsefecisi Carl Schmitt'in siyaset felsefesinden yola çıkarak oluşturduğum bu çalışmada onun hukukun otonomisine karşı siyasetin otonomisini savunduğu tezine karşı çıktım. 20. yüzyılın başlarında sosyal bilimlerin, fen bilimlerinin kesinliğine yaklaşabileceği düşüncesi özellikle ekonomi kuramına hakim paradigma idi. Ekonomi kendine has diğer sosyal olgulardan bağımsız kuralları olan kendinden menkul bir bilim sahası olarak görülmeye başlanmıştı. Sosyal gerçekliği (hukuk, siyaset, ahlak, ekonomi vb.) kategorik düşünme biçimi ile ele alan otonomi tezleri yalnızca ekonomi kuramı ile sınırlı kalmamıştı. Kelsen hukuk kuramında 'olan' ve 'olması gereken' arasında kesin bir ayırım yaparak hukuku sosyal gerçeklikten bağımsız bir bilim sahası haline getirmeye çalışıyordu. Schmitt, kendi çağına hâkim bu paradigmayı hem eleştirmiş hem de siyaset kuramı alanında kendi düşüncelerine zemin oluşturmak için kullanmıştır. Bunu yaparken Schmitt literatüründe savunulan genel görüşün aksine hukukun otonomisini külliyen reddetmemiştir. Schmitt, özellikle siyasetin otonomisini savunsa da hukukun otonomisine dair çok farklı bir bakış açısı getirmiştir. Onun çok az değinilen hukuk kuramını, hukuk sahasının otonomisine ve kendine has özelliklerini nasıl sosyal gerçeklikte gösterebileceğine dair fikirler içermektedir. Üzerinde az yoğunlaşıl原因, normativizmin karşısına 'kararcılığı' koyan hukuk kuramı ile Schmitt, bize özellikle hukukun ontolojik otonomisini nasıl sağlayabileceğimizi gösterir. Hukuk, istisna ile olağanlık arasında karar verebilen bir egemenin varlığıyla ancak sosyal gerçeklikte varlık alanı bulabilir. Bu analiz, hukuk ve siyaset krizlerini neredeyse her on yılda bir yaşayan Türkiye'nin, hukukla olan sorununa da çözüm sunabilecek sonuçlar verebilir.

Anahtar Kelimeler: Schmitt, otonomi, siyaset, hukuk, olağanüstü hal

ABSTRACT

AUTONOMY THESIS IN CARL SCHMITT'S POLITICAL AND LEGAL THOUGHT

Güran, Enes.

LL.M, Department of Public Law

Thesis Advisor: Assist. Prof. Mustafa Yaylalı

May 2016, 133 pages

Carl Schmitt, German constitutional law scholar, is generally known by his thesis which defends the autonomy of the political against the autonomy of law, especially Kelsenian understanding of law. In this paper, contrary to the prevailing idea in Schmittian literature, I argue that Schmitt's defend of autonomy of the political paves way for the autonomy of legal sphere as well. Widely accepted interpretation that the concept of the political is dependent on intensification of antagonisms in other spheres of life implies that the political is not autonomous but dependent. Clearly, it contradicts the very main argument of the concept of the political, namely the autonomy thereof. The ambivalence of autonomy from and dependency on other spheres of life begs the question: on what grounds the autonomy of the political would be established? The answer lies in Schmitt's political theory as well as his legal theory. In the first publication of *the Concept of the Political*, Schmitt attempted, without a doubt, to do pure theory of politics which does not rest upon other domains of life. However, throughout two publication with substantial change, he diverted his theory from autonomy theory to the intensification theory of the political. This fundamental change gives us the insight that he committed to absolute autonomy of the political in the very first place. This insight, when it projected to his legal theory, gives similar results. Schmitt, by distinguishing the exception and the normal similar to the distinction of friend and enemy, gives us a hint about the autonomy of legal sphere. The sovereign decision on the exception, which is by nature a legal decision, leads us significant theoretical outcomes as well for Turkish current political and social state of affairs.

Keywords: Schmitt, Autonomy of the Political, Law, Life Sphere, Exception

TEŞEKKÜR

Zor bir sürecin sonunda ortaya çıkan bu tez çalışması, çok değerli Hocalarımla katkılarıyla şekillendi ve son halini aldı. İlk teorik hukuk dersini aldığım, bana yalnızca hukuk felsefesini değil tüm felsefeyi sevdiren, Türk akademisi içinde gelecekteki tüm öğrencilere yol gösterecek olan, akademik kariyer arzusunu taşıma sebepim saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Cemal Bali Akal'a çalışmamın yazımı ve değerlendirilmesi aşamalarındaki katkıları ve salt tezde değil hayatta da öğütleriyle dengeli bir yol izlememe vesile olduğu için çok müteşekkirim. Görüşleriyle tezime farklı bir noktadan bakmamı sağlayan ve tez jürimde yer almayı kabul ederek çok kısa bir süre içerisinde tezimi okuyup değerlendiren akademik yol göstericim Yrd. Doç. Dr. Murat Ertan Kardeş'e ayrıca teşekkür ederim. Tezimin tüm aşamalarında bana tahammül eden ve işlerinden feragat ederek bana her türlü desteği sağlayan asistan arkadaşlarım Özge Bozkurt, Şerife Gündoğan, Pınar Yazıcı, Muhammed Ali Aydın, Dursun Saat ve Ömer Faruk Petek'e, hayatım boyunca bana destek olan aileme, tezimi tam anlamıyla okuyup değerlendiren arkadaşlarım Mehmet Şirin Çelik ve Salih İnan'a çok teşekkür ederim.

Tezimin bu konuda çalışma yapmak isteyenler veya sadece konuya ilgi duyanlar bakımından fayda sağlamasını ümit ederim

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜMLER	
1. SİYASAL KAVRAMI YA DA DOST-DÜŞMAN AYRIMI	8
1.1. Otonomi Savı Üzerine Literatür Karmaşası	18
1.2. Siyasal (politik-olan) Kavramının Yorumu: Yoğunlaşma Derecesi	22
1.3. Genel olarak Otonomi Savlarının Anlamı.....	29
1.4. 20. Yüzyıl Entelektüel Konjonktürü ve Schmitt'in Otonomi Tezi.....	32
1.5 Yaşam Alanları Perspektifi	37
1.6. Hukuk ve Siyasetin Teorik Sınırı: Dost Düşman Ölçütünün Doğuşu.....	48
2. HUKUK ve SİYASET ALANLARININ KESİŞİM KÜMESİ: DEVLET AYGITI	58
2.1. Bir Hukukçu Olarak Schmitt'in Hukuk Kuramının Unsurları	58
2.1.1. Maddi ve Şekli (Prosedüral) Hukuk	59
2.1.2. Hukuk Biliminde Olan, Olması-gereken ve Olağanlık.....	61
2.2. Bir Devlet Kuramcısı olarak Schmitt: Mekanizmaya Karşı Organizma.....	63
2.3. Anayasada Devletin Dört Görünümü: Hukuk Alanının Genişliği	70
2.3.1. Olağan Yasama Prosedürü: Parlamenterizmin Hukuki Eleştirisi.....	79
2.3.2. Olağan Yasa Koyucu Olarak Parlamenter Mekanizma	80
2.3.3. Olağandışı Yasa Koyucu Kavramı	83
2.3.4. Olağandışı Yasa Koyucular: Hukuk ve Siyaset Alanlarının Sınırını Belirleyenler.....	85
2.3.4.1. Ratione Materiae: Anayasal Değişikliklerde Nitelikli Çoğunluk Ne İçin Vardır?	85
2.3.4.2. Ratione Suprematis: Halk Anayasal Sistemde Gerçekte Nerededir?	89
2.3.4.3. Ratione Necessitatis: Diktatör Ne Yapar, Egemen Kimdir?.....	94
3. NORMUN OTONOMİSİNE KARŞI KARARIN OTONOMİSİ.....	100

3.1. Hukuk ve Siyasetin Kavramsal Sınırı: İstisna	103
3.2. Hukuk, Doğal Hukuk Zemininde Otonom Olabilir mi?.....	109
3.3. Otonomi Karmaşası: Anayasanın Koruyucusu	114
SONUÇ	123
KAYNAKÇA.....	127

GİRİŞ

Otoriter, gelenekçi siyaset ve hukuk kuramının öncülerinden sayılan Alman hukukçu Carl Schmitt'in düşünceleri, ancak doksanlı yıllardan sonra Batı akademisinin ilgisini çekebilmiştir. Bir dönem Nazi destekçisi olan ve bu yüzden Nazi hukukçusu olarak adlandırılan sağcı Schmitt düşüncesi, Sovyet bloğunun yıkılmasından sonra ilginç bir şekilde (Chantal Mouffe gibi) sol Schmittçi düşünürler meydana getirmiştir. Fikri müktesebatının liberalizme ve liberal demokrasiye karşı sağlam eleştiriler içermesi, elbette ki bunun en mühim sebebidir. Zira Schmitt, hem siyaset hem de hukuk teorisiyle liberalizme karşı tam anlamıyla fikri bir mücadeleye girer. Ülkemizde de son yıllarda siyasi şartlardan dolayı Schmitt, fazlaca anılır olmuştur. Son zamanlarda gerçekleşen siyasi ve hukuki vakıalar Schmitt okumaları için elverişli bir ortam yaratmaktadır. Özellikle hukukun belirli dönemlerde askıya alınabileceğine ve siyasetin öncelenmesi gerektiğine dair savları ile Schmitt'in düşünceleri, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde hayli rağbet görüyor. Ancak Türkiye'de neredeyse yalnızca siyasi düşüncesiyle tanınan Schmitt'in hukuki düşüncesi de siyasi düşüncesi kadar verimli ve yetkindir. Hans Kelsen gibi liberal hukukçularla hep ters düşen Schmitt, hukuk felsefesi açısından eleştirel bir düşünce kaynağı olmanın yanında günümüzün sosyal ve siyasal şartlarını aydınlatıcı ve açıklayıcı bir işlev görebilir. Ancak bunun için ilk başta systemsiz bir felsefeci olan Schmitt'in eleştirel siyaset ve hukuk kuramının aydınlatılması gerekir.

Schmitt, hukuki ve siyasi eserlerinde her fırsatta liberalizme karşı eleştiriler yöneltir. Bu eleştirilerin temel noktası, hukukun otonom (özerk) olamayacağı bunun aksine siyasetin otonom olduğu tezinde düğümlenir. Bu yüzden Schmitt'in siyaset ve hukuk felsefesinin, hukukun otonomisine karşı siyasetin otonomisini savunduğu tezi, Schmitt'e dair literatürde en çok kabul edilen akademik savdır. Siyasetin otonomisi ve siyasi saiklerin diğer beşeri etkinlik alanlarına (ahlak, ekonomi vb.) karşı egemenliği ve önceliği, Schmitt'in hukuk ve siyaset felsefesi müktesebatından devşirilen genel çıkarsamalardır. Bununla birlikte liberalizmin hukuk, ekonomi ve ahlak kuramlarının karşısına siyasetin otonomisini yerleştirmeye çalışan Schmitt'in siyasetin üstünlüğünden, egemenliğinden, önceliğinden veya otonomisinden neyi kastettiği üzerinde açık bir uzlaşma yoktur. Bu belirsizliğe rağmen onun hukukun otonomisine

karşı siyasetin otonomisini savunduğu düşüncesi, neredeyse uzlaşma sağlanmış akademik savdır. Oysa derinlemesine bir inceleme, otonomi tezinin Schmitt'in siyaset ve hukuk kuramında hiç de o kadar belirgin ve peşin kabule açık bir mevzu olmadığını gösterecektir.

Bu genel kanının sebeplerinden biri, bilimsel otonomi savlarının o konjonktürdeki hâkimiyetine ve Schmitt'in düşüncelerinin temelini inşa ettiği sosyal, siyasal ya da entelektüel konjonktüre yeterince ehemmiyet verilmemesidir. Oysa Schmitt gibi eleştirel bir düşünürün iddialarının, içinde bulunduğu çağdan bağımsız değerlendirilmesi mümkün değildir. Bilimsel metodun hâkim olduğu 20. Yüzyıl başlarında, Schmitt'in hukuk ve siyaset kuramının bilimsel otonomi tartışmalarından ayrı düşünülebileceği kabul edilemez. Estetikte, sanatın toplumdaki bağımsız özerk bir disiplin olup olmadığına dair tartışmalar, iktisat kuramında iktisatın doğa bilimleri gibi pozitif bir bilim olarak ele alınması ya da Kelsen'in hukuku otonom bir bilim haline getirme çabası bir arada düşünüldüğünde otonomi savlarının bu döneme hâkim olan düşünce tarzı olduğu anlaşılacaktır. Bu yüzden Schmitt'in iki dünya savaşı arasındaki düşüncelerine bu tarihsel bağlamda ele almak gerekir.

Schmitt'in hukuki ve siyasi fikirlerinin siyasetin otonomisini savunduğuna dair kanının bir diğer sebebi, Schmitt'in düşüncesinin temelini oluşturan *Siyasal Kavramı* eserindeki değişimlere ve onun eleştirel hukuk kuramına literatürün yeterince yoğunlaşmamasıdır. Genellikle günün koşullarına göre yazılmış karmaşık, sistemsiz, kısa ve öz metinlere sahip Schmitt'in, bilhassa anayasa ve egemenlik kuramı derinlemesine incelenirse sanılanın aksine hukukun otonomisini reddetmediği görülecektir. Bu derinlemesine incelemenin farklı bakış açılarını içerisinde barındırması gerekir.

Bir felsefi inceleme metin temelli, olgu temelli ya da düşünür temelli olmak üzere üç farklı şekilde yapılabilir. Ancak Schmitt gibi istisnai bir düşünür söz konusu ise tek bir temeli esas alarak onun düşüncesini incelemek mümkün değildir. Schmitt düşüncesi, bu üçünün birleşimi ile bir sacayağı üzerine oturtulmalıdır. Örneğin Kelsen bir figür olarak ele alınırsa düşünce birikimi tartışmasız demokrat, liberal ya da evrenselci bir düşünce olarak nitelenebilir. Ancak otokrat ya da Nazici olarak nitelenen Schmitt'in sol veya radikal demokratik yorumları bir hayli yaygındır. Bu yüzden bir figür olarak

belirli bir kalıba yerleřtirilemez. Ancak Schmitt, asla bir liberal de deęildir. Bununla birlikte Schmitt'in liberal bir çağda liberalizmin kritięini yaptıęı ve liberalizmin ufku içine sıkıřan bir dūřünūr olduęu da sıkça vurgulanarak onun anti-liberal savlarının kusurlu olduęu savunulmaktadır. Gōrōldūęu gibi Schmitt'i anlamlandırmak bir hayli zordur.

Onun fikri mōktesebatı, bu zorluęu ařmak için yalnızca bir dūřünūr olarak deęil, teorilerini oluřturan temel metinler derinlemesine incelenerek ve o devrin ruhuna hâkim dūřünce tarzı dikkate alınarak incelenmelidir. Hemen belirtelim ki 19. yūzyılın sonlarına 20. yūzyılın bařlarına hâkim dūřünce tarzı, sosyal bilimlere yōnelik pozitivist bakıř açısının ūrōnū olan otonomi savlarıdır. Liberal dūřünūrler ūzellikle ekonomi ve hukuk alanını rasyonel bir perspektiften ele alarak kuralları belirli ve bilinebilir birer sosyal saha olarak bilimselleřtirme çabasına girdikleri 20. yūzyıl bařlarında, Schmitt'i bu konjonktūrden ayrı dūřünemeyiz. Bununla birlikte Schmitt, bir liberal sayılamaz ve dūřūncesi de liberal çağı ařamaz. Bu yūzden onun siyasetin otonomisini yerleřtirme çabasını, bilimsel otonomi savları çerçevesine yakın bařka bir çerçeveden ele almak gerekir. Bu ereve, Schmitt'in otonomi savlarına dair tezimizin temel iddiası olan 'yařam alanları (*life sphere*)' perspektifi olacaktır. Hemen belirtelim ki 'yařam alanları' ifadesi bir kavram olmaktan ziyade yine otonomi kavramı gibi realist bir bakıř açısıdır ve Nazi Almanyasına ait bir dıř politika iddiası olan 'yařam sahası *lebensraum*' ile kavramsal-tarihsel bir alakası yoktur. Schmitt'in siyaset, uluslararası hukuk, estetik kuramına dair birçok eserine hâkim olan, bir teori ūretme aracıdır. Yařam alanları perspektifi, kūltūrūn tūm alanlarına (hukuk, ahlak, siyaset, ekonomi, din vb.), o alanda uęrařan kiřileri (hukukçu, siyasetçi, ekonomist, teolog vb.) esas alarak otonomi kazandırır. Bu açıdan yařam alanı yerine bu bakıř açısını ifade etmek için tezimizde yer yer uęrařı alanı, meslek olarak hukuk, kūltūr alanı, kūltūr parçası ifadelerini de kullanacaęız.

Belirttięimiz gibi Schmitt'in felsefesine dair genel kanı, onun hukukun otonomisine karřı siyasetin otonomisini savunduęu yōnūndedir. Oysa Schmitt'in dūřūncesinin geneline hâkim olan temel bakıř, yalnızca siyasetin deęil dięer beřeri uęrařların da sosyal gerçeklik temelinde otonom olabileceęini varsayan 'yařam alanları' perspektifidir. Gerçekçilik temelinde oturan bu bakıř açısı ile Schmitt dūřūncesi ele alındıęında ortaya farklı bir Schmitt tablosu çıkacaktır. Bu alıřmada Schmitt'in

siyasetin otonomisi savı ve göz ardı edilen hukuk kuramı, birlikte ele alınarak onun siyaset ve hukuk düşüncesini birlikte anlamlandırmamıza izin veren ‘yaşam alanları’ tasavvuru ortaya konacaktır. Bu bakış açısı, otonomi savlarından farklı olarak hukuk da dâhil tüm beşeri alanların (ahlak, estetik ekonomi vb.) kültürün içinde birbirinden ayrı birer düşün ve uğraş alanı olduğu varsayımına dayanır. Bir anlamda hukuk, siyaset veya ekonomi, sosyal bilimcinin inceleyeceği sahayı, o sosyal sahada faaliyet gösteren öznelerle bakarak teorize etme çabasıdır. Sosyal bilimcinin kültüre yönelttiği olgusal değil öznel gerçekçi bir bakış açısıdır. Bunun yanına hemen not düşelim ki ‘yaşam alanları’ yine ‘otonomi’ kavramı gibi kavramsal açıdan değil metodolojik açıdan önemlidir.

Özetle bu çalışmada Schmitt’in otonomi kavramı yerine ‘yaşam alanları’ kavramından yola çıkarak Schmitt’in siyasal alanın otonomisini savunmanın yanında hukukun da otonomisine açık kapı bırakan ‘yaşam alanları’ tezi işlenecektir. İnsanın doğasının çoğulcu karakterde olduğunu varsayan ‘yaşam alanları’ perspektifini aydınlatmak için ilk bölümde Schmitt’in siyaset kuramı çerçevesinde otonomi sorunu ele alınacak ve Schmitt’in siyasetin otonomisinden neyi kastettiği sorusuna cevap aranacaktır. Çünkü siyasete teorik olarak otonomi kazandıran meşhur dost-düşman ölçütünün Schmitt’in siyaset kuramındaki yeri ve anlamı muğlaktır. Schmitt, siyasetin kavramsal otonomisini vurgulamak için ahlakta iyi-kötü, estetikte güzel-çirkin ayrımlarına kıyasen siyasette dost-düşman ayrımını keşfeder. Ancak Schmitt, siyasetin otonomisini bu kavramsal ayrım üzerine kurarken otonomi savını çelişkiye düşüren bir dönüş yapar. *Siyasal Kavramı* eserinin sonraki basılarında siyaseti diğer beşeri alanlarda (ahlak, ekonomi vb.) gerçekleşen çatışmaların yoğunlaşma derecesine indirger. Buna göre örneğin, kıt kaynakların dağıtım sorunu ile ilgilenen iktisadi sahada gerçekleşecek bir paylaşmazlık durumu insanları dost-düşman şeklinde bir ayrışmaya itecektir. Bu, kültürün içerisindeki siyasi alanı doğuran tözdür. Bu bağlamda siyasi alan diğer alanlardaki antagonizmalara ‘bağlı’ bu yüzden özerk olmayan bir olgudur. Bu noktada Schmitt kendi otonomi iddiası ile çelişerek politik-olani, insanların ahlaki ya da ekonomik konularda anlaşmazlığa düşüp dostlar ve düşmanlar şeklinde iki kümeye ayrılmasına ve bu çatışmaların yoğunlaşması derecesine bağlar. Schmitt, en başta siyaseti dost-düşman ayrımı ile ahlak, estetik ya da ekonomi gibi otonom bir sosyal gerçeklik olarak göstermeye çalışırken daha sonra siyasal alanı, diğer alanlarda gerçekleşen çatışmaların yoğunlaşma derecesine

‘bağımlı’ bir alan olarak sunar. Bu çelişkiyi anlamlandıracak bakış açısı ‘yaşam alanları’ olacaktır. Bu yüzden ilk bölümde bu çelişki geniş bir şekilde açıklanarak yaşam alanları tezi yeni bir bakış açısı olarak sunulacaktır. Yaşam alanları perspektifi, tezimizin ikinci bölümünde sosyal gerçekliğe yönelmiş bir bakış açısı olarak hukukun kültür içerisindeki yerini ve hangi anlamda otonom bir yaşam sahası olabileceği sorusunu aydınlatacaktır.

İkinci bölümde bu temel perspektife göre Schmitt’in hukuk düşüncesi ele alınacaktır. Bunun için ilk bölümün sonunda Schmitt’in hukuk ve siyaset düşüncesinin ne kadar iç içe olduğu göstermek için dost-düşman ölçütünün nasıl ortaya çıktığı anlatılacaktır. Daha sonra Schmitt’in sistemsiz hukuk düşüncesini anlamak için onun hukuk kuramına hâkim temel kavram ve düşünüş biçimleri ele alınacaktır. İlk olarak bir anayasa hukukçusu olarak Schmitt’in hukuk fenomenini, maddi hukuk da diyebileceğimiz normlar âlemi ve şekli hukuk olarak adlandırabileceğimiz normun üretim prosedürü olmak üzere iki temel unsur içerisinde düşündüğü savunulacaktır. Maddi ve şekli hukuk ayrımı çalışmamızın 2. Bölümündeki olağandışı durumlarda devreye giren yasama organlarını anlatmamız için bize teorik bir zemin inşa edecektir. Bunun hemen ardından Schmitt’in sistemsiz hukuk kuramının hukuku, ‘olan’ ‘olması-gereken’ ve ‘olağanlık’ olmak üzere üç temel bileşene ayırması işlenecektir. Bu üçlü ayırım ise daha çok hukuk fenomeninin karar ve norm bağlamında otonomisini tartışacağımız 3. Bölümde kullanılacaktır.

Schmitt’in hukuk kuramına hâkim maddi ve şekli hukuk ayrımı, prosedüral hukuk da diyebileceğimiz yasama sürecinin birden fazla olduğunu, olağandışı durumlarda farklı devlet organlarının yasa üretmek için devreye girdiğini anlatır. Schmitt için önemli olan, siyasal gerçeklikte normun üretim prosedürünün liberal parlamentarizmdeki gibi tek bir süreçten ibaret olup olmadığıdır. Alman düşünür, tek bir yasa üretim prosedürü öngörmek yerine şekli hukuku, biri yine olağan yasama süreci diğer üçü olağandışı yasama süreci olmak üzere toplamda dört yasama prosedürüne ayırır. Salt çoğunluk, olağan yasama organını ifade etmektedir. Anayasa değişikliği yapmaya yetkili nitelikli meclis çoğunluğunu, halkı ve devlet başkanını ayrı birer yasama organı olarak düşünen Schmitt, bunları olağandışı yasama organları olarak niteler. Olağandışı yasama kavramı Schmitt’in hukuku kültürün içinde daha geniş bir yaşam sahası olarak düşünmesine yarayan birer hukuk bilimsel araçtır. Bunu yaparken devleti ve onun

parlamento dışındaki organlarını birbiriyle ilişkili bir organizma şeklinde bir bütün olarak tahayyül eder ve devletin yalnızca parlamentosu ile değil diğer tüm organları ile hukuku inşa ettiğini savunur. Bu yüzden Schmitt'in hukukun devlet içindeki hâkimiyetini genişleten yasama organlarını incelemeden önce devleti bir organizma olarak tahayyül etmesi konusunu ele alacağız. Bunun hemen ardından organizma olarak devletin dört farklı fonksiyonunu (buna işlev ya da uzuv da denebilir) göreceğiz. Bu dört uzuv, olağan ve olağandışı olmak üzere ikiye ayrılan yukarıda bahsettiğimiz dört farklı yasa üretim fonksiyonuna denk gelir. Devletin dört görünümü hemen yukarıda bahsettiğimiz dört yasama sürecine tekabül edecektir. Schmitt, devleti ve hukuku tek bir motorla çalışan mekanik bir araç olarak düşünmek yerine onu Hobbes'dan yardım olarak birden fazla uzvu olan ve kolları toplumun her alanına yetişen bir organizma olarak düşünür. Bu sayede olağandışı yasama süreçleri, devletin farklı görünümleri içine gizlenmiş birer yasama organı olarak ortaya çıkar.

Hukukun bir yaşam alanı olarak Schmitt'in düşüncesinde devlete ve sosyal gerçekliğe ne denli hâkim olduğunu gördükten sonra 3. Bölümde hukukun hangi teorik temelde otonom olabileceği meselesi ele alınacaktır. İlk olarak Schmitt'in sıklıkla üzerinde durduğu olağanüstü hal (istisna) olgusunu hukuk düşüncesinin kapsamına aldığı için doğal hukuk ekolünün hukukun otonomisini sağlayabilecek bir hukuki düşünce biçimi olup olmadığı konusu işlenecektir. Bunun ardından yine Schmitt'in hukuk kuramındaki olan, olması-gereken ve olağanlık olmak üzere hukukun üç bileşeni çerçevesinde 'hukuki norma' karşı 'hukuki kararın' otonomisi ele alınacaktır. Bu bağlamda görülecektir ki Schmitt, normun karşısına karar olgusunu koyarak yargıcın hukuku belirleme de ve istisnayı yok etmedeki rolüne vurgu yapmaktadır. Hukukçu dost ile düşmanı ayıran siyasetçi gibi hukuk sahasının öznesi olarak 'istisnai olanla' 'normal olan' arasında bir ayırım yapar.

Kültürün bir cüzü olan hukuk yaşam alanında faaliyet gösteren özneler olarak yargıçların önemi son olarak Schmitt ile Kelsen arasında geçen anayasanın koruyucusunun kim olması gerektiği tartışmasında ortaya çıkacaktır. Çalışmamızın son kısmında hukukun otonomisi konusunun karmaşıklığını ifade etmek adına pozitivist ekolün iki ayrı kutbunda duran hukuki normativist Kelsen ile hukuki desizyonist Schmitt arasındaki anayasanın korunmasına dair bu akademik tartışmayı ele alacağız. Bu tartışmada ileri sürülen hukuk bilimsel savlar gösterecektir ki hukukun

otonomisi konusunda Kelsen'in ve Schmitt'in pozisyonları hiç de sanıldığı gibi değildir. Kelsen'in hukukun otonomisini savunduğu Schmitt'in bunu reddettiği yönündeki genel savlar bu tartışmadaki argümanlar sayesinde ters yüz olacaktır. Böylece hukukun otonomisinden ne anlamamız gerektiği konusunun çok da açık bir mesele olmadığı ortaya çıkacaktır.

BÖLÜM I

SİYASAL KAVRAMI YA DA DOST-DÜŞMAN AYRIMI

“Siyasal kavramı devlet kavramını önceler.”¹ ‘Devlet kavramı, ilk olarak siyasal (politik-olan) kavramının varlığını düşünmemizi gerekli kılar’ şeklinde de tercüme edebileceğimiz *Siyasal Kavramı* eserinin bu giriş cümlesiyle Schmitt, ‘siyasalı (the *political* politik-olan)’ devlet kavramının önüne koyar.² Bir anlamda Schmitt, her bir tekil ‘devlet (*state*)’ olgusunun evrensel bir politik-olan olgusunu içinde barındırdığını savunmaktadır. Artık, en azından Schmitt’in siyaset felsefesinde, somut ve yerel devlet olgusu, soyut ve evrensel politik-olan kavramı karşısında belirleyici bir pozisyona sahip değildir. Aksine devlet kavramının varlığı politik-olanın varlığına dayanır. Bu sayede Schmitt, teorik olarak devletin üstünde ona hükmeden ve kendinden menkul bir politik-olan kavramı türetmiş olur. Bu noktada Schmitt’in düşüncesinde aydınlatılması ve yorumlanması gereken ilk ve en mühim şey, politik-olanın ne olduğudur. Çünkü ‘politik-olan’ kavramı ile Schmitt, kesinlikle devletin siyasetini belirleyen parti politikalarından ve kamuoyunun hâkim olduğu günlük siyasetten çok farklı bir şey kastetmektedir.

Bununla birlikte ‘politik-olan’ın devlet kavramından bağımsız felsefi bir tanımı için, ilk önce içinde birçok olguyu (parlamento, erkler ayrılığı, anayasa vb.) barındıran devleti tanımlama engelinin aşılması gerekir. ‘Politik-olan nedir’ sorusundan evvel sorulması gereken soru ‘devlet nedir’ sorusudur. Bu soruya verilecek klasik cevaplardan birini Schmitt şöyle zikreder: “Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde teşekkül etmiş bir insan topluluğunun siyasal statüsüdür.”³ Ancak bu geleneksel tanım, bize devletin ne ne olduğuna dair ne de ne olmadığına dair aydınlatıcı bir tanım ya da

¹ Schmitt, Carl, *The Concept of the Political*, University of Chicago Press, 2007, s. 1.

² Türkçeye tam çevirisi mümkün olmayan ‘*The Political*’ karşılığı olarak Türkçede siyasal-olan, politik-olan, politika kavramı gibi ifadeler kullanılmaktadır. Schmitt’in tam olarak kavramsal bir tahlile tutmadığı bu olgu için daha ayırt edici bir ifade olarak ‘politik-olan’ ifadesini kullanmayı tercih ediyorum. Ancak yer yer ‘siyasal’ ve ‘politik-olan’ ifadelerini aynı anlamda dönüşümlü olarak kullanılacaktır. *Der Begriff des Politischen* (Siyasal Kavramı) ifadesinin çevirisinin alışıldık kalıplara sığmayacağına dair bakınız. Zeybekoğlu, A. Emre, Carl Schmitt’in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı, Doktora Tezi, s. 41.

³ Schmitt, a.g.e., s. 19.

içerik vermektedir. Schmitt'e göre de bu tanım genel bir ifadeden başka bir şey değildir ve hatta tam olarak bir tanım bile değildir.⁴ Zira bu ifade bize devleti inşa eden temel gerçekliğe dair bir bilgi vermez.

Tanımdaki belirli bir toprak parçası (ülke ya da vatan), ve belirli bir insan topluluğu (halk) tanımın iki temel unsuru olarak, değişen coğrafya ve beşere göre farklı tanımlara sebebiyet verecektir. Dünyada ne kadar devlet varsa o kadar devlet tanımı olacaktır. Ancak bu klasik tanımın belirleyici unsuru siyasal statüdür. Alman düşünür, bu klasik tanımın üzerinde fazla durmadan 'siyasal' unsuru üzerinden genel bir tanımdan ziyade devleti var eden ama devletten farklı 'temel ve basit' bir olguyu aramaktadır. Çünkü modern devlet, "bir makine ya da bir organizma, bir kişi ya da kurum, bir toplum ya da topluluk (...) veya temel prosedüral bir düzenden" herhangi biri olabilir.⁵ Schmitt'e göre devlet, gerçekte bunlardan hiçbiri değildir. Bu tür tanımlar, çok fazla "anlam, yorum, örnekleme ve zihinsel kurgu" içermektedir.⁶ Bu yüzden de devletin, ahlak, ekonomi ya da hukuk gibi diğer tüm beşeri etkinlik alanlarından arındırılmış bir tanımına imkân tanımazlar. Schmitt'in aradığı şey, adına 'siyasal' (politik-olan) diyeceği saf bir gerçekliktir. Buna karşın devlet ve siyaset hep birbiriyle özdeşleştirilmiştir ve Schmitt'in ifadesiyle "siyasal genelde 'devlet' ile birlikte anılır olmuştur."⁷ Öyleyse devleti tanımlamaktan vazgeçip doğrudan politik-olanı tanımlamak gerekir. Zira devleti, her coğrafyada tarih boyunca belirleyen şey politik-olandır. Devlet ile özdeşleştirilmenin ötesinde politik-olan, tarih boyunca yanlış bir şekilde hukukun, dinin ya da bilimin antitezi olarak anlaşılmıştır.⁸ Oysa 'politik-olan' sosyal gerçeklikler, kültürün kimi alanlarının (ahlak, ekonomi vb.) bir karşıtı değil, kültür içinde kendi başına nitelik arz eden onlardan ayrı bir olgudur.

Bu noktada Schmitt'in 'politik-olan kavramı' ile devletten, ahlaktan, ekonomiden vb. ayrı olarak neyi kastettiğini sorgulamak gerekir. Devlet için bu denli önemli olan

⁴ Schmitt, a.g.e., s. 19.

⁵ Schmitt, a.g.e., s. 19.

⁶ Schmitt, a.g.e., s. 19.

⁷ Schmitt, a.g.e., s. 20.

⁸ Schmitt, a.g.e., s. 23.

‘politik-olan’ nedir? Schmitt, ‘siyasalı’ (politik-olan) bir ölçütle kısaca şöyle tanımlar: “Siyasal davranış ve saiklerin indirgenebileceği spesifik siyasal ayırım, dost ve düşman arasındaki ayırımdır.”⁹ Schmitt denince akla ilk gelen ve hem kendi zamanında hem de günümüzde onu bu kadar şöhretli kılan dost-düşman ayırımı, her açıdan önemli bir entelektüel tanımdır.

Dost-düşman ölçütü, politik-olan kavramı için başlı başına belirleyici ve ayırt edici bir tanım ortaya koyar. Bu tanım, esasında tanım olmaktan ziyade iyi-kötü ya da güzel-çirkin gibi dilsel bir ölçüttür. Dost-düşman ayırımı, Schmitt’e göre, “başka ölçütlerden devşirilmemiş olduğu müddetçe bir ölçüt anlamında bir tanım ortaya koyar (...) dost-düşman antitezi, diğer antitezlerdeki göreceli olarak bağımsız ölçütlere; (örneğin) ahlak alanında iyi-kötüye, estetik alanında güzel-çirkin vb. karşılık gelir.”¹⁰ Buna göre ‘politik-olanın’ varlığı, diğer ölçütlerin varlığına muhtaç değildir. Diğer ayrımlar olmadan da dost-düşman ayırımı varlığını muhafaza edebilir. Siyasi düşman, ahlaken kötü, estetik olarak çirkin ya da ekonomik anlamda rakip olmak zorunda değildir.¹¹ Buna göre güzel olduğunu düşündüğümüz (estetik), ahlaklı olduğuna inandığımız (ahlaki), bir ticari ortak (ekonomik), aynı zamanda siyasal düşmanımız olabilir.

Bu mantık yürütmeye göre estetik yaşam alanımızdaki yargılarımızı güzel-çirkin, ahlaki hayat alanımızdaki yargılarımızı iyi-kötü sıfatları ile belirtiyorsak aynı şekilde, siyasal yaşam alanımızın da bu tarz bir ölçütü olması gerekir. İşte bu ölçüt, dost-düşman ölçütüdür. Düşman kavramı, bu noktada politik-olanın ölçütü için anahtar kavramdır diyebiliriz. Schmitt’in teorisinde düşman, bir kişinin kendi hayatındaki şahsi (psikolojik) düşmanı değil ‘siyasi düşmandır.’ Bu halde iki tür düşman ortaya çıkar: Kişisel düşman ve kamusal düşman. Schmitt, kavramsal ayırımın sınırlarını keskinleştirmek amacıyla düşman kavramı için Avrupa dillerinde olmayan ancak Latince’de mevcut, kamusal (siyasi) düşmanı ifade eden *hostis* ile kişisel (psikolojik)

⁹ Schmitt, a.g.e., s. 26.

¹⁰ Schmitt, a.g.e., s. 26.

¹¹ Schmitt, a.g.e., s. 27.

düşmanı ifade eden *inimicus* ayırımından faydalanır. Schmitt'e göre dost-düşman ayırımında ifade edilen "düşman, *hostis*'tir *inimicus* değil."¹²

Schmitt, hem bu kavramsal ayrımı belirgin kılmak hem de siyaset ile ahlak arasındaki ayrımı netleştirmek için İncil'de yer alan 'düşmanlarınızı sevin' Hıristiyan ahlakının temel emrini, örnek olarak gösterir. Bu emrin orijinalinde düşman ifadesi, yalnızca kişisel düşmanı ifade eden *inimicus* kelimesi ile ifade edilmiştir. Kişisel düşman *inimicus*, ahlaki yaşam alanına özgü iken kamusal düşman *hostis* siyasal alana sahiptir. Hıristiyanlığın sevilmesini emrettiği kişi kamusal düşman değil kişisel düşmandır.¹³ Böylece Schmitt, teolojiden yardım alarak ahlak ve siyaseti, kavramsal ve pratik açıdan, çok keskin ve kesin bir şekilde birbirinden ayırır.

Bu noktada Batı siyaset felsefesi tarihinde Makyavel'de gördüğümüz ahlak ve siyaset ayırımının Schmitt'le birlikte daha da keskinleştiğini görürüz. Örneğin Makyavel, prensin (siyasetçinin) yeri geldiğinde ahlak dışı olabilmesi gerektiğini salık verir. Böylece siyasete ahlakın kurallarının hâkim olmayabileceğini söyler. Not edelim ki Schmitt'in siyaset kuramı, Makyavel'inki gibi öğütler veren normatif bir kuram değil deskriptif bir kuramdır. Bununla birlikte Schmitt, kişisel düşmanı ahlak, kamusal düşmanı ise siyasal alana hasrederek ahlak ve siyasetin 'kurallarının' apayrı olduğunu bu iki tür düşman 'öznesi' ile daha net bir şekilde ortaya koyar. Böylece ahlak/siyaset ayrımı kavramsal bir gerçekliğe bürünür. Batı siyaset felsefesindeki ahlak ve siyaset ayrımı, Schmitt'le birlikte 'kuralların (norm)' ayırımından iki farklı 'beşeri (özne)' alanın ayırımına dönüşerek daha da netleşir. *Hostis*, yani kamusal (siyasal) düşman, ticari bir ortak, bir eş, ahlaken üstün bir insan ve güzel bir kişi olabilir. Ancak bu o kişinin aynı zamanda siyasal bir düşman olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu kişi, olağandışı bir durumda (savaş ya da siyasal gerilim) anında daha da belirginleşen toplumsal gerçeklikte onun bu kadar mükemmel biri olduğuna inanan kişilere rağmen

¹² Schmitt, a.g.e., s. 28-29. Yine bu ayrımı irdeleyen bir makale için bakınız. Kennedy, Ellen, "Hostis Not Inimicus: Toward a Theory of the Public in the Work of Carl Schmitt" *Canadian Journal of Law & Jurisprudence* 10 (1997): 35-48. Link: <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/caljp10&id=37>.

¹³ Schmitt, a.g.e., s. 29.

yine o kişiler için siyasal bir düşman olarak kalır.¹⁴ Ancak gizli siyasal gerçeklikler genelde kriz ve kargaşa anında belirginleşir.

Dost-düşman ayrımının gerçekliği, bu netliği çarpıcı bir şekilde ifade ettiği için üzerinde daha fazla durulmayı hak eder. Bunun için Schmitt'in hukuk ve siyaset felsefesi müktesebatı içinde teorik 'icat' olarak niteleyebileceğimiz dost-düşman ayrımının, somut siyasal gerçeklikteki ifadesine yoğunlaşmak gerekir. Burada esas soru, dostun düşmanın kim olduğuna kimin karar vereceği sorusu değil, dostları ve düşmanları sosyal planda nerede gözlemleyebileceğimiz sorusudur. Hemen belirtmek gerekir ki bugün geçerli olan dost-düşman kümelenmesine göre dostlar ve düşmanlar mevcut devletler düzeninde genel olarak uluslararası planda görülür. Her bir ulus, ancak tüm uluslar birbirlerinin düşmanı olarak kaldığı müddetçe bir devlet olarak ayakta kalabilir. Bununla birlikte dost-düşman ayrımı daha yakın sosyal ilişkilerde de görülebilir.

Bir örnekle *hostis/inimicus* ayrımını açmak gerekirse bir Yunan ile bir Türk kişisel hayatlarında dost olabilirler. Ancak siyasal gerilim anı en yoğun haline ulaştığında, örneğin Türkiye-Yunanistan savaşı çıktığı bir durumda, günlük (kişisel) hayat gerçeğinde dost olanların, siyasal gerçeklikte düşman *hostis* oldukları fark edilecektir. Bunun tam tersi de olabilir. Örneğin seferberlik anında siyasal gerçeklik, kendi hayatlarında birbirlerinin düşmanı (*inimicus*'u) olanları birleştirebilir. Onları aynı siyasi amaç için silahaltına alıp kamusal düşmana karşı savaş için ölüme yollayabilir. Bu yüzden kültürel alandaki gerçeklik türlerinden siyasal gerçeklik, ahlaki, ekonomik ya da hukuki gerçekliklerden tamamen farklıdır. Devlet, yukarıda da bahsettiğimiz gibi politik-olanı, yani dost-düşman kümeleşmesi gerçekliğini gizleyen bir organdır. Yine belirtelim ki Schmitt, tam da bu yüzden politik-olan kavramının devlet kavramını öncelediğini belirtir.

¹⁴ Hatta dost-düşman ayrımı o kadar kuvvetlidir ki en güçlü ve ilkel bir siyasal birlik olan aileyi bile parçalayabilir. Örneğin 2013 yılı '17-25 Aralık' ile başlayan Cemaat-AKP gerilimi, bazı ailelerde boşanmalara sebebiyet verecek derecede yoğun bir dost-düşman ayrışmasına sebebiyet vermişti. Birbirlerini 'güzel,' 'ahlaklı,' 'dindar' ve aile 'ekonomisinin' ortağı olarak gören eşler 'politik-olanın' gerçekliğine maruz kalmışlardır. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/evde-akp-cemaat-kavgasi.09/10/2015>.

Dost-düşman kümelenmesinin önemi, onun politik-olanın ölçütü olmasından kaynaklanır. İnsanların bu şekilde dostlar ve düşmanlar grubuna ayrılması bizatihi ayrı bir kültürel saha olan, siyasal yaşam alanını meydana getirir. Bunun yanında günlük siyasetin ya da parti politikalarının varlığı bile ‘politik-olanın’ varlığına bağlıdır. Bugünkü parti politikası anlamında siyasetin (iç siyaset) var olabilmesi için ilk önce siyasal gruplaşmanın varlığı ve onun kurumsallaşmış hali olan devlet gereklidir.

Bu noktada literatürde iddia edildiği gibi Schmitt’in Hobbes’un devlet teorisinden esinlenip esinlenmediğini incelemek gerekir. Çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi Schmitt, devlet ve ‘siyasal’ kavramlarını birbirinden ayırmaktadır. Bu da 20. yüzyılın Hobbes’u ve “bir Alman Hobbes”¹⁵ olarak adlandırılan Schmitt’i, Hobbes’dan ayıran en önemli özellik olacaktır. Schmitt’in dost-düşman ölçütünü teorize ederken Hobbes’un siyaset felsefesinden esinlendiği iddiası güçlü bir iddiadır.¹⁶ Hobbes’un siyaset felsefesinde insanları devlet kurmak için bir araya getiren ve devlet kurmalarına sebep olan şey, yani devletin tözü, düşman tarafından fiziksel şiddetle ‘vahşi bir şekilde öldürülme’ korkusudur. Bu korkudan dolayı insanlar bir araya gelerek devlet ya da benzeri bir siyasal birlik kurarlar. Düşmanın tehlikeli doğasına karşı duyulan dehşet ve korku üzerine insanların birbirinden ayrıştığı, bunun neticesinde bir siyasal birlik kurduğu varsayımı. Hobbes bu varsayımı şöyle ifade eder:

(...) Bütün insanları *dehşet* sayesinde bir arada tutacak bir gücün olmaması nedeniyle herkesin birbirine *düşman* olduğu savaş durumunda, hiç kimse, *müttefiklerinin (confederates)* yardımı olmaksızın sadece kendi güç ve zekâsıyla kendisini yok edilmekten korumayı ümit edemez. (...) ihanetin akıllıca olduğunu düşünen biri, *barış ve savunma amacıyla bir araya gelmiş* bir topluluğa kabul edilemez, (...).¹⁷

¹⁵ Helmut Schelsk’den aktaran Horst Bredekamp, Melissa Thorson Hause and Jackson Bond, “From Walter Benjamin to Carl Schmitt, via Thomas Hobbes” *Critical Inquiry* Vol. 25, No. 2, "Angelus Novus": Perspectives on Walter Benjamin (Winter, 1999), pp. 247-266. <http://www.jstor.org/stable/1344202>.

¹⁶ McCormick, John P., “Fear, Technology, and the State: Carl Schmitt, Leo Strauss, and the Revival of Hobbes in Weimar and National Socialist Germany” *Political Theory*, Vol. 22, No. 4 (Nov., 1994), pp. 619-652.

¹⁷ Hobbes, Thomas. *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill*, Hamilton, Ontario, CAN: McMaster University Archive of the History of Economic Thought., 1999. Accessed June 9, 2015. ProQuest ebrary. s. 90. Vurgu bana ait.

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Hobbes'a göre, düşmanın bizi kanlı bir şekilde öldürme ihtimalinden duyduğumuz korku, bizi bir siyasal birlik olarak 'devleti (*state*)' kurmaya iter. Batı siyaset felsefesinin kurucusu Hobbes'un siyaset felsefesinde gördüğümüz bu varsayım, yani düşmanın siyasal birliği oluşturmadaki önceliği ve belirleyiciliği, Schmitt'in siyaset teorisini Batı siyaset felsefesi geleneğine uygun bir şekilde ürettiğini gösterir. Schmitt bu geleneğe biraz farklı bir açıdan bakar ve insanları bir araya toplayan 'korku' olgusuna hiç değinmeden doğrudan onun bir sonraki aşaması olan dostlar ve düşmanlar olarak iki farklı safaya ayrılmasını gerçekliğine geçer. Dost-düşman ölçütünün en temelinde yatan şey, 'diğer' insanların bize korku veren tehlikeli doğasına karşı önlem alınması gerekliliğidir. Bu gereklilik bilinci genelde tarih içerisinde oluşan bir bilinçtir. Örneğin kanlı bir savaş, yenilgi ya da katliam sonunda ortaya çıkmış olabilir.

Siyaset antropolojisi yoluyla çıkarsanan bu temel kabule göre, düşman tarafından öldürülme ihtimalinin dehşetinden dolayı bir araya gelip devlet kurmaktayız. Korkudan kaynaklanan bu birliktelik üzerine devlet inşa edilir. Kısacası korku ve dehşet, devletin tözüdür. Bu tözün oluşturacağı form aristokrasi, demokrasi ya da monarşi olabilir. Ancak bunlar devletin şeklidir ve devletin özünün ne olduğu sorusu ile ilintili değildir. Schmitt, devletin esasını inşa eden yani devletin tözünü meydana getiren 'doğal olaya' inerek oradan 'politik-olanı' çıkarmaya çalışır. Bunun içinse modern devlet ve siyaset felsefesinin kökenine, yani Hobbes'a inmek gerekir.¹⁸ Bu da Schmitt'i, Hobbes'dan başkasına götüremezdi. Schmitt, bu kökene inerek esasında devleti oluşturan cevheri aramamaktadır. Devletin tözü yerine devlete daha da dışardan bakarak politik-olanın esasını değil, somut ölçütünü arar. Bu töze ulaşmakla esasında 'politik-olanı' devletten ayırır ve böylece ulaşmak istediği politik-olanın basit ve sıradan tanımına ulaşır. Bu açıdan Schmitt'in siyaset teorisinde korkunun, politik-olan tözü olup olmadığı sorunsalı önemli değildir. Çünkü Schmitt, dost-düşman ölçütünü, "tüketici bir tanım ya da maddi tözün bir göstergesi olarak görmez."¹⁹ Bu ölçüt, tarih boyunca mevcut olmuş olan bir halin, siyasi gerçekliğin ifadesidir. Başka

¹⁸ Leo Strauss'un Hobbes'a yoğunlaşmamız gerektiğine dair tavsiyesi için bakınız. Strauss, Leo, Notes on Carl Schmitt, *The Concept of the Political* içinde, 97-122, University of Chicago Press, 2007, s. 97.

¹⁹ Schmitt, *The Concept of The Political*, s. 26.

tanımlara da açık kapı bırakır. Dost-düşman ayrımı, yalnızca siyasal alanın (dar anlamda siyasetin) beşeri uğraşlar alanlarından bir tanesi olarak kendine has bir nitelik arz ettiğini gösteren teorik bir delildir.

İnsanın doğasına dair kötümser bakış açısı ile siyaset felsefelerini kuran Schmitt, Makyavel ve Hobbes' un ortak yanlarından bir tanesi kaosun ve iç savaşların hüküm sürdüğü yıllarda siyaset felsefelerini oluşturmalarıdır. Bu yüzden Schmitt ve Hobbes devleti, esasında iktisat yaşam alanının sorunsalı olan kaynakların paylaşımı sorunu ya da insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacı güden bir örgütlenme olarak görmezler. Siyaset, bu siyaset düşünürlerine göre, iktisat yaşam alanının sorunsalı değil, siyasal yaşam alanının bir sorunsalıdır ve kaynakların dağıtımını ile ilgili değil, düzenin ve barışın sağlanması ile ilgilidir.²⁰ Çünkü düzen ve barış bu düşünürlerin içinde yaşadıkları durumun tam karşıtıdır.

Schmitt'in devletten kastettiği “modern ulus-devlet”²¹ olmakla birlikte siyasal kategorilerinin (dost-düşman ölçütünün) var ettiği her politik birliktelik ya da örgütlenme Schmitt'in siyaset kuramına göre bir noktadan sonra devlete dönüşebilecektir. Bu bir siyasal parti bile olabilir. Yani siyasal partiler de bir nevi dostlar ve düşmanlar kümelenmesidir. Ulus devletlerle aralarındaki tek fark, siyasal partilerin aralarında geçirgenlik olmasıdır. Örneğin Schmitt, oy verme eyleminin altındaki siyasal saiki, temsilcinin seçildiği dikey bir seçmen-vekil ilişkisi olarak görmez. Bunun yerine seçmenin kendisinin hangi siyasal birlikten yana olduğunu (aidiyetini) seçtiği, yatay bir seçmen-seçmen ilişkisi olarak görür.²² Bir vatandaş, ‘seçmen’ olarak bir sonraki seçimde oy verdiği partiyi değiştirerek başka bir dostlar kümesine dahil olabilir.

Schmitt'in anayasa kuramının temelini oluşturan ve onun anayasa kuramını anlamlandırmak için kullanılması gerekli olan dost-düşman ayrımını, bu çalışmanın

²⁰ Tralau, Johan, *Thomas Hobbes and Carl Schmitt: The Politics of Order and Myth*, Routledge, 2013. s. 3-17.

²¹ Bezci, Bünyamin, “Carl Schmitt'in Politik Felsefesi Açısından Türkiye'de Güçlü Devlet Kavramı” Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, s. 10-14.

²² Schmitt, Carl, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, İstanbul: Dost Yayınları, 2. Baskı, s. 26-27.

temelini oluşturacak savları daha iyi anlamak için ayrıntılı bir incelemeye tabi tutmak lazım.²³ Ancak bu incelemeyi, Schmitt'in modern ulus-devlet anlamında 'devlet' olgusu ve 'siyasal' arasındaki zorunlu ilişkiyi ifade eden ilk önermesinin çevresinden uzaklaşmadan yapmak otonomi sorunlarını anlamak için daha teorik/pratik sonuçlar verecektir. Zira Schmitt'in politik-olan dediği olgu, ilk olarak devlet olgusunun ağır entelektüel yükünden kurtularak otonom bir karakter arz edecektir.

Schmitt, politik-olan kavramını, devletin mevcudiyetinin önkoşulu saymasının esas sebebi devlet kavramını aradan kaldırarak dost-düşman ayrımını, en radikal bir biçimde görünür kılmaktır. Çünkü devlet, ahlak, ekonomi, din vb. alanları ile birlikte siyasal gerçekliği gizlemektedir. Denilebilir ki insanlar arasındaki siyasal kamplaşmaların özü, yani insanların sürekli dostlar ve düşmanlar olarak gruplara ayrıldıkları gerçeği tarih boyunca devlet maskesi ardında gizlenmiştir. Schmitt, devlet maskesini kaldırır ve insan yaşamına ve insanlık tarihine hâkim olan neredeyse tüm siyasal kamplaşmaları göz önüne koyar. Devlet tam anlamıyla en üst ve karmaşık 'dostlar' örgütlenmesidir. Örneğin siyasi partiler, sivil toplum kuruluşu olmaktan ziyade, devletin hiyerarşik olarak hemen altında yer alan, dostlar ve düşmanlar olarak bölünmüş toplumsal örgütlenmeler olarak anlaşılabilir.

Devletten bağımsız bir politik-olan tanımı, siyasal tarih ile devlet arasına da bir çizgi çeker. Devlet ve politik-olan arasındaki varoluşsal dost-düşman ayrımı, tüm siyasal tarih okumalarını başka bir mecraya yönlendirir. Bu önerme, başka bir anlamda devleti siyasal tarihten bile ayırmaktadır. Bu da neredeyse tüm Batı siyasal tarih okumalarını anlamsız bırakacaktır. Çünkü 'devlet (*state*)' Batı siyasal tarihinin neredeyse tek öznesidir. Politik-olanın ölçütü ışığında siyasal tarih, dostların ve düşmanların nasıl oluştuğunun serüveni olarak ya da daha basit bir ifade ile 'dost-düşman kümeleşmesi' tarihi olarak da okunabilir. Her şeyin ilk çıkış noktasından bağımsız bir tanım olarak dost-düşman ayrımı köksüz, zayıf ama teorik olarak iddialı bir tanımdır.

²³ Bockenforde, Ernst-Wolfgang, "The Concept of the Political: A Key to Understanding Carl Schmitt's Constitutional Theory" *Law as Politics* içinde, ed. David Dyzenhaus, Duke University Press, 1998, s. 37-56.

Bu ‘keskin’ ayrıştırma işlemi bize Schmitt’in siyaseti, ‘saf bir alan’ olarak teorize etmek istediğini gösterir. Çünkü devlet ve ‘siyasal’ günümüzde hemen hemen aynı şey gibi algılanmakta ve sunulmaktadır. Öyle ki Schmitt’e göre, “devlet siyasal bir şey, siyasal da devletle ilgili bir şey” olarak kabul edilmekte bu da “tatminkâr olmayan kısır döngüye” sebep olmaktadır.²⁴ Schmitt, tatminkâr olmayan bu döngüyü, onu meşhur kılan ‘dost-düşman ayrımı’ ile parçalanır.

Schmitt, devlet ve ‘siyasal’ın birbirinden ayrılabilir olduğunu düşünür. Çünkü eğer dış politika/iç politika ayrımı yapabiliyorsak siyasal kategoriler devleti, iç ve dış olarak birbirinden ayırıyor demektir. Yani hem iç hem dış siyasette esas belirleyici olan politik-olanın ölçütü, dost-düşman kümelenmesidir.²⁵ Siyaset, hayatın her alanında ise ‘politik-olana’ dair her şey de (ekonomi, ahlak, etik, din vb.) devletten ayrı bir temele sahip olmalıdır. Çünkü devlet olgusu, coğrafyadan coğrafyaya değişerek farklı tanımlara imkân tanır. Bu yüzden de ulus-devlet olgusuna bağlı politik-olan kavramı, insanoğlunun en temel uğraş alanlarından siyasetin içeriğini ifade edecek evrensel teorik bir tanım yapmaya elverişli değildir.

Özetle Schmitt, ekonomi, ahlak, hukuku da içeren devlet kavramı merkezli bir siyaset kuramı değil politik-olan kavramı, bir diğer ifade ile dost-düşman ayrımı merkezli bir siyaset kuramı tahayyül etmektedir. Devlet, yasaların kaynağı olarak toplumun genel ahlakını, ekonomiyi, siyaseti veya hukuku, yani birçok beşeri etkinlik alanını içinde barındırmaktadır. Bu sayede devlet, hayata hâkim olan politik-olanın ölçütü dost-düşman kümelenmesini gizlemektedir. Bu nedenle de bize insanın farklı uğraş, etkinlik ve düşünce alanlarını ayrı ayrı düşünme imkânı vermemektedir.

Hukuk, ekonomi ya da ahlak, hatta estetik bile devletsiz düşünülemeyen bir şeydir. Oysa bunlar birer beşeri etkinlik alanı olarak tahayyül edilirse en başta siyasal alan olmak üzere hukuk da dahil diğer tüm uğraş biçimleri devlet organizasyonundan ayrı tahayyül edilebilir. Schmitt, böyle bir mantık yürütme ile politik-olanı devletten ayırır. Bu sayede estetiği, hukuku, ekonomiyi birbirinden ayırarak kendi başına otonom birer

²⁴ Schmitt, *The Concept of The Political*, s. 20.

²⁵ Schmitt, a.g.e., s. 38.

sosyal gerçeklik sahası olarak düşünebilecektir. Ancak hukukun ya da estetiğin aydınlatılabilmesi için ilk önce otonomi savının aydınlatılması gerekir.

1.1. Otonomi Savı Üzerine Literatür Karmaşası

Bugün halen Schmitt'in siyasetin (dar anlamda politik-olanın) otonomisi tezinin belirsiz ve tutarsız olduğu literatürde kabul gören görüştür.²⁶ Bununla birlikte yabancı literatürde ve Türk literatüründe Schmitt'in hukukun üstünlüğünü, önceliğini ya da hukukun otonomisini savunan düşünürlere karşı, siyasetin önceliğini ve otonomisini savunduğu genel kabul gören akademik görüştür. Öncelik, üstünlük ve özerklik savlarının kavramsal ve anlamsal farklılıklarından bağımsız olarak Schmitt'in genel olarak siyaseti ve dar anlamda siyasi realizmi tasdik eden; bunun yanında genel olarak hukukun, dar anlamda normativist hukuk düşüncesinin otonomi iddialarını reddeden görüşleri bir hayli fazladır.

Schmitt, çok az değindiği otonomi ifadesini ise eserlerinde genellikle siyasal alanın diğer alanları domine ettiği anlamında kullanmıştır.²⁷ Bunun yanında politik-olanın, "kavramsal özerkliği"²⁸, önceliği, bağımsızlığı, "göreceli özerkliği" siyasal alanın varoluşsallığı, dost-düşman ayrımının otonomisi, "siyasetin saf kuramı"²⁹ "politik-olanın egemenliği"³⁰ gibi siyasetin otonomisi ve üstünlüğü bağlamında değerlendirebileceğimiz ya da onu çağrıştıran birçok ifade bulunmaktadır.

Aynı zamanda siyasetin diğer alanlara karşı otonomisi tezinin yalnızca metodolojik kaygılarla siyasetin egemen karakterini tesis etmek için kullanıldığı da savunulabilir. Yani Schmitt, bir muhafazakâr siyaset ve hukuk teorisi ile siyaset yapmıştır denebilir.

²⁶ Moore, Thomas, "Mastery and Dominion: Carl Schmitt's Juridical Concept of the Political" Doktora Tezi, The University of Edinburgh, 2006, s. 1-2.

²⁷ Bir örnek Schmitt, a.g.e., s. 27.

3

²⁸ Moore, a.g.e., s. 82.

²⁹ Frye, Charles E., "Carl Schmitt's Concept of the Political" *The Journal of Politics*, Vol. 28, No. 4 (Nov., 1966), pp. 818-830, s. 822. Buna karşın "Schmitt'in perspektifinde siyasal düşüncede 'saf kuram' diye bir şeyin olmadığı" iddiası için bakınız. Bolsinger, Eckard, *The Autonomy of the Political Carl Schmitt's and Lenin's Political Realism*, Praeger, 2001, s. 38.

³⁰ Otonomi savının en uygun yorumunun otonomiye egemenlik ya da üstünlük olarak anlamak olduğuna dair bakınız. Moore, a.g.e., s. 10.

Bu yüzden Schmitt'te otonomi savını, siyasetin egemenliği, yani siyasi tercihlerin ahlaki ya da ekonomik tercihlere öncelenmesi gerekliliği olarak da düşünüp ele alabiliriz.³¹ Buna göre, Schmitt'in otonom siyaset kuramının, başlı başına bir kuram olmayıp başarısız bir şekilde tesis edilmiş otonomi savı ile siyasal birliğin kuruluşunun ahlak ve ekonomiye göre önceliğini ve üstünlüğünü, vurgulamak amacını güttüğü iddia edilmektedir.³² Karışıklığın sebebi, otonomi teriminin Schmitt'in aslında çok az başvurduğu bir kavram olması olabilir. Zaten otonomi kavramının kavramsal açıdan hiç bir önemi yoktur. Bir sav olarak argümentatif açıdan önemlidir. Çünkü siyasetin veya hukukun otonomisine yapılan her türlü vurgu, en başta felsefi bir iddiadır. Otonomi ifadesi bir olgunun anlamını veren bir sözcük değildir.

Literatürde Schmitt'in *Siyasal Kavramı*'na dair daha ilk değerlendirmeler, yorum farklılığının ve kafa karışıklığının ilk tohumlarını atmıştır. Schmitt, savaş öncesinde Nazi Partisi ile olan yakınlığından dolayı doksanlı yıllara kadar görmezden gelinmiştir. Onun düşüncesine esas ilgi soğuk savaş döneminin bitmesi ile başlar. Soğuk savaş döneminde birkaç eser dışında bir Schmitt literatüründen bahsedilemez.

Bu ilk eserlerden birinde Charles Frey, *Siyasal Kavramı*'ndan Schmitt'in siyasi motivasyonlarını ortaya çıkaran dört farklı anlam çıkarır. Buna göre Schmitt'in, siyaseti saf ve kendinden menkul bir alan olarak ihdas etme ve onu, hukuk ve ahlak gibi "yabancı elementlerden" temizleme amacı, her şeyden evvel ideolojiktir.³³ Buna göre Schmitt'in en önemli saiki, Alman muhafazakârlarını destekleyecek otoriter bir siyaset kuramı ortaya koymaktır. İkinci amacı, siyaset alanını saflaştırarak onu, egemen ve yönetici "yaşam alanı" kılmak; üçüncü amacı nötrleştirme ve depolitikleştirme çağına son vermek; son olarak da Alman muhafazakârlarının devletçi devlet kuramını devam ettirmektir.³⁴

³¹ Moore, a.g.e., s. 96.

³² Moore, a.g.e., s. 96.

³³ Frye, Charles E., a.g.e.

³⁴ Frye, Charles E., a.g.e.

İkinci Dünya savaşının sonrasında Schmitt'in yaşadığı çağda kaleme alınan bu makale, onun teorisini yalnızca o günün siyasi-sosyal konjonktürüne göre ele almaktadır. Oysa *Siyasal Kavramı*, aşağıda değerlendirdiğimiz gibi akademik ve entelektüel konjonktüre göre ele alınırsa Schmitt'in siyasi alanı saf bir alan olarak ihdas etmedeki amacını, Kelsen'in hukuku saf bir bilim haline getirme amacı ile eş tutulabileceği görülecektir.

Moore'a göre ise Schmitt, siyasetin otonomisinden ziyade onun alamet-i farikasını (*differancia specifica*) bize göstermek istemektedir. Bu yoruma göre Schmitt, yalnızca teorik açıdan politik-olanın üstünlüğünü göstermek istemektedir. Moore, Schmitt'in politik-olanın otonomisi tezinin "dost-düşman ayrımının özerkliği" olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatinin yanında politik-olanın (siyasal) özerkliğinden üç farklı anlam çıkarır. "Hepsi bir arada düşünöldüğünde (1) otonomi (iddiası), siyaseti saf bir alan olarak ihdas eder, (2) bu alanda siyasal, her türlü normatif yargıdan yalıtılmıştır ve bu sayede (3) diğer alanlar üzerine bir üstünlük kurmuştur."³⁵

Bu üç anlama göre özerklik tezi, hem 'siyasetin saf kuramı' hem hukuktan ya da 'olması-gerekene dair yargılardan arınmış bir yaşam alanı' hem de 'politik-olanın egemenliği' olmak üzere üç farklı yorumdan oluşur. Elbette ki Schmitt'in siyaseti diğer alanlardan (özellikle ahlak ve ekonomiden) bağımsız, otonom bir beşeri alan olarak göstermek istediği açıktır. Ancak bu saflık, siyasi davranış biçimlerinin asla anlaşılamayacağı ve siyasetin kuralları olmayan kaotik bir alan olduğu noktasına varan bir saflık değildir. Siyasetin epistemolojisine, yani politik bilginin mümkün olup olmadığı sorusuna Schmitt, kesin bir cevap vermez. Schmitt'in siyaset kuramının "siyasetin ontolojisine ve epistemolojisine dair ikna edici bir inceleme/tanım yapıp yapmadığı" tartışmalı olsa da siyasal alanı, nihilist bir bakış açısıyla politik bilginin mümkün olmadığı bir "tesadüfler alanı (*contingency*)" olarak da tahayyül etmediği kesindir.³⁶ Göröldüğü gibi Schmitt'in otonomi savından çıkarılan bu üç yorum da siyasi gerçekliğin otonomisi savını yeterince aydınlatamamaktadır.

³⁵ Moore, Thomas, "The Paradox of the Political: Carl Schmitt's Autonomous Account of Politics" *The European Legacy: Toward New Paradigms*, 2010, 15: 6, 721-734, s. 722.

³⁶ Moore, Thomas, "The Paradox of the Political" s. 726. Schmitt için siyaset bilimi hiçbir şekilde işlevsiz bir uğraşı alanı değildir. Siyaset felsefesinde *contingency* olgusu için bakınız. Panagia, D. 2014. Contingency. *The Encyclopedia of Political Thought*. 1-3.

Schmitt'in ve Lenin'in siyaset teorilerini siyasi realizm kapsamında inceleyen Eckard ise, eserinin en başında siyasetin özerkliğinin mutlak anlamda bir özerklik olarak değil daha çok nisbî anlamda özerklik olarak anlaşılması gerektiğini belirterek her iki düşünürün de siyaset kuramlarının analizinde Sartori'nin "göreceli özerklik" tanımını takip eder.³⁷ Buna göre özerklik tezinde dört temel unsur mevcuttur: "(1) siyaset ekonomi, ahlak, din vb. alanlardan farklıdır, (2) siyaset bağımsızdır; kendi kurallarını takip eder, (3) siyaset kendi kendine yeter; kendini açıklamak için yeterlidir, (4) siyaset diğer sosyal davranışların esas sebebidir."³⁸

Devamında yazar, Schmitt'in anayasa kuramından faydalanarak politik-olanın üstünlüğünü ifade etmek için tali kurucu iktidar, asli kurucu iktidar ayrımına değinir. Sieyes'in asli kurucu iktidarı, tali kurucu iktidara önceleyen teorisi bağlamında politik-olanın otonomisi tezinin, siyasal birliğin diğer yaşam alanlarını inşa eden egemen ve asli niteliğine vurgu yapar.³⁹ Asli kurucu iktidar, düşmanın kim olduğunu belirleyerek siyasal-medeni düzeni kuran politik-olanı tekelinde tutan organdır. Buna göre siyasal alan, devleti kuran asli kurucu iktidarın (*pouvoir constituant*) yaşam alanıdır. Bu alan, tali kurucu iktidarı (*pouvoir constitué*) hem siyaseten hem de hukuken önceler.⁴⁰ Asli kurucu iktidar, 'anayasa yapıcı organ' olarak politik birliğe şeklini verir. Örneğin Fransız devriminde asli kurucu iktidar varlığını devam ettirmiş, yalnızca kraldan halka el değiştirmiştir. Schmitt'e göre asli kurucu iktidar olarak Fransız "halkı kendisine bir anayasa vermiştir."⁴¹

Görüldüğü gibi Schmitt'in kuramında siyasetin (daha geniş manada siyasi gerçekliğin) ne anlamda otonom olduğu belirsizdir. Schmitt'in daha çok siyasal düzen ve birliğin her şeyin (hukuk, ahlak, ekonomi) üstünde olduğunu anlatmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Ekonominin ya da hukukun yolunda gitmesi için siyasal düzenin kurulmasının gerekliliği ve bu yüzden politik-olanın hâkimiyeti olarak

³⁷ Bolsinger, Eckard, *The Autonomy of the Political*, s. 19 dipnot 1.

³⁸ Aktaran Bolsinger, a.g.e., s. 19 dipnot 1.

³⁹ Bolsinger, a.g.e., s. 23-29.

⁴⁰ Schmitt, Carl, *Constitutional Theory*, s. 125-135.

⁴¹ Schmitt, Carl, a.g.e., s. 127.

yorumlanmaktadır. Politik-olanın kurucu niteliği ve hâkimiyetine yapılan vurgu politik-olan kavramının en çok kabul edilen yorumunu verecektir. Bu yorum politik-olanı, ekonomideki paylaşmazlıkların ya da ahlaktaki anlaşmazlıkların ivme kazanması ve böylece ‘yoğunlaşarak’ bir noktadan sonra dost-düşman ayrışmasına dönüşmesi olarak anlar.

1.2. Siyasal (politik-olan) Kavramının Yorumu: Yoğunlaşma Derecesi

‘Siyasal’ kavramının ilk yorumu olmasa da en yaygın yorumu, ‘yoğunlaşma derecesi’ yorumudur. Buna göre, siyasal alan dışındaki ahlak, ekonomi, estetik vb. gibi beşeri düşün ve uğraş alanlarında gerçekleşen antagonizmalar (anlaşmazlık ve çekişmeler), belirli bir ‘yoğunluk derecesine’ ulaşarak insanlar arasında dost-düşman kümelenmesine sebebiyet vermektedir. Politik-olanın ekonomi, ahlak gibi yaşam alanlarındaki çekişmelerin sonucu olarak en son kertede ölümlü bir çatışma şekline dönüşme potansiyeli olarak anlaşılan yoğunlaşma derecesi yorumu, Schmitt’in *Siyasal Kavramı* eserinin literatürde en çok kabul edilen değerlendirmesidir.

Gerçekten de Schmitt’in ‘siyasal’ tanımı, ekonomik, ahlaki, dini ve hatta estetik konulardaki somut çatışmaların yoğunlaşması veya esnemesi olarak yorumlanmaya izin vermektedir. Schmitt’e göre “siyasal, en yoğun ve en uç antagonizmadır ve her somut antagonizma en uç noktaya, yani dost-düşman kümelenmesine yaklaştığı derecede siyasal” (bir mesele) olmaya başlar.⁴² Elbette burada kastedilen antagonizma kişisel değil, kolektif çekişme ve anlaşmazlıklardır. Bu halde dost-düşman kümelenmesi, âdemoğlunun çeşitli ekonomik, ahlaki hatta hukuki sebeplerden dolayı toplaşması ve ayrışması durumundan başka bir şey değildir. Schmitt, bunu şöyle ifade eder: “Dost düşman ayrımı, bir ayrışma, bölünme ya da birleşmenin, birlik oluşturmanın veya birliğin dağılmasının en uç yoğunluk derecesini ifade eder.”⁴³

Bu yoruma göre, örneğin ekonomi alanındaki anlaşmazlıklar ya da ekonomik kaynakların paylaşılması konusundaki çekişmeler belli bir noktadan sonra tarafları savaşa götürecek kadar yoğun bir gerilimle sonuçlanabilir. Tarihten örnek vermek

⁴² Schmitt, *The Concept of The Political*, s. 29.

⁴³ Schmitt, a.g.e., s. 26.

gerekirse, Ortaçağ Avrupası'nda dini alandaki çatışmaların yoğunlaşması sonucu olarak politik-olan, mezhepsel dostluk ve düşmanlık ayırımına göre belirleniyordu. Yakın tarihimizde ise dost düşman kümelenmesi, komünizm kapitalizm ayrışması daha çok iktisadi sahadaki çatışmalar sonucu gerçekleşmekte idi.

Politik-olanın merkezi, tarihte ve günümüzde birinden ötekine atlamaktadır. Kısacası insanların dostlar ve düşmanlar şeklinde kümeleşmesi, belirli bir yaşam alanında (din, ahlak vb.) gerçekleşebilir. Bu kümeleşmenin fiili durumda hangi yaşam alanında gerçekleştiği önem arz etmez: “Her dini, ahlaki, ekonomik, etik ya da başka zıtlık, eğer insanları etkin bir şekilde dost düşman şeklinde gruplaştıracak kadar güçlü ise, siyasal zıtlığa dönüşür.”⁴⁴ Örneğin bazı meseleler kişilerin ya da birkaç kişinin kümelenmesine sebebiyet verebilir ancak kitleleri içine katacak kadar geniş değilse siyasal değil meselenin kaynağına göre hala ekonomik, etik, ahlaki ve benzeridir. Bir ‘dostlar’ topluluğu oluşturmanın gücü, yani yoğunlaşma derecesi örneğin ‘ahlaki olanı’ aştığı noktada artık politik-olana (siyasala) dönüşmüş demektir.

Yoğunlaşma derecesi olarak politik-olan, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde görülebilir. Siyaset ise Schmitt'e göre, daha çok ulusal planda gerçekleşen parti politikası demektir.⁴⁵ Günümüzde de siyaset deyince parti politikaları ya da bir ulus devlet içerisindeki siyasal grupların politik savları akla gelmektedir. Schmitt, kesin bir şekilde 'siyasal' (politik-olan) ve siyaset ayırımı yapmasa da siyasetin siyaset olmaktan çıkıp politik-olanın ayırımı olan dost-düşman ayırımına dönüştüğü en yüksek yoğunlaşma derecesi olarak “savaşı gösterir.”⁴⁶ “Eğer ülke içi çekişmeler, siyasi partiler arasındaki tek siyasi farklılık haline gelmişse, iç siyasi gerilimin en üst seviyesine ulaşılmış demektir; artık silahlı mücadele için belirleyici olan dışarıya karşı olan değil içerdeki dost-düşman ayırımıdır.”⁴⁷ Kısacası iç siyasetteki toplumsal gerilim, insanların silaha sarılmasına yol açacak derecede yoğunlaşırsa artık ‘siyasetin’ değil ‘politik-olanın’ hükmü sürüyor demektir.

⁴⁴ Schmitt, a.g.e., s. 37.

⁴⁵ Schmitt, a.g.e., s. 32.

⁴⁶ Schmitt, a.g.e., s. 29.

⁴⁷ Schmitt, a.g.e., s. 32.

Parti politikalarının bitip sözlerin silah olduğu iç savaş durumunda artık dost-düşman kümelenmesi ülke içerisinde meydana gelmiş demektir. Savaş, siyasal gerilimin ya da diğer ifadesiyle yaşam alanlarındaki yoğunlaşmanın en somut ve belirginleşmiş halidir. Savaşta düşman gözle seçilebilecek kadar belirgindir. Schmitt, Carl von Clausewitz'in 'savaş siyasetin başka araçlarla devam ettirilmesinden başka bir şey değildir' sözünden yola çıkarak savaşı, askeri teknik bir olgu olarak nitelenmek yerine her şeyden evvel politik-olanın varlığını doğrulayan en somut olgu olarak tanımlar.

Savaş, siyasetin devamından ziyade dost-düşman ayrımı içinde söylenebilecek en son sözdür.⁴⁸ Savaş anında atılan bir bombanın mecliste sarf edilen siyasal bir savdan farkı yoktur. Savaş esasında en kolay siyaset yapma biçimidir. Zira savaş anında düşman tüm varlığıyla ve en belirgin somutlukla orada görünmektedir. Savaş, siyasetin en somutlaşmış halidir. Bununla birlikte savaş, her ne kadar kendine has bir yöntemi, dili, "grameri" olsa da kendine has "mantığı" olan bir alan değildir: "Siyaset savaşın beynidir."⁴⁹ Kısacası savaş, siyasetten öte bir şey değildir.

Politik-olanın nihai somut hali olan savaş ya da fiziksel çatışma durumu ile politik-olan arasındaki ilişkiye, Türkçe literatürde Günsoy da dikkat çeker. Bununla birlikte Günsoy da politik-olanı, diğer birçokları gibi başka alanlarda neşet eden antagonizmaların yoğunlaşması olarak anlar. İşte bu noktada politik-olanın 'yoğunlaşma derecesi' olarak yorumlanması ile 'politik-olanın otonom' olması arasındaki 'otonomi sorunsalı' dediğimiz çelişki ortaya çıkacaktır.

Dost-düşman gruplaşmasında temellenen politik olanı tesis eden şey, *silahlı savaş* potansiyelidir. Savaş, dost ile düşman karşıtlığının (...) yoğunlaşmasıdır. Bu nedenle, politik olan, bir ölüm-kalım meselesidir. Çünkü savaş bireyi varoluşsal olarak etkiler ve bir savaş durumunda birey, kendisi üstünde ölüm kalım iddiasında bulunan bir dış güçle karşılaşır. Tam da bu sebeple, politik olan, kültürü oluşturan diğer alanlar karşısında önceliğe ve üstünlüğe sahiptir. Fiziki ölüm ihtimali, politik olanın otonom bir alan olarak görülemeyeceğini gösterir. Her şey politik olabilir. Politik olan her şeye nüfuz eder, her şeyi kuşatır. Fiziki ölüm ihtimali veya potansiyeli, politik olanın *temel*, *otoriter* ve *total* olduğunu gösterir.⁵⁰

⁴⁸ Schmitt, a.g.e., s. 34. dipnot 14.

⁴⁹ Schmitt, a.g.e.,

⁵⁰ Günsoy, Funda, "Carl Schmitt Ve Leo Strauss'ta 'Politik Olan' Kavramı" Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 67.

Bu yorumda yazar, açık bir şekilde politik-olan kavramının genel yorumuna dahil olur ve Schmitt'in politik-olanın otonomisi tezini, antagonizmaların 'yoğunlaşma derecesine' bağlı olarak dost-düşman ayrışmasına varılması olarak yorumlar. Buna ek olarak Günsoy, dost-düşman ayrışmasına bağlı fiziki ölümün, yani karşılıklı kamusal şiddetin politik-olanın otonom bir alan olduğu tezi ile çeliştiğini belirtir. Ona göre politik-olan otonom olmaktan ziyade egemendir. Politik-olanın bu yoğunlaşmaya bağımlı bir alan olduğundan bağımsız, dolayısıyla otonom olamayacağı iddiası Schmitt'in kendisiyle çeliştiğini savunur.

Politik-olan bir anlamda diğer yaşam sahalarında gerçekleşen çekişme ve uyumsuzluklardan beslenen parazit bir "mantara"⁵¹ benzemektedir. Bu anlamda politik-olan, kendi başına bir olgu değil insanların ahlaki, ekonomik, dini hatta estetik alanlardaki farklılıklarının onları, dostlar ve düşmanlar şeklinde iki kümeye ayırması durumunun kesif bir hal alıp almaması meselesidir. Bu durum bizatihi politik-olanın kendisidir. Bu yüzden Schmitt'in *Siyasal Kavramı*, literatürde siyaset teorisi olarak nitelenmek yerine "dost düşman teorisine" indirgenerek "kaba bir slogana" dönüştürülmeye müsaittir.⁵²

Schmitt'in politik-olanın otonomisi tezini birçok açıdan ele alan Eckard da politik-olanı, diğer yaşam alanlarında gerçekleşen çekişme ve çatışmalardan dolayı 'ayrışma ve birleşmelerin yoğunlaşma derecesi olarak' inceler. Hemen ardından Eckard, Günsoy'un ele aldığı çelişkiye, yani politik-olanın "yoğunlaşma derecesi" yorumu ile "otonomi" savı arasındaki çelişkiye dair şu soruyu sorar: Eğer politik-olan, diğer yaşam alanlarındaki yoğunlaşma derecesine bağlı bir olgu "ise politik-olanın otonomisini oluşturacak zemin nerede bulunacaktır?"⁵³

⁵¹ Shapiro, Kam, "Taking Exception to the Exception" *Diacritics* Vol. 37, No. 2/3, (Summer - Fall, 2007), pp. 121-134. Yazar yoğunlaşma eşiğini başka alanlar üzerinden beslenen ve büyüyen bir mantara benzetiyor.

⁵² Schmitt gerçekten kendi siyaset kuramının basitleştirilmesine karşıdır. Schmitt'ten aktaran Slomp, Gabriella, "Carl Schmitt and the politics of hostility, violence and terror." New York: Palgrave Macmillan, 2009, s. 1-2.

⁵³ Bolsinger, a.g.e., s. 30. Schmitt'in politik-olanın otonomisi tezine dair bu soru, birçok yazar tarafından sorulmuş bir sorudur. Bu çelişkiden bahseden eserler için bakınız. Türk, Duygu, Öteki, Düşman, Olay: Levinas, Schmitt ve Badiou'da Etik ve Siyaset, İstanbul: Metis, 2013, s. 121-123. Aynı çelişkiden bahseden bir makale için bakınız. Levi, Neil, "Schmitt and the Question of the Aesthetic" *New German Critique*, No. 101 (Summer, 2007), pp. 27-43. Yine bir başka makalede Schmitt'teki

Bu durumda her ne kadar absürt olsa da Schmitt'in politik-olanın otonomisini savunmadığı söylenebilir. Çünkü bu genel kabule göre politik-olan kendinden menkul değil başka yaşam alanlarından menkul bir alandır. Örneğin ekonomi alanındaki çatışmalar ya da ahlaki alandaki farklılıklar politik-olanı oluşturan dost-düşman gerilimini yaratır. Bu da demektir ki politik-olan, otonom değil diğer yaşam alanlarına 'bağımlı,' onlarda gerçekleşecek antagonizmalar sonucu oluşan bir sosyal gerçekliktir. Yukarıda belirttiğimiz gibi örneğin Günsoy, politik-olanı otonom olarak nitelemek yerine diğer yaşam alanlarına bağımlı bir alan olarak düşünür. Ancak Schmitt'in siyaset kuramının politik-olanın otonomisini savunmadığını iddia etmek, 'siyasal' kavramına dair yaptığımız açıklamalar çerçevesinde düşünülürse gerçekten makul akademik bir yorum olamaz.

Tüm bunların ötesinde yoğunlaşma derecesi ile siyasetin diğer alanlara karşı otonom olduğu tezi birbiriyle çeliştiği açıktır ve Schmitt'in siyaset kuramında politik-olanın otonomisini kuracağımız bir 'zemin boşluğu' olduğunu gösterir. Gerçekten politik-olanın, insanların ekonomik, ahlaki, estetik yargıları konusunda ayrışmalara bağlı olması politik-olanın otonomisi savını zedeler. Eğer politik-olan gücünü başka alanlardaki antagonizmalardan alıyorsa ekonomik, ahlaki ya da hukuki çekişmelerin yoğunlaşması sonucu oluşan onlara bağımlı bir alandır. Öyleyse yoğunlaşma derecesini bizatihi somut dost-düşman kümelenmesinin otonomisi anlamında insanoğlunun çatışmalardan dolayı gruplara ayrılması (beşeri ayrışma ve birleşme durumu) olarak yorumlamak bir teoriden ziyade, tarihsel pratiğin ifadesidir. Bu görüşe göre Schmitt'in siyaset kuramı, basit bir ampirik gözlemden başka bir şey değildir.

Somut bir gözlemdir dost-düşman teorisi. Yani dostlar ve düşmanlar arasındaki ayrışma (uluslar, imparatorluklar, kavimler, site devletleri vb.) tarihe hâkim olan ve herkesçe bilinen bir gerçeklikten ibarettir. Ancak bu, Schmitt'in siyaset kuramına teorik eksiklik atfeden bir yorumdur. Bunun ötesinde Schmitt'i bir siyaset kuramcısı yerine basit bir gerçekliği (dost-düşman ayrımını) yalnızca estetik bir şekilde ifade eden bir siyasi tarih okuru konumuna düşürür. Bunun yanında Schmitt'i bir

soruna dair bakınız. "What, after all, can one say about the "political" as "the distinction between friend and enemy" or as "the degree of intensity of association or dissociation"? Frye, Charles E., a.g.e., s. 821.

teorisyenden ziyade bir söylemci konumuna düşürmek, her ne kadar Schmitt, ‘somutlukların’ ve ‘gerçekliğin’ çemberine çok yakın dursa da mümkün değildir. Onun siyaset ve hukuk düşüncesini her zaman “farklı bağlamlarda” ve farklı teorik zeminlerde değerlendirmek gerekir.⁵⁴

Kısacası Schmitt’in siyaset teorisinde politik-olanın otonomisini kuracak bir zeminin olup olmadığı muğlaktır. Gerçekten de eğer örneğin ahlaki anlaşmazlıklar son bulursa ‘siyasal’ ayrışmaların varlığı da bu anlaşmazlıklara bağlı olduğu için politik-olan da son bulacaktır. Yine ekonomik paylaşım konusunda uzlaşılsa politik-olan yeryüzünden silinecektir. Bu minvalde politik-olana bağlı diğer bir olgu olan devlet olgusu da yeryüzünden kalkacaktır. İfade etmek gerekir ki bunlar Schmitt’in kabul edebileceği tezler değildir. Bu yüzden politik-olanın diğer alanlara bağlanmadan otonom bir saha olarak kendisini inşa edecek bir zemine ihtiyaç duyar.

Schmitt’in kuramında politik-olanın otonomisini ihdas edecek teorik zeminin ne olduğu konusunda Eckard, bu zemini yine Schmitt’in politik-olan kategorileri dost-düşman ayrımına indirgemesinde bulmaktadır.⁵⁵ Ancak Eckard’ın bu yorumu, ‘siyasal’ yaşam alanının değil esasında yine tarihsel bir hakikatin ifadesi olarak dost-düşman ayrımının otonomisini ifade etmekten öteye gitmemektedir. Dost-düşman ayrımı daha genel yoruma göre somut ve süregidecek bir gerçekliğin ifadesidir.

Politik-olanın, çatışmaların yoğunlaşma derecesi olarak anlaşılması gerektiği, bu yüzden kültürün diğer alanlarına karşı egemen, belirleyici ve öncelikli konumda olduğu savlarının, ‘siyasal’ kavramının literatüre hâkim yorumu olmasının sebebi, esasında Schmitt’in liberalizm eleştirisinden başka bir şey değildir. Schmitt’in politik-olanın otonomisi savını, yalnızca liberalizme karşı eleştirel teori geliştirmeyi amaçlayan bir düşünürün ortaya attığı basit bir gerçekliğe indirgeyenler daha çok onun liberal rakipleridir.⁵⁶

⁵⁴ Örneğin Gabriel Slomp, savaşa yakın ve savaş sonrası döneme denk gelen *Nomos of Earth* ve *Theory of Partizan* eserlerini üç farklı bağlamda temellendirerek başarılı bir Schmitt sunumu yapar. Slomp, Gabriel, a.g.e., s. 6.

⁵⁵ Bolsinger, a.g.e., s. 30-31.

⁵⁶ Örneğin Bielefeldt makalesinde liberalizmin soyutlamalarına karşı (hukuk devleti gibi) Schmitt’in dost-düşman “gerçekliğini” ortaya koyduğu varsayımı üzerinden eleştirisini yapar. Bir nevi Schmitt, bir soyutluğun karşısına basit bir somutluk koymaktan öteye gitmez. Bielefeldt, Heiner, “Carl

Gerçekten de dost-düşman ölçütü, dünyanın her yerinde mevcut, evrensel ve tarih boyunca hep var olmuş ve var olacak somut gerçekliğin farklı bir artikülasyonu ya da kavramsallaştırması olarak anlaşıldığında politik-olan, liberalizmin evrensellik anlayışına karşı somut bir eleştiri olarak ortaya çıkar. Tarih boyunca çatışma ve savaş durumunun hep var olmuş olması gibi dünyada ulusal ve uluslararası planda her zaman dost-düşman kümelenmesi var olacak ve bu ayrımı yok etmek için yürütülecek her türlü savaş ise başka düşmanlar yaratacaktır. Yani politik-olan Schmitt'e göre yeryüzünden hiç silinmeyecektir.

Liberalizm tüm sosyal değerleri tolere etmeye ve onları bir arada tutmaya çalışan buna rağmen hiyerarşik sosyo-kültürel yapıyı reddeden bir ideolojidir. Schmitt'e göre liberalizmin ilerde onun düşmanı olacak bir ötekisi yoktur. Bu yüzden liberal bireyci ideoloji hiçbir zaman bireyden siyasal birlik için kendi "hayatını feda etmesini" istemez.⁵⁷ Bir diğer deyişle liberal teoride buna dair hiçbir iddia bulamayız. Bir bireycinin (*individüalist*) savaşabileceği kamusal düşmanı yoktur.⁵⁸ Liberal anlamda bireyi, ölümüne bir savaşa davet edecek hiçbir liberal ilke bulunamaz. Aksine liberalizm, devlet sistemini insan hakları veya kuvvetler ayrılığı gibi yalnızca bireyi korumaya yönelik araçlarla kısıtlar.⁵⁹

Schmitt'in liberalizme yönelttiği bu eleştiriler, gerçekten de liberalizmin dost-düşman ayrımının tarihsel ve toplumsal gerçekliğini görmezden geldiği sonucuna indirgenebilir. Bu sayede 'siyasal' kavramı, Schmitt'i rahatsız edecek derecede basit bir slogana dönüştürülmüş olur. Politik-olanın (siyasal) otonomisi, egemenliği ya da üstünlüğü bir teoriden ziyade herkesin bildiği basit bir gerçekliğin ifadesi olarak yorumlanır. Kısacası Schmitt'in siyaset kuramına teorik bir eksiklik atfedilmektedir.

Schmitt'in siyaset kuramının teorik zayıflığından dolayıdır ki *Siyasal Kavramı* eserinin deskriptif değil normatif yaklaşımı benimsediği iddia edilir. Buna göre

Schmitt's Critique of Liberalism: Systematic Reconstruction and Countercriticism" *Law as Politics* içinde, ed. David Dyzenhaus, Duke University Press, 1998, s. 23-37.

⁵⁷ Schmitt, *The Concept of The Political*, s. 70-71.

⁵⁸ Schmitt, a.g.e., s. 70-71.

⁵⁹ Schmitt, a.g.e., s. 61.

Schmitt dost-düşman ayrımını teorize etmenin ötesinde aynı zamanda onu savunmaktadır da.⁶⁰ Bir anlamda dost-düşman ayrışmasını tarihte her zaman var 'olması gereken' bir teyakkuz hali olarak görür. Bu anlamda Kant'ın 'ebedi barış' anlayışının fiiliyatta imkânsız olduğunu ve dünyada her zaman düşmanların var olacağı realitesini ortaya koymaya çalıştığını söyleyebiliriz. Schmitt'e göre liberalizmin kozmopolitizmi ve dünya barışı anlayışı bir hegemonyadan ibarettir.⁶¹ Liberalizmin hayalini kurduğu ebedi evrensel barış mümkün değildir. Normatif bir yaklaşımla Schmitt, böyle bir barış mümkün olsa ve ona ulaşılsa bile istenmemesi gerektiği kanaatindedir.⁶²

Özetle, Schmitt'in 'siyasal' olgusunun otonom bir alan mı yoksa çatışmaların yoğunlaşma şiddetine bağlı olarak dost-düşman ayrımına varan bir sosyal gerçeklik mi olduğu belli değildir. Haklı olarak Schmitt'in hem politik-olanın otonomisinden (bir anlamda ahlak veya ekonomiden bağımsızlığından) hem de diğer alanlara bağımlılığından bahsettiği, bunun da otonomi savı bir çelişki doğurduğundan bahsedilmektedir. Politik-olanın otonomisini sağlayacak zeminin ya da politik-olanın otonomisinden ne kastedildiği sorusu ortaya çıkacaktır. Bu yüzden otonomiden ne anlaşılacağına değinmek gerekir. Bundan sonra Schmitt'in otonomi savından nasıl 'yoğunlaşma derecesi savına' geçiş yaptığını inceleyeceğiz. Burada Schmitt'in düşüncesinde bir çelişkiden ziyade bir eksiklik olduğu sonucuna varacağız. Bu teorik eksikliği dolduracak olan ise Schmitt'in düşüncesinin genelinde var olan 'yaşam alanları (*life sphere*)' bakış açısı olacaktır.

1.3. Genel olarak Otonomi Savlarının Anlamı

Schmitt'in otonomi ile neyi kastettiği ya da Schmitt literatürünün otonomi savından ne anladığı kesin değildir. Bununla birlikte siyasetin otonomisi ya da hukukun otonomisi gibi ifadeleri 20. yüzyıl entelektüel tartışmaları çerçevesinde anlamak ve

⁶⁰ Strausse, a.g.e., s. 115-120.

⁶¹ Schmitt'in bu iddiasına karşı savlar için bakınız. Benhabib, Seyla, "Carl Schmitt's Critique of Kant: Sovereignty and International Law" 2012, Link: <http://ptx.sagepub.com/content/40/6/688>. DOI: 10.1177/0090591712460651.

⁶² Vinx, Lars, "Carl Schmitt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/schmitt/>>.

anlamlandırmak gerekir. Buna göre, göreceli ve mutlak otonomi olmak üzere iki tür kavramsallaştırma öngörebiliriz.

Göreceli otonomi kavramından kasıt, bir yaşam alanının (estetik, ekonomi vb.) diğerlerine göre varoluşsal özerkliğidir. Ontolojik olarak diğer alanlardan farklı ve kendi has unsurları olan bir yaşam alanı, görece özerk kabul edilebilir. Bununla birlikte bilhassa siyasal yaşam alanının özerkliğinden bahsedildiğinde onun diğer alanlara olan varoluşsal üstünlüğünden, egemenliğinden ya da *differancia specifica*'sından bahsedilmektedir.⁶³

Aslında 'görece otonomi' bir yaşam alanının diğerlerine olan önceliği, üstünlüğü ya da egemenliğini değil varoluşsallığını ifade eder. Bir beşeri davranış ve düşünüş biçiminin varoluşsal olarak farklılığıdır. Başka bir ifade ile ontolojik anlamda ayırt edici bir niteliğinin mevcut olup olmamasıdır. Bir yaşam alanının göreceli özerkliği, bir başka ifade ile varoluşsal özerkliği onun diğer yaşam alanları tarafından tamamen yok edilememesini de kapsar.

Kavramın etimolojisine bakarsak Grekçe *autos* (kendi) ve *nomos* (kural) kelimelerinden oluşan otonomi kelimesi, kendi kuralını kendi koymak, kendi normunu üretmek anlamına gelmektedir. Bu yüzden otonomi, analitik felsefede genel olarak nesne için değil özne (birey, devlet) için kullanılan bir kavramdır.⁶⁴ Ancak otonomi, nesnenin ya da nesnel bir sosyal gerçeklik türünün otonomisi için de kullanılabilir. Bu anlamda mutlak otonomi, göreceli otonomiden farklı olarak bir sosyal bilim alanının hem ontik hem de epistemik bağımsızlığa sahip olması anlamına gelir.

Otonomi tezinin ontik yönü, bir yaşam alanının varoluşsal olarak mevcudiyetine ve diğer yaşam alanlarıyla ilişkisine rağmen onlardan niteliksel olarak farklılığına işaret eder. Epistemik yönü ise bu yaşam alanlarının içinde, aynı doğa bilimlerinde olduğu gibi, objektif ve gözlemlenebilir kuralların hüküm sürmesini ifade eder. Mutlak

⁶³ *Differancia Specifica* olarak bahseden diğer bir kaynak: Hirst, Paul, "Carl Schmitt's Decisionism" *The challenge of Carl Schmitt* içerisinde, ed. Chantal Mouffe, 7-18, London: Verso, 1999. s. 10.

⁶⁴ *Vocabulaire européen des philosophies: dictionnaire des intraduisibles*, ed. Barbara Cassin, Le Robert, 2004, "Je" maddesi, 2. Alt başlık, s. 650-651.

otonomi ve göreceli otonomi arasındaki fark, bu noktada daha anlaşılır olacaktır. Göreceli otonomi bir yaşam alanının yalnızca ontik yönünü içerirken mutlak otonomi hem ontik hem de epistemik yönünü içerir. Görece otonom bir yaşam alanı, epistemik unsuru eksik olduğundan kendine has ve bilimsel metotlarla bilinebilir olan sosyal davranış kuralları üretemeyeceğini varsayabiliriz.

Hukuk bilimciler de dâhil olmak üzere bir sosyal bilimcinin bir araştırmaya ya da teoriye başlamadan evvelki pozisyonu ontolojik ve epistemolojik olmak üzere iki temel varsayım üzerine kurulur. Dışımızda bizim gözlemlerimizden bağımsız bir sosyal gerçekliğin olduğu varsayımı, bilime konu alanın ontolojik yönünü tesis ederken; bu alandan pozitivist yöntemlerle bir bilgi elde edilebileceği varsayımı, araştırmacının epistemolojik bakışını oluşturur. Söz konusu sosyal bilimler alanına bu realist bakış, eğer bu alana hâkim kuralların bilinebilir kurallar olduğu varsayımını da içeriyorsa, örneğin iktisadi teoride olduğu gibi matematiksel istatistiksel hesaplamalarla beşeri davranışların bilinebileceği varsayımını beraberinde getirir. Buna göre kültür, her ne kadar doğadaki gibi determinizmin hüküm sürmediği, yani belirlenimden yoksun bir alan gibi gözükse de onun parçaları (ekonomik, hukuki ya da siyasi parçası) bilişsel bir çabaya konu olabilir.

İşte Schmitt'in otonomi tezinin temelinde yatan varsayım, siyasetin ontolojisine ve epistemolojisine yönelik bu realist bakış açısıdır. *Siyasal Kavramı* eserinin esas çıkış noktası, siyasetin aynı 20. yüzyılın başlarındaki hukuk, iktisat, estetik teorilerindeki gibi otonom bir beşeri faaliyet sahası olduğu varsayımına dayanır. Bu konuyu daha da açmak için geçen yüzyılın başlarındaki bilimsel konjonktüre ve Schmitt'in *Siyasal Kavramı* eserinde nasıl 'otonomi savından' vazgeçip 'yoğunlaşma derecesi' yorumuna döndüğüne göz atmak gerekir. Ancak bu şekilde, Schmitt'in otonomi tezinin daha doğru anlaşılacaktır. Çünkü sistemsiz ve eleştirel bir düşünürün Batı hukuk ve siyaset felsefesi geleneğindeki yerini tespit etmek için çağının entelektüel tartışmaları ve siyasal olayları temelinde düşünce sistemini tekrar inşa etmek gerekir. Burada inşa etmekten kastım anlamaktır, yorumlamak değil. Literatürde de kabul edildiği gibi otonomi savı da dâhil olmak üzere Schmitt'in tüm düşünce müktesebatı, kesinlikle entelektüel-akademik tarih bağlamında ele alınmalıdır.⁶⁵

⁶⁵ Scheuerman, William E., *Carl Schmitt: The End of Law*, Twentieth Century Political Thinkers, Rowman & Littlefield, 1999, s. 228-229.

1.4. 20. Yüzyıl Entelektüel Konjonktürü ve Schmitt'in Otonomi Tezi

20. yüzyılın başları ve 19. yüzyıl sonları, bilimin ve bilimsel metodun, bir diğer ifade ile otonom bir disiplin olarak bilimselleşme eğiliminin hâkim olduğu yıllardı. İktisatta, estetikte, hukukta ve nihayet Weber'in etkisiyle Schmitt ile siyaset teorisinde, beşeri davranışların objektif bilgisine ulaşma gayreti hâkimdi. 19. yüzyılın sonlarında doğan Schmitt'in gençlik ve olgunluk dönemi ekonomi, siyaset, estetik ve hukuka ve bu alanların otonomisine dair birçok akademik ve entelektüel tartışmaya şahitlik eder. Bu tarihlerde Ruskin'in estetik teorisi, sanatı kendi terimleri üzerinden tanımlamayı ve yapmayı savunuyordu. Buna göre bir sanat eseri bir başka beşeri uğraşı sahasına (örneğin ahlaka) gönderme yapmadan yalnızca estetiğin kuralları çerçevesinde değerlendirilmeliydi. Bir yaşam alanı olarak estetik alan özerk, kendi kendine yeten ve bağımsız bir alandı: Sanat, sanat içindi (*L'art pour l'art*).

İktisat kuramında da iktisadın otonom bir alan olduğuna dair tartışma ve görüşler bir hayli yaygındı. Hatta otonomi savları konusunda sosyal bilimlerde en başarılı olan iktisattır denebilir.⁶⁶ Bu yüzden Schmitt'in en çok dikkatini çeken şey ekonominin otonomisi konusudur. Schmitt'e göre liberalizm, en çok ekonomi sahasında otonomi varsayımına başvurmaktadır. *Laissez faire laissez passer*, bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler ilkesi ile hareket eden liberalizmin ekonomideki 'görünmez eli' siyasi ve hukuki alanda devleti sosyal değere ve toplumsal gruplara karşı bir "kör hizmetçiye" dönüştürür.⁶⁷ Otonomi varsayımları ile liberal iktisadın kuralları, devletin her noktasına hâkim kılmaya çalışılmaktadır.

Schmitt'in 'siyasal' kavramını devletten ayırmasının esas sebebi devleti, liberal ideolojinin otonomi savlarının elinden kurtarmak ve onun yerine 'siyasal'ın

⁶⁶ Yılmaz, Feridun, *Rasyonalite: İktisat Özelinde bir Tartışma*, Paradigma, İstanbul, 2009, s. 63-142. Yazar bu eserinde iktisadi teorinin ekonomiyi otonom bir bilim haline getirme konusundaki başarısı ve bu başarısının diğer alanları istila etme noktasına gelmesi konularını işlemektedir. Gerçekten de hukuk ve ekonomi ilişkisine bakıldığında aynı istila görülecektir. Örneğin hukuka ekonomik bir paradigmadan bakarak hukukun ekonomik analizini yapan ve bugün hukuk teorisine neredeyse hâkim olan disiplin *Law and Economics* disiplindir. Bakınız. Butler, Brian E., Internet Ancylopedia of Philosophy, "Law and Economics" Maddesi, <http://www.iep.utm.edu/law-econ/#H1>, Erişim: 18/10/15 13:51.

⁶⁷ Schmitt, Carl, çev. George Schwab, *Political theology: Four chapters on the concept of sovereignty*, University of Chicago Press, 2005, s. 26.

otonomisini yerleştirmektir. Bu yüzden Schmitt'in otonomi savını egemenlik olarak değil özerklik olarak anlamak gerekir. Schmitt, liberalizmin politikayı ve devleti özellikle “ekonomi ve ahlak”⁶⁸ alanına indirgeyen anlayışına karşı siyasal alanı kendine has bir yaşam alanı olarak ifade etmek için “siyaset, siyaset içindir” şeklinde özetleyebileceğimiz bir yolu takip ederek siyaset kuramını oluşturmaya çalışır.⁶⁹ Ancak bu kuramın başarılı olup olmadığı ve bu projede Schmitt'in sebat edip etmediği tartışmalıdır.

Yine, Schmitt'in *Siyasal Kavramı* yayımlanmadan evvel Hans Kelsen'in hukuku, doğa bilimlerinden, ahlaktan, kültür ve siyasetten arındırılmış kendinden menkul bir bilim haline getirmeye çalışan hukukun saf kuramı bilinmekteydi. Otonom bir hukuk alanının liberal ekonomi ve ahlak anlayışına hizmet edeceğini düşünen Schmitt'in buna karşılık olarak otonom ve diğer alanlara egemen bir siyaset teorisi arayışı içerisine girmiş olduğunu söyleyebiliriz. Diyebiliriz ki Schmitt, liberalizmin rasyonel hukuk anlayışının kuramı olan hukukun saf kuramının karşısına ‘siyasetin saf kuramını’ koymaya çalışır.

Schmitt'in siyaset ve hukuk kuramını oluştururken en çok etkilendiği düşünürlerden biri Max Weber'dir. 20. yüzyılın en önemli siyasal metinlerinden *Meslek olarak Siyaset* ve *Meslek olarak Bilim* başlıklı metinleri, temelde beşeri uğraşı alanlarına göre insan yaşamını birbirinden ayıran bir mantığa sahipti. Diğer taraftan Weber'in modern zamanlarda siyasal ve ahlaki alanın kaçınılmaz bir şekilde bir birinden ayrılmış olduğunu öne süren “*disenchantment*” kuramı Schmitt'in saf siyaset kuramına yön verdiği söylenebilir.⁷⁰ Bu anlamda Schmitt, Weber'in bir takipçisidir.

Bolşevizmin “Lenin gibi bir siyasî kuramcısı”⁷¹ olmak istediği iddia edilen Schmitt'in, 20. yüzyılın başlarında gerçekleşen bu önemli tartışmalardan etkilenecek siyasal alanı liberalizme karşı objektif kuralları olan bir bilim olarak lanse etme amacını güttüğü

⁶⁸ Schmitt, *The Concept of The Political*, s. 70.

⁶⁹ Frye, Charles E., a.g.e.

⁷⁰ Scheuerman, a.g.e., s. 304.

⁷¹ Bolsinger düşman kardeşler tabirini kullanıyor. Bolsinger, a.g.e., s. xv.

düşüncesindeyim. Ancak sosyal bilimler, davranış bilimlerine indirgenerek anlaşılmaya çalışılır ve bundan yola çıkarak ‘saf kuramlar’ oluşturulmaya çalışılırsa bu proje en azından siyaset bilimi için başarısız olacaktır. Çünkü Sartori’nin de belirttiği gibi beşeri davranış biçimlerinden belki de tanımlanması en zor olanı, siyasi, araçsal (*instrumental*) davranış biçimidir.⁷² Schmitt’in siyaset felsefesinden siyaset bilimine geçiş yapmak istemesi, belli ki başarıyla sonuçlanmamıştır.

Meier’in Schmitt’in siyaset felsefesindeki değişim serüvenine dair incelemesine göre Schmitt, siyasetin saf kuramını yapmak ihtirasından zamanla vazgeçmiştir. Schmitt, politik-olanın ‘otonomisi’ tezinden yaşam alanlarında cereyan eden zıtlıkların ‘yoğunlaşması derecesi’ tezine *Siyasal Kavramı* eserinin 3 farklı basısında geçiş yapar. Scheureman, bu geçişi şu şekilde özetler:

Meier haklı bir şekilde belirtmektedir ki Schmitt, en başta ‘saf siyaset’ söylemine dahil olmaktadır. Yani, Schmitt, 1927’de siyaseti, ahlak, estetik ve ekonomi gibi birbiriyle yarışan değer alanları ile birlikte var olan ayrı ve bağımsız bir değer alanı olarak tasvir eder. Bu bağlamda siyaset ekonomik ahlaki ve estetik etkinliklerden temel olarak farklıdır. Schmitt’in terminolojisine göre siyasetin temel kuralları ve kriteri yapısal olarak da farklıdır. Ahlak iyi kötü problemi ile ilgilenir, estetik güzel çirkin arasındaki kontrastla meşguldür, aynı şekilde ekonomi kar edilebilirlik edilemezlikle (ilgilenir), siyaset ise dost düşman arasındaki kontrastla meşguldür. Dost/düşman ölçütü, ‘iyi-kötü’ ya da ‘kar-zarar’ ölçütlerinden tamamen farklı bir nesnelere kategorisine gönderme yapar. (Kısacası) 1927’de Schmitt için siyasi alan, diğer etkinlik alanları ile tam olarak aynı şekilde otonom ve farklı bir alandı.⁷³

Bu iddiadan yola çıkarsak Schmitt’in siyaset kuramının çıkış noktasının, sürekli siyaset ile ilişkilendirilen diğer yaşam alanlarından; örneğin ekonomi-politik ya da etik-politik türü bağıntılardan arınmış saf bir siyaset alanı inşa etmek olduğunu söyleyebiliriz. Mutlak otonomi anlamında saf siyaset alanı üzerinden Schmitt, düşmanlarına karşı bir cephe açmak ister. Bu, biraz da liberal ufuk içerisinde sıkışmışlık anlamına gelebilir. Zira Schmitt’in bu çıkış noktası, liberal teorinin

⁷² Sartori bu konuda, mesela ekonomiyi tanımlamak kolay iken siyaseti tanımlamanın entelektüel zorluğundan bahsediyor. Sartori, Giovanni, “The Essence of the Political in Carl Schmitt” *Journal of Theoretical Politics* (1989) 1: 63, DOI: 10.1177/0951692889001001005.

⁷³ Scheuerman, a.g.e., s. 228.

bilhassa ekonomi, estetik ve hukuk alanlarında gerçekleştirmeye çalıştığı mutlak otonomi projelerine benzemektedir.

Siyasal Kavramı'nın çıkış noktasını, Schmitt'in siyaset felsefesini ciddi şekilde etkileyen ve otonomi tezinden vazgeçmesine sebep olan Leo Strauss'un yorumudur. Strauss, Meier'e göre Schmitt'in daha sonraki baskılarda görüş değiştirmesine neden olan aşağıda alıntıladığımız yorumunda politik-olanın özerkliği savını 'yüzeysel' bularak, bir anlamda Schmitt'in otonomi anlamında 'siyasetin saf kuramı' projesinden vazgeçmesine sebep olmuştur. Strauss, Schmitt'in otonomi tezini şu yorumuyla yönlendirmiştir:

Schmitt yer yer 'çeşitli, görece otonom beşeri yaşam ve düşünce alanlarından' ya da 'düşünce ve hareket alanlarından' bahsediyor. Bir bölümde yüzeysel bir okuyucuya şu izlenimi verircesine kendini ifade ediyor: Liberalizm estetiğe, ahlaka, bilime, ekonomiye vb. otonomi bahsettikten sonra, şimdi de Schmitt, kendine payına düşeni yaparak, liberalizme karşı ama otonomiye yönelik liberal arzuları devam ettirme yolunda, politik-olanın otonomisini görünür kılmaya çalışıyor. Schmitt'in 'beşer yaşamının çeşitli otonom alanları' ifadesindeki 'otonomi' kelimesi etrafına yerleştirdiği alıntı işaretlerden de anlaşılacağı gibi (bu konudaki) görüşlerin çok azı Schmitt'in düşüncesidir.⁷⁴

Bu yoruma göre Schmitt'in bir yaşam alanı olarak siyasal alanı otonomi ile tanıştırmak gibi bir motivasyonu yoktur. Ona göre, Schmitt'in yapmak istediği şey, hiçbir şekilde hukuk, ahlak gibi 'beşer düşüncenin ve eylemin görece bağımsız alanları' içinde bağımsız yeni bir alan olarak politik alanın otonomisini tesis etmek değildir. Başka bir deyişle Schmitt, sistematik siyasal düşünce üretmek amacı gütmmez. Aksine sistemi eleştirmek ve yıkmak peşindedir. Bu anlamda Schmitt'in "politik olan anlayışı, egemen kültür kavramının temel bir kritiğini ima eder."⁷⁵

Ancak Strauss, o dönemin bilimsellik ve otonomi konusundaki konjonktürünü dikkate almadan, kendi ifadesi ile 'liberal bir dünyada liberalizmin' sorunsallarını hesaba katmadan Schmitt'in otonomi savı üzerinde yorum yapması yüzeysel olmak değil yine kendi ifadesi ile bir vaz geçmedir. Oysa Schmitt'in liberalizme karşı liberal dünyanın

⁷⁴ Schmitt, *The Concept of The Political*, s. 102.

⁷⁵ Günsoy, a.g.e., s. 285.

eleştirisini anlamak için ilk önce o zamanki liberal dünyanın Schmitt'in düşüncesindeki yerine bakmak gerekir.

Schmitt'e göre liberalizm, ahlaktan bahsedildiğinde estetiğin, dinden ya da metafizikten bahsedildiğinde ahlakın otonom olduğunu savunmaktadır. Bu otonomi savlarının en çok savunulduğu ve fiiliyatta gerçekleştirildiği beşeri alan –ki liberalizmin bu hegemonyası hala devam etmektedir- ekonomidir.⁷⁶ Schmitt, liberalizmin otonomi aksiyomlarının farkındadır. Ancak liberalizmin, bu aksiyomlar arasından politik-olanın otonomisini dışladığını düşünür: “Siyasal haricinde liberalizm, farklı beşeri alanların otonomisini tanımanın ötesinde onları tümenden izolasyona (...) itmektedir.”⁷⁷

Bu yüzden Schmitt, liberalizm tarafından unutulmuş ve dışlanmış siyasi alanın savunusuna soyunur. Schmitt, liberalizmin otonomi iddialarının karşısına yine liberal perspektiften bakarak politik-olanın otonomisini teorize etmeye çalışır. Bu sayede devlet üzerinde tahakküm kurmaya çalışan kültür alanlarından özellikle ekonomiye ve hukuka karşı politik-olan (bir anlamda siyaset), tek başına bir alternatif teşkil edecektir. Bir anlamda Strauss'un da dediği gibi Schmitt, “saldırdığı görüş içerisine sıkışıp kalmıştır.”⁷⁸

Ancak asla bilindik anlamıyla siyaset bilimi yapmayan Schmitt'in bunun yerine kendi uğraş alanı olan hukukbilimi (*Jurisprudence*) sahasından düşmanlarına eleştirilerini yöneltmek, bir anlamda hukuku kendine zırh edinerek siyaset felsefesini üretir. Bunlara ek olarak Schmitt'in siyaset yapma fiilini systemsiz öğütlere indirgememek ve Hobbes ile aynı entelektüel ailenin mensubu olarak gördüğü Makyavel'in systemsizliğine düşmemek için hukuku bir cephe olarak kullandığı da söylenebilir.

Schmitt'in sistematikten yoksun olan düşüncesi ve güncel şartlara göre oluşturduğu hukuki ve siyasi kuramlar onu başarısız bir düşünür yapmasa da onun entelektüel

⁷⁶ Schmitt, a.g.e., s. 72.

⁷⁷ Schmitt, a.g.e., s. 72.

⁷⁸ Strauss, Leo, *Notes on Carl Schmitt*, s. 119.

meşruiyetini sorgular.⁷⁹ Schmitt'in temelinde yaşam alanları perspektifinin yattığı politik-olanın otonomisi savı, “gerçekten etkili ve sistematik siyaset düşünürü olarak nitelediği”⁸⁰ Hobbes kadar kurucu ve sistematik olmanın entelektüel zorluğundan kurtulmak için yarıda bıraktığı entelektüel bir projedir.⁸¹

1.5 Yaşam Alanları Perspektifi

Politik-olanı, dost-düşman ayırımına indirgeyen yoğunlaşma derecesi yorumu yerine politik-olan, insanın çoğulcu doğasını esas alan ‘yaşam alanları’ perspektifinden yorumlanabilir. Bu sayede Schmitt'in düşünce birikiminde, devlet içine hapsolmuş hukuk ve siyaset iki ayrı beşeri faaliyet alanı olarak ortaya çıkar. Schmitt, esasında liberalizme has bilimsel anlamda mutlak otonom bir siyaset kuramı kurmak istemez. Ancak liberal düşüncenin içine hapsediği ve liberalizmin otonomi savlarına alternatif bir düşünce üretmediği için estetiğe, hukuka veya siyasete kendi mahallelerinde hüküm süren kültür parçaları olarak bakar.

Yaşam alanlarındaki yoğunlaşma olarak somut dost-düşman kümeleşmesi, bir teoriden ziyade ‘somut sosyal bir gerçekliği’ ifade etmektedir, ‘soyut siyasal kavramını’ değil. Bu yüzden soyut ‘politik-olan’ kavramını en iyi, beşerin somut uğraşlarının, yani ‘yaşam alanlarının’ çoğulculuğu olarak anlayabiliriz. Yaşam alanları ifadesinin otonomi kavramı gibi kavramsal açıdan bir önemi yoktur. Buna ek olarak yaşam alanları entelektüel bir argümandan ziyade sosyal gerçekliğe yönelmiş bir tür bakış açısıdır.

Schmitt'in mesleği ve insanların uğraşı alanlarını merkeze alan düşünme ve delil üretme tarzı, en açık bir şekilde İspanyol düşünür Vitoria'nın liberal, özgürlükçü yorumlarına karşı geliştirdiği düşüncelerinde görülür. Gerçekten de herkesin istediği

⁷⁹ “Zaten Schmitt söz konusu olduğunda, doğrudan nakil, mümkün olsa bile, sistematik olamayacaktır. Zira Schmitt'in düşüncesi, politik gerçekliğin devingen yapısını takip ederek ilerler ve esas olarak olguyu temel alır. En felsefi diyebileceğimiz eserlerinde bile, ana temalar ve sorunlar belli pratik kaygılarla iç içe geçmiş bir biçimde, çoğu zaman çok kısa ve yüzeysel olarak ele alınır.” Günsoy, “Carl Schmitt” s. 15.

⁸⁰ Schmitt, a.g.e., s. 65.

⁸¹ Moore, *Mastery and Dominion*, s.78.

gibi göç edebileceğini, serbestçe dolaşım ticaret yapabileceğini ve inancını istediği gibi yayabileceğini savunan Vitoria'nın bedenlerin, malların ve düşüncelerin serbest dolaşımını olarak da özetleyebileceğimiz "iletişim hakkı" kuramının liberal bir kuram olarak yorumlanması mümkündür.⁸² Bunun ek olarak Vitoria, Hristiyan olmasalar da yerlilerin insan oldukları için tabii hakları olduğunu savunarak evrenselci bir çizgiye yaklaşır.⁸³ Schmitt, Vitoria'nın düşüncelerine hâkim olan objektiviteyi ve hümanizmi doğrular ve onun skolastik bir düşünürden beklenmeyecek kadar tarafsız ve eşitlikçi bir tavır takındığını kabul eder. Ancak Vitoria'nın bir liberal olarak yorumlanmasına karşıdır. Vitoria'nın İspanyolların yerliler üzerindeki haklarının, yerlilerin İspanyol topraklarını 'keşfetmiş' olması ihtimalinde onların Avrupalılar üzerinde iddia edecekleri haklardan daha fazla olamayacağı iddiasına değinen Schmitt, liberal ve kozmopolit olarak yorumlanmaya çok müsait bu skolastik düşünürün liberal yorumunun bir yanılgı olduğunu düşünür. Bu yanılgının sebebi ise, Schmitt'e göre, Vitoria'nın 'seküler bir hukukçu' değil, kilise hiyerarşisine bağlı 'Hristiyan ilahiyatçı' olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesidir. Hukukçu/ilahiyatçı olarak uğraşı ve düşünüş biçimine göre yaptığı bu ayrımla Schmitt, Vitoria'nın tarih-dışı, yansız ve aynı zamanda somut gerçekliğe karşı kayıtsız kalan düşüncelerinin ancak onun bir teolog olması sebebiyle Kiliseye ve onun hiyerarşik bütünlüğüne bağlılığı içerisinde anlaşılabilirliğini savunur.

Schmitt, Vitoria'nın bir ilahiyatçı olmasından yola çıkarak onun özgürlükçü ve eşitlikçi düşüncelerinin 'somut olaya uygulandığında' –böylece Schmitt bir hukukçu gibi düşünür- İspanyol fetihlerinin haklı bir savaş olmadığı sonucuna varılamayacağını savunur. Aksine onun İspanyol fetihlerini meşrulaştırmayı amaçladığını düşünür.⁸⁴ "Vitoria bir teolog idi. Hukukçu (*jurist*) olmak iddiasında değildi, hatta hükümetler arasındaki anlaşmazlıklar için görüş bildirmek gibi bir arzusu da yoktu. ... Bu yüzden onun bir *devlet hukukçusu* değil *kilise ilahiyatçısı* olduğunu" görmek gerekir.⁸⁵

⁸² İletişim hakkı teorisi için bakınız. Akal, Cemal Bali, *Modern Düşüncenin Doğuşu*, 5. Baskı, Dost, 2013, s. 78-80.

⁸³ Akal, Cemal Bali, *İktidarın Üç Yüzü*, 6. Baskı, Dost, Ankara, 2013, s. 78. İnsanın kendi bedeninin sahibi olduğu düşüncesi ile bireyci bir yaklaşıma sahip olduğu savunulan Vitoria için bakınız. Akal, a.g.e., s. 66.

⁸⁴ Schmitt, Carl, *The Nomos Of The Earth In The International Law Of The Jus Publicum Europaeum*, Telos Press Publishing, New York, 2006, s. 108-110.

⁸⁵ Schmitt, a.g.e., s. 110-111. Vurgu bana ait.

Vitoria, somut Güney Amerika'nın fethi olgusunu düşünerek değil tarihsel bağlamı ve siyasi gerçekliği göz ardı ederek doğrudan ilahi skolastik kaynaklara ve kilise hiyerarşisine bağlı kalarak düşüncesini üretmekteydi. Bu şekilde Keşifleri İspanyollar açısından meşru kılmaktaydı. Bu yüzden Modern hukukçulara göre uluslararası hukukta toprak iktisabını sağlayan hukuki olay keşif ve işgal olmasına rağmen Vitoria'ya göre toprak iktisabını sağlayan tek şey papalığın misyonerlik iradesidir (*papal misonary mandate*).⁸⁶ Bu açıdan Vitoria, bir teolog gözüyle Güney Amerika'ya yapılacak bir 'Haçlı seferini' Hristiyanlar açısından meşrulaştırmaya çalışmaktaydı.

Schmitt, aynı düşünme tarzı üzerinden bu sefer Kant'ı bir 'etikçi' olarak niteleyerek onun (adil) haklı savaş kuramını anlamlandırır. Kant, esas itibarıyla skolastik teologlardan farklı olarak adil savaş kuramı yerine gayr-i adil düşman *unjust enemy* kavramsallaştırması yapar. Adil olmayan bu düşman, ona göre bir nevi insanlığın ortak düşmanı olan ve devletlerarası düzeni tekrardan 'doğal duruma' döndürmeye çalışan biridir. Bu açıdan Kant, Schmitt'in onu en çok eleştirdiği şeyi yapar ve politik-olanın yeryüzünden silinmesine sebep olacak şekilde 'siyasal düşmanı' yok sayar. Schmitt'e göre Kant için düşman diye bir şey yoktur, gayr-i adil ise yalnızca bir (hukuki) suçludur. Eşit-egemen devletler düzenindeki aktörleri ifade eden adil düşman *justus hostis* kavramını reddeden Kant için yalnızca bir düşman vardır: Bu nizamı bozan kişi ve gruplar.⁸⁷ Ona göre, doğal duruma dönmemize sebebiyet verecek eylemleri ve düşünceleri olan bu düşman, diğer tüm devletlerin elbirliğiyle hâkimiyet altına alınmalı ve kendisine yeni bir anayasa verilmelidir.⁸⁸ Bir anlamda Kant, düşman ile suçlu kavramları arasında teorik ya da pratik bir ayrım yapamaz çünkü Schmitt'in de belirttiği gibi Kant, bir hukukçu değil ilahiyatçıya yaklaşan bir etikçidir.⁸⁹

⁸⁶ Schmitt, a.g.e., s. 111-112.

⁸⁷ İlginç bir şekilde Daeş örgütü Kant'ın gayr-i adil düşman kavramının tipik bir örneğini teşkil edebilir. Zira tüm dünyanın iki kutuplu dünyanın iki ana aktörü Rusya ve ABD dahil egemen eşit devletler düzeninin tüm üyeleri (Türkiye'de dahil tüm Avrupa devletleri) bu "ortak düşmana" karşı bir gönüllüler koalisyonu gibi savaşmaktadır. Schmitt, bu tür düşmana karşı yürütülecek bir mücadeleyi George Bush'un Taliban'a yapılacak mücadeleyi nitelemesi gibi "haçlı seferi" olarak niteler. Schmitt, a.g.e., s. 169.

⁸⁸ Bu da bize ABD'nin ikinci dünya savaşı sonrası yok etmediği ancak hâkimiyeti altına alarak kendisine yeni bir 'anayasa verdiği' Japonya devletinin durumunu hatırlatır.

⁸⁹ Schmitt, a.g.e., s. 171.

Schmitt'in insanoğlunu ve onun ayrı evrenlerin çoklu ve karmaşık bir birleşimi olarak görmesinin ilk örneğini, onun siyaset kuramına dair ilk eseri olan *Political Romanticism*'de görürüz. Schmitt, bu eserinde temelde Alman romantiklerini eleştirmeyi amaçlar. Estetiğin savunucusu olan romantizm, Schmitt'e göre siyaseti, estetize ederek "sonu gelmez müzakereye" bir nevi bir edebiyat sohbetine çevirmektedir.⁹⁰ Bu da siyaseti müzakere etme eylemi değil, bir karar alma praksişi olarak gören ve her fırsatta politik-olanın savunuculuğuna soyunan Schmitt'in kabul edebileceği bir şey değildir. Bunun ötesinde romantizm, Schmitt'e göre yaşamın her alanını, her sosyal gerçekliği şiirselleştirmeye ve estetize etmeye çalışır.⁹¹ Bu yüzden varacağı nokta her şeyi estetize etmeye çalışan romantiklere karşı yine siyasal yaşam alanını savunmak olacaktır.

Esasında Schmitt, romantizmin estetiği, siyasi ve ahlaki kuralların asla hâkim olamayacağı otonom bir alan olarak sunmasına itiraz etmez. Hatta estetiğin "otonom bir sanat dalı ve spesifik bir algılama yöntemi" olduğunu doğrular.⁹² Ancak bu doğrulama, estetiği politik-olanın bir düşmanı olarak görmesine bir engel değildir.⁹³ Estetik ve 'siyasal' birbirine düşman iki ayrı otonom yaşam alanıdır. Schmitt'in yapmaya çalıştığı şey otonom olduğunu kabul ettiği bir yaşam alanının (estetiğin) karşısına 'politik-olanın' otonomisini yerleştirmektir. Bu temel çıkış noktası üzerinden onun 'siyasala' verdiği önem ve ayırdığı düşünsel çabadan ötürü, siyaseti güzel göstererek "siyasi estetik" yaptığı iddia edilmektedir.⁹⁴ Bu iddia tezimizin esas konusunu teşkil etmemekle birlikte Schmitt'e dair bu yargının sebebinin onun her zaman siyaset etmenin önceliğini savunması olduğunu belirtmek gerekir.

⁹⁰ Schmitt, Carl, *Political Romanticism*, çev. Guy Oakes, Transaction Publishers, 2011, s. 15-27.

⁹¹ Schmitt, Carl, *Political Romanticism*, s. 71-78. Bilhassa Guy Oakes'in yazdığı girişte bu durum başarılı bir şekilde izah edilmektedir. Oakes, Guy, Translator's Introduction, *Political Romanticism* by Carl Schmitt, s. xxxiv-xxxviii.

⁹² Levi, Neil, "Schmitt and the Question of the Aesthetic" *New German Critique*, No. 101 (Summer, 2007), pp. 27-43.

⁹³ Levi, Neil, a.g.e.,

⁹⁴ Levi, Neil, a.g.e.,

Schmitt'in beşeri davranış biçimlerini birbirinden ayrı evrenler olarak 'yaşam alanları' temelinde tahayyül etmesi, en çok onun siyasi realist teorinin kurucularından Hans Morgenthau ile olan entelektüel-akademik ilişkisinde belirginleşir. Morgenthau, Schmitt'in *Siyasal Kavramı* eserinin ilk baskısından (1927) ikinci baskıya (1932) geçerken kendi doktora tezinden intihal yaptığı kanaatindedir.⁹⁵ Bu iddia, ikisi arasındaki ilişkiye dair bir ipucu teşkil eder. Bu yüzden iki siyasi realist teorisyen arasındaki bu etkileşimi inceleyen Scheureman Morgenthau'nun Schmitt'in *Siyasal Kavramı* üzerindeki etkisinin Leo Strauss'un aynı esere yazdığı yorumdan daha fazla olduğu kanaatindedir.⁹⁶ Gerçekten de bu etkileşim, Morgenthau'nun daha sonraki eserlerinde 'yaşam alanları' ya da insanın 'davranış evrenleri' diyebileceğimiz bu realist bakış açısını tasvirinde daha iyi görülür:

Siyasal alanın otonomisinin diğer düşünüş biçimlerinin onu alt üst etmesine karşı realist savunusu, bu düşünüş biçimlerinin varlığını ve önemini görmezden gelmeyi ifade etmez. Aksine her birine kendine özgü alan ve işlev atfedilmesini öngörür. Siyasi realizm insan doğasına dair çoğulcu bir kavrayıştır. Gerçek bir insan, 'iktisadi insanın,' 'siyasi insanın,' 'ahlaki insanın,' 'dini insanın' vb. bir bileşimidir. Siyasi insandan başka bir şey olmayan bir insan, ahlaki sınırı olmadığı için, vahşi bir hayvan sayılabilir. Ahlaki insandan başka bir şey olmayan bir insan, ihtiyattan yoksun olduğu için bir aptal sayılabilir.⁹⁷

Siyasal Kavramı eserinin seyrini etkileyen bu bakış açısı, Schmitt'in hukuk ve siyaset kuramının temel çerçevesini oluşturur. Ancak Schmitt, hukuk ve siyaset kuramının çoğunda politik-olanın otonomisine yoğunlaştığı için Schmitt literatürü, bu bakış açısını görmezden gelmiştir. Schmitt'in tüm düşüncesinde gizlenmiş bu gerçekçi

⁹⁵ Hans J. Morgenthau, "An Intellectual Autobiography" *Society* 15, no. 2 (1978): 68. İntihal iddiasının tartışmalı olması bir yana Morgenthau'nun Schmitt'in siyaset kuramı ile olan meşguliyeti onun Schmitt'in *Siyasal Kavramı* eserine eleştiri niteliğindeki *La Notion du Politique* 1933 tarihli monografisi ile daha da ortaya çıkar. Alman hukukçu, aynı Schmitt gibi uluslararası hukukun siyasi problemlere çözüm bulamayacağı siyasi sorunların doğası ile hukuki sorunların doğasının farklı olduğu kanaatindedir. Bakınız. Morgenthau, H. J., 1933. *La Notion du 'Politique' et la Théorie des Différends Internationaux [The Notion of 'Politics' and the Theory of International Disputes]*. Paris: Librairie du Recueil Sirey.

⁹⁶ Scheurman, a.g.e., s. 225-253.

⁹⁷ Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, revised by Kenneth W. Thompson, Brief ed., New York: McGraw Hill, 1993, s. 15-16. Bununla birlikte Scheurman, Morgenthau ile Schmitt bağlantısını anlatırken bu bakış açısının Schmitt de olmadığını Morgenthau'nun siyasi realizminin bu noktada Schmitt'in siyasi realizminden ayrıldığı kanaatindedir. Scheurman da Schmitt'in siyaset kuramını, egemen ve belirleyici alan olmak anlamında politik-olanın otonomisi olarak yorumlar. Scheurman, a.g.e., s. 250.

perspektif, *Anayasa Kuramı* eserinde hümanizmin eşitlik anlayışına yönelttiği eleştirisinde de görebiliriz.

Din, ahlak, hukuk, ekonomi ve siyaset, beşerin her düşünce ve *yaşam alanı* gibi kendine has ayrımlara sahiptir. Herkesin insan olduğu gerçeğinden ne ahlaki ne dini veya ne siyasal ne de ekonomik hiçbir ayırt edicilik (tefrik ve temyiz) çıkarsanamaz. Kuşkusuz üretici-tüketici (gibi bir) ekonomik ayırım veya borçlu-alacaklı (gibi bir) hukukçu ayırım, hepsinin insan olduğu gerçeği ile açıklanamaz.⁹⁸

Bu bakış açısı insanın çoğulcu doğasına referans vererek onun ürettiği davranış biçimlerinin (ahlaki, siyasal, ekonomik davranış türleri) de çoğulcu olacağını varsayar. Schmitt ise bu çoğulculuk varsayımını temel alarak dost-düşman ayırımını ortadan kaldırarak siyasal yaşam alanını, bir anlamda bu âlemde yaşayan siyasal insan, *homo politicus*'u yok edecek muhtemel bir dünya devletini reddeder: “Siyasi âlem çoklu bir evrendir (*pluriverse*) tekil bir evren (*universe*) değil.”⁹⁹

Siyasal Kavramı eserinin üç basısı arasındaki farklılıktan yola çıkarak gözlemlediğimiz değişim serüvenini eserin nihai metninde de gözlemleyebiliriz. Schmitt, eserinin bir kısmında Makyavel'in siyaset felsefesine dair yapılan birkaç yoruma atıf yaparak siyasetçinin işinin insanın doğası ile daha açık bir ifade ile ‘beşer’ ile iştiğal etmek olduğunu belirtir.

Makyavel'in ifade etmeye çalıştığı şey, insanın kontrol edilmediği zaman kötülüğe kayma meylinin olmasıdır. (...) Makyavel düşüncesi, insan doğasına dair (bunun gibi birçok) psikolojik gözlemlerle doludur. (...) İnsan doğasının bu asli özelliğinden yola çıkarak tüm siyasal yaşamımıza hâkim temel bir kuralı ortaya koyar. (...) Beşerin (insanın) bilimi siyasetçinin doğal bir şekilde birincil ilgi alanını oluşturur.¹⁰⁰

Buna göre siyasetçinin siyasal uğraşı alanında yaptığı iş, insanı ve onun doğasını konu edinir. Bunun hemen ardından Schmitt, bu görüşü insan doğasına ve siyasete fazlaca “teknik bir bakış açısı” olarak görür ve bir uğraşı alanı olarak bakmak yerine yoğunlaşma savına döner.¹⁰¹ Bu bağlamda Hegel'in nicelikten niteliğe diyalektik

⁹⁸ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 257-258.

⁹⁹ Schmitt, *The Concept of The Political*, 53.

¹⁰⁰ Schmitt, a.g.e., 59.

¹⁰¹ Schmitt, a.g.e., 59.

sıçrama tezinin de ancak siyasi düşüncenin kapsamında açıklanabileceğini savunur. Buna göre çatışma ve çekişmeler belli bir yoğunluğa ulaşıp nicel eşiği aşınca nitelik değiştirerek politik-olana tahavvül eder. Morgenthau'ya göre de politik-olan bir formdur ve her öz, “sıcak ve soğuk” olabileceği gibi siyasi ve gayr-i siyasi olabilir.¹⁰²

Schmitt'te politik-olanın otonomisi savını antagonizmaların yoğunlaşma derecesi olarak değil hukuk da dahil ‘yaşam alanlarının’ karşılıklı var olması olarak yorumlanabileceğini bir yaşam alanında profesyonel bir şekilde faaliyet gösteren önelere bakarak da anlayabiliriz. Siyasete her şeyden önce profesyonel bir uğraşı alanı olarak bakmak, Schmitt'in siyaset kuramını etkileyen Weberci bir bakış açıdır.¹⁰³ Weber, meşhur *Politik als Beruf* (Meslek olarak Siyaset) adlı makalesinde siyasetin insanoğlu tarafından icra edilmesi zorunlu bir uğraşı olarak gösterir ve siyasetçinin yapmaya çağırıldığı bir iş olarak sunar.¹⁰⁴ Bu anlamda siyaset, ahlaktan bağımsız otonom bir insan uğraşısıdır ve yine ahlak tarafından tahakküm altına alınamaz. Schmitt, bir Weber takipçisi olarak bu düşüncüyü daha da ileri götürecektir düşünür olacaktır.

Bir meslek olmaktan ne kastedildiği bu noktada önem arz eder. Weber'in Almanca *Beruf* İngilizce ve Fransızca'ya *Vocation* ya da *Profession* olarak çevrilir ve Türkçe meslek anlamına gelir.¹⁰⁵ *Vocation* daha çok dini görevlerin icra edilmesi ile ilgili kullanılır. Siyaset etme eyleminin zorunluluğu, gerekliliği ya da ahlak ve ekonomiden özerk oluşunu *Vocation* kelimesinin Latince kökenine bakarak daha iyi açıklayabiliriz. *Vocation* Latince çağırma, seslenmek, okumak anlamlarına gelen *vocare* kelimesinden Batı dillerine geçer. İnsan bir anlamda ‘siyaset etmeye’

¹⁰² Morgenthau'dan aktaran Scheuraman, a.g.e., s. 230-231.

¹⁰³ Jürgen Habermas Schmitt için Weber'in “yasal öğrencisi” tabirini kullanır. Habermas'tan aktaran, Kim, Sung Ho, "Max Weber", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2012/entries/weber/>>.

¹⁰⁴ Weber, Max, *The Vocation Lectures*, ed. David Owen ve Tracy B. Strong, çev. Rodney Livingstone, Hackett Publishing, 2004, s 33-35 ve 40-46.

¹⁰⁵ *Vocabulaire européen des philosophies: dictionnaire des intraduisibles*, ed. Barbara Cassin, Le Robert, 2004, “Vocation” maddesi, s. 1374.

çağırılmaktadır.¹⁰⁶ Bir anlamda tanrının yapması için insana seslendiği, onu çağırdığı (*calling*) ve insanın reddetmesinin mümkün olmadığı iş ve görevlerin icrası için kullanılır. Halk siyasetçiyi siyaset etmeye çağıran bir tanrıdır. Bu yüzden siyaset, yapılması gereken, ‘ihmalî imkânsız’ beşeri uğraşı alanıdır. Schmitt’e göre:

Beşeri uğraşların birbirinden farklılığı ve birbirine karşı otonomisi, örneğin hukuk alanında bir hâkimin ya da din alanında bir ilahiyatçının temel varsayımlarına bakarak daha iyi anlaşılabilir. “Bir özel hukukçu ‘iyi niyetli olduğu varsayılan bir kişi’ cümlesiyle başlar. Bir teolog, insanın günahkâr ve kurtuluşa muhtaç olmadığını düşündüğünde veya seçilmiş-seçilmemiş ayrımı yapmaktan vazgeçtiğinde teolog olmaktan çıkar. Bir moralist iyi kötü arasında seçim yapabilme hürriyetini varsayar.”¹⁰⁷

Schmitt’in bu varsayımına göre yaşam alanında faaliyet gösteren her bir insan (özne) faaliyetine, temel bir varsayımla başlar. Davranış, davranışı gerçekleştiren veya inceleyen özne (örneğin sosyal olgunun hukuki niteliğini inceleyen hukukçu) o yaşam alanının temel antitezlerinden yola çıkarak işini yapar. Aynı şekilde siyasetçi de siyaseti, Schmitt’e göre, dostunun ve düşmanının kim olduğunu belirleyerek yapar: “Siyasi düşünce ve sezgi, teorik ve pratik olarak kendini dost-düşman ayrımı yapabilme ile ispatlar.”¹⁰⁸ Buna hem gizli düşmanı ‘tespit etme’ hem de ona işini yapmasını sağlayacak düşmanı ‘yaratma’ dâhildir.

Siyasetçi, her durumda bir grup olarak düşmanını tespit etmeye çalışır. Bu yüzden savaş en kolay siyaset biçimidir. Çünkü savaş halinde düşman tam karşıda belirmekte artık siyasetçinin işi olan düşmanın kim olduğu sorusu hemen cevabını bulmaktadır. Bir İngiliz diplomatının da dediği gibi siyasetçiler savaş konusunda askerlerden daha eğitilirdiler çünkü siyasetçi ömrü boyu, asker ise bazı durumlarda savaşır.¹⁰⁹

Bu noktada siyasi alanın öznesi olan siyasetçinin ‘düşman kimdir?’ sorusunun bir benzeri, iktisadi yaşam alanında faaliyet gösteren aktörler için de geçerlidir: (İktisadi) Rakip kimdir? Siyasette düşman, ekonomideki rakibe benzetilebilir ama asla aynı şey

¹⁰⁶ Owen, David, Tracy B. Strong, Introduction, s. xii-xv, Max Weber *The Vocation Lectures*, Hackett Publishing, 2004. .

¹⁰⁷ Schmitt, a.g.e., s. 64.

¹⁰⁸ Schmitt, a.g.e., s. 67.

¹⁰⁹ Schmitt, a.g.e., s. 34.

değildir.¹¹⁰ Düşman, varoluşsal olarak yok edilmesi istenen, rakip ise yarış kulvarında da alt edilmesi gereken kişidir. Çünkü nasıl siyasal alan ekonomik alandan farklı ise ekonomik faaliyet alanı da siyasal faaliyet alanından özerk ve farklı bir alandır. Bu yüzden Schmitt, liberal ekonominin otonomi iddialarını ‘düşmanı’ ‘rakibe’ çevirdiği için reddeder. Her özne kendi yaşam alanında faaliyet yürütmelidir. Çünkü Schmitt için her bir beşeri faaliyet ayrı bir yaşam sahasıdır. Biri diğerine tahvil edilemez.

(...)görece bağımsız beşeri düşünce ve davranışlardan, özellikle ahlak, estetik ve ekonomi ve hatta siyasal kendilerini karakteristik bir şekilde ifade eden ölçütlere sahiptirler. Bu yüzden siyasal da (diğerleri gibi) spesifik olarak siyasi anlama sahip tüm eylemlerin dayandırılacağı kendine has nihai bir ölçüt üzerine oturmalıdır. Varsayalım ki nihai ayrımlar ahlak alanında iyi kötü, estetikte güzel çirkin, ekonomide kar zarar olsun. O halde sorulması gereken soru, politik-olanın ve onun neyden müteşekkil olduğunun basit bir ölçütü olarak kullanılabilecek özgül bir ayrımın var olup olmadığıdır. Elbette ki böyle bir siyasi ayrımın özü diğerlerinden farklıdır. Bu ölçüt onlardan bağımsızdır ve bu sayede kendi kendini ifade edebilmektedir.¹¹¹

Görüldüğü gibi Schmitt, politik-olan yoğunlaşma derecesi olarak ifade etmeden evvel siyasal yaşam kümesini diğerleri ile kıyas ederek onun için ayırt edici bir ölçüt arar. Düşüncesinin en temelinde tüm beşeri alanların birbirinden bağımsızlığı ve otonomisi yatar. Ancak o, yalnızca politik-olanın otonomisini kuramsallaştırma görevini üstlenir. Bu da onun politik-olanı öncelikle yoğunlaşma derecesi olarak değil yaşam kümelerinden biri olarak tahayyül ettiğini gösterir. İlk önce insanoğlunun faaliyet alanlarını ayrı birer yaşam kümeleri olarak anlayıp bunun üzerine politik-olanın – literatürde kabul edilen anlamda- otonomisini inşa eder.

Eğer Schmitt’i bu perspektiften okursak karşımıza bu yaşam alanlarının birbiri ile olan ilişkisinin nasıl olacağı ya da egemen ve üstün olanın hangisi olacağı sorusu ortaya çıkar. Şöyle bir soru sorabiliriz: Hukukun üstünlüğü mü yoksa politik-olanın (geniş anlamda siyaset) üstünlüğü mü gerçektir? Bu yüzden politik-olanın her iki yorumunun da birbirine karıştığı ve aynı zamanda birbirinden ayrıştığı nokta yaşam alanlarının birbirini desteklemesi ya da birbiriyle çatışması durumudur. Bu çatışmada hangisinin

¹¹⁰ Günsoy, “Carl Schmitt” s. 68-72.

¹¹¹ Schmitt, a.g.e., s. 26.

üstün geleceği sorusu, politik-olanın otonomisi sorunsalını politik-olanın egemenliği veya üstünlüğü sorunsalı ile karıştırmamıza sebep olmaktadır.¹¹² Üstünlük ve egemenlik konusunda Schmitt'in görüşü açıktır: Bu çatışmada politik-olan, pratikte ve kavramsal açıdan her zaman üstün ve egemendir.¹¹³

Ancak politik-olanın egemenliği ya da önceliği durumu, örneğin hukuk alanının otonomisini elinden almamaktadır. Schmitt'e göre her şeyi kapsayan 'siyasal' kararın gölgesinde ve devletin sağladığı güvenlik içinde, hukuk, özel ya da kamu, kendi görece bağımsız (yaşam) alanına sahiptir. Bununla birlikte hukuk da beşeri uğraş ve düşünüş alanlarının her biri gibi diğer alanları desteklemek ya da yok etmek için kullanılabilir.¹¹⁴ Bu noktada Schmitt'in beşeri faaliyet alanlarını ayrı ayrı birer yaşam alanı olarak geçirgen bir yapıda tahayyül ettiği sonucuna varabiliriz.

Bununla birlikte politik-olanın otonomisinin en başta hukuk olmak üzere diğer beşeri alanların otonomisini yok edeceği ve pratikte siyasi keyfiliğe yol açacağı iddiası küçümsenemez. Basit bir ifade ile örneğin politik-olanın otonomisi savının hukuk devletinin bir ilkesi olan hukukun üstünlüğünü alt edeceği varsayılabilir. Fakat Schmitt'in siyaset ve hukuk kuramı için bu gibi varsayımlar yerinde değildir. Esasında ona göre siyasal alan ile hukuki alan birbirini yok eden değil birbiri ile yarışan alanlardır. Schmitt, politik-olanın otonomisi ile her bir beşeri etkinlik alanının kendi sahasında otonom olduğu savının birbiriyle çelişmediğini açıkça belirtir: "Düşman kolaylıkla duygusal anlamda kötü ve çirkin olarak düşünülür, çünkü her bir ayırım, özellikle politik-olan, ayırım ve kategorilerin en güçlüsü ve en yoğunu olarak, diğer ayırımlardan destek alır. (Ancak) Bu, diğer ayırımların otonomisini etkilemez."¹¹⁵

Anlaşılan o ki dost-düşman kümelenmesi, diğer tüm ayırımlar üzerinde egemenliğini sürdürse de diğer ayırımlar otonomilerini muhafaza etmektedirler. Buna göre örneğin politik-olanın otonomisi, hukukun otonomisini ortadan kaldırmayacaktır. Bununla

¹¹² Moore, Thomas, "Mastery And Dominion" s. 109.

¹¹³ Aynı görüş için bakınız. "Schmitt territorializes the political..." Moore, a.g.e., s. 109-110.

¹¹⁴ Schmitt, a.g.e., s. 66.

¹¹⁵ Schmitt, a.g.e., s. 27. Vurgu bana ait.

birlikte Schmitt, hukukun otonomi iddiasını yer yer açıkça reddetmektedir. Ancak belirtelim ki Schmitt'in otonomi konusunda eleştiriye tabi tuttuğu hukuk anlayışı, yalnızca hukuki pozitivistin bir kolu olan Kelsenci hukuki normativizmdir yoksa genel olarak hukuk fenomeni değildir.¹¹⁶ Kısacası Schmitt için hem hukuk hem 'siyasal' otonom karakter arz edebilir. Burada birçok cevaba açık kapı bırakan sonuç sorusu ortaya çıkar: Hukuk, Schmitt'in kuramında normativizm anlamında otonom olamıyorsa hangi felsefi zeminde otonom bir karakter meydana getirebilir? İleride göreceğimiz gibi doğal hukuk bu soru için bir cevap teşkil edecektir.

Tüm bunların yanında Schmitt, politik-olan kavramını, anayasası ve diğer tüm normları ile hukuki bir örgütlenme ve yapı olarak tasavvur edilen modern devletin tekeline kurtarmakla modern hukuk ve politik-olan arasında kendine özgü teorik bir sınır çeker. Hukuk bu sınırın ötesinde kendi otonomisini muhafaza eder. Devleti politik-olanın altında bir kategoriye koymak esasında genel anlamda hukuk fenomenini değil 'devletle özdeşleştirilen hukuku' yani hukuki normativizmi politik-olanın altında bir kategoriye yerleştirmek anlamına gelir.

Tarihsel bağlamda bakarsak Schmitt'in öngördüğü bu kademelendirmenin esas sebebi, modern hukuka hâkim olan ve devlet hukuk eşitliğini öngören liberal ideolojiyi eleştirmek amacıdır. Abartılı bir tespit olarak yorumlamak mümkün olsa da Schmitt'in düşünce müktesebatının bütünü aynı kapıya açılır: liberalizm eleştirisi. Bu yüzden bu nokta Schmitt'ten bahsedilirken hep göz önünde bulundurulmalıdır.¹¹⁷

Schmitt, siyasal devletten saf bir şekilde soyutlamakla devleti hukuk alanına hapsetmeye çalışan Kelsenci egemenlik ve hukuk kuramına karşı en temel varoluşsal eleştiriye yöneltme amacını güder. Schmitt'in normativizm yorumuna göre hukuku ve bunun yanında devleti, kapalı normlar sistemine indirgemeye çalışan Kelsenci

¹¹⁶ Kervégan, Jean-François, "La Critique schmittienne du normativisme kelsénien" 229-241, *Le Droit, Le Politique autour de Max Weber, Hans Kelsen, Carl Schmitt* içerisinde, L'Harmattan, Paris, 1995.

¹¹⁷ Entelektüel eleştirisinin ötesinde Schmitt'in liberalizme duyduğu kişisel düşmanlığı belgeleyen ve kendisinin *cronjurist* (tahtın hukukçusu) olarak adlandırılmasına sebep olan metin için bakınız. Schmitt, Carl, "Le Führer protège le droit. À propos du discours d'Adolf Hitler au Reichstag du 13 juillet 1934" *Cités*, No. 14, (2003), pp. 165-171. Presses Universitaires de France, <http://www.jstor.org/stable/40620905>.

normativizm için devlet ve hukuki düzen aynı şeydir.¹¹⁸ Bu tespitin son derece doğru bir tespit olduğunu Kelsen'in şu tanımından da anlayabiliriz: Devlet dokunduğu her şeyi hukuki yapan kral Midas'tır.¹¹⁹

Dahası Schmitt'e göre hukuki normativizm için "devlet (...) anayasası veya grund norm ile aynı şeydir."¹²⁰ Oysa Schmitt'in hukuk düşüncesinde hukuk asla kapalı bir sistem değil tam aksine ucu açık bir olgudur. Her şeyden evvel hukuk, Schmitt için bir bütün olarak düşündüğümüz kültür yumağının belirli bir kısmına hapsolmuş değil aksine olağandışı yasa koyucular, hukuki norm üretim prosedürleri, hukuki aktörlerin çokluğu (egemen, diktatör, istisna vb.) ile sınırları yer yer belirlenebilen bir yaşam sahasıdır.

Yine Schmitt'in yorumuna göre liberal 'hukuk devleti' anlayışı, tüm devlet aygıtlarını ve en üst siyasal güç olan egemenlik de dahil tüm siyasal güç odaklarını, modern hukuk aracılığıyla "bastırılması gereken" bir olgu olarak kabul etmektedir.¹²¹ Bu yüzden devlet, bir nevi normlar zincirine bağlanmış ve hareketsiz konuma getirilmiş Leviathan'dır. Schmitt ise yaşayan Leviathan'ı kastederek devleti, zincirlerinden kurtarma amacındadır; kendi ifadesiyle "Leviathan'ın burnuna takılmış kancadan."¹²² Devleti liberal normların zincirinden kurtarmak için Schmitt, siyaset kuramına değil yine hukuka sarılır ve dost-düşman ayrımını hukuk teorisinden yola çıkarak oluşturur.

1.6. Hukuk ve Siyasetin Teorik Sınırı: Dost Düşman Ölçütünün Doğuşu

'Siyasal' kavramını kavramsal bir meydan okuma olarak teorize eden Schmitt, hukuk ve siyaset bilimi tarafından 'karmakarışık bir şekilde kullanılan siyaset ve hukuk terimleri kavramsal temellerinden kopartılmış ve niçin kullanıldıkları

¹¹⁸ Schmitt, Carl, *Political Theology: Four chapters on the concept of sovereignty*, çev. George Schwab, University of Chicago Press, 2005, s. 20-22.

¹¹⁹ Green, Leslie, "Legal Positivism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2009 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2009/entries/legal-positivism/>>.

¹²⁰ Schmitt, *Political Theology*, a.g.e., s. 19.

¹²¹ Schmitt, a.g.e., s. 21.

¹²² Schmitt, Carl, *The Leviathan in the state theory of Thomas Hobbes: meaning and failure of a political symbol*, çev. George Schwab, University of Chicago Press, 2008, s. 65.

bilinmemektedir.¹²³ 20. yüzyıl hukukçularının hukuki alanın politik-olan tarafından kurulduğu gerçeğini inkâr etmelerinin aksine Schmitt, saf hukuki tartışmalar arasında siyasal arar.¹²⁴ Schmitt bu çabasının sonunda başarılı olacaktır.

Alman düşünür, *Siyasal Kavramı* eserinin ilk sayfalarında, daha henüz politik-olanın ölçütü olarak dost-düşman ölçütünü vermeden ölçütün nereden devşirildiğini açıkça belirtecektir. Dost-düşman ölçütü, Schmitt'in kamu hukuku öğretisinden uzak bir şekilde ortaya attığı bir tanım değildir. Ölçütün esas kaynağı idare ve anayasa hukuku alanında gerçekleşen akademik tartışmalardır. Politik-olanı belirleyen dost-düşman ölçütünün, idare ve anayasa hukuku çerçevesinde gelişen akademik bir tartışmanın kümülatif sonucu olduğu gerçeği literatürde yeterince önemsenmemektedir. Meslekten hukukçuların bu akademik bahsi, hukuki kavramlarla siyasi kavramların, başka bir deyişle hukuki yaşam alanı ile siyasi yaşam alanının teorik olarak kesin sınırlarla ayrılmasına imkân vermişti. Dost-düşman ölçütünün esas amacı 'siyasal'ı diğer alanlardan değil hukuktan ayırmaktı.

Yirminci yüzyılın başlarında Alman ve Fransız anayasa ve idare hukukçuları arasında, idarenin yaptığı işlemlerin siyasal nitelikte mi yoksa idari nitelikte mi olduğuna karar verebilmelerini sağlayacak teknik-hukuki ölçütün ne olduğu konusunda akademik bir tartışma birikimi mevcuttu. Bu sayede idari yargının alanına giren işlemlerle siyasal niteliğinden ötürü siyasal alana dahil olduğu için idari yargılama konusu yapılamayacak işlemler birbirlerinden ayrılabilirdi. Hikmet-i hükümet öğretisi olarak da adlandırılan bu öğreti, dost-düşman ölçütü 1927'de ortaya çıkana kadar geniş bir akademik müktesebata sahipti.

Kısaca hikmet-i hükümet teorisi dediğimiz bu öğretinin kökleri çok eskilerdedir: (...) 16. ve 17. yüzyılda yazılmış birçok metne damgasını vurmuş olan devlet sınırları teorisi[nde]-*Arcana Rei Publicae*- (...) büyük bir pratiğe sahip olan bu teori, hikmet-i hükümet hakkındaki literatürle, aslen çekirdeğini oluşturduğu *ratio Status*'la başlar; tarihsel literatürdeki başlangıç noktası [ise] Makyavel (...) dir.¹²⁵

¹²³ Kardeş, M. Ertan, *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi*, İstanbul: İletişim, 1. Baskı, 2015, s. 43.

¹²⁴ Kardeş, a.g.e., s. 44.

¹²⁵ Schmitt, Carl, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, s. 58.

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi Schmitt, tarihsel kökleri liberalizmin doğuşuna yakın zamanlara tekabül eden ve liberal parlamenter demokratik devletin diyalektik bir şekilde kendini üretmesini sağlayan bu teoriyi canlandırmak niyetindedir.

Hikmet-i hükümet öğretisi, –diğer adıyla hükümet tasarrufları teorisi- hükümeti de içeren idari aygıtın yaptığı işlemlerin yalnızca hükümetin siyasal sorumluluğunu ilgilendirdiği durumların tespitinde devreye girer. Günümüzde kimi hukukçuların siyasi niteliğinden ötürü hukuk sahasının dışında tutarak hukuki kabul etmediği hikmet-i hükümet doktrini, Kıta Avrupası hukukunda daha çok Fransız idare hukuku çevrelerinde gelişmiş bir öğretiler ve hukuk yaşam alanının ya da dar anlamda idari yargının denetiminin dışında olan birçok idari işlem var olduğu kabulüne dayanır.¹²⁶

Bu noktada tartışmanın siyaset felsefesine bakan yönünü idare hukuku kavramları ile biraz daha açmamız gerekecek. İdare hukukunda idari işlemlerin siyasi/hukuki niteliğini ifade etmek için bağlı yetki, takdir yetkisi ve son olarak hikmet-i hükümet (*raison d'état*) olmak üzere hukuki olandan siyasal olana doğru üç tür hukuki terim kullanılmaktadır. Bu üç hukuki terim, bürokrasinin mekanik bir yapı gibi işleyişini düzenleyen hukuki kodları ifade eder.

Bağlı yetki söz konusu olduğu durumlarda İdare, ilgili işlemi hukuken yapmak zorundadır. İdare bağlı yetkide emir komuta zinciri ile çalışır. Bu açıdan idare organının kanunun gösterdiği işlemi yapmak dışında başka imkânı yoktur. Bağlı yetki durumu en teknik hukuki durumu ifade eden idare hukukunun yasallık ilkesi gereği tüm eylem ve işlemlerinde kanunla bağlı olan idareye sunulan saf bir emirdir. Bağlı yetki rasyonel, teknik hukuk ile çalışan nötr bürokratik devlet aygıtını en iyi şekilde gösteren hukuki terimdir. Schmitt, aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz hukuk ve siyaset arası gri alanı belirginleştirmek için kullanacağı ‘idare devleti’ tipi ile hukuki emir ile işleyen mekanik devlet bürokrasisini kastetmektedir.

İdarenin takdir yetkisi ile yetkili olduğu durumlarda ise idare hiçbir siyasal takdir yetkisi ile bağlı olmaksızın yalnızca birden fazla hukuki işlem seçeneğine sahiptir. Takdir yetkisi ile yapılan idari işlemler yine saf hukuk alanında gerçekleşen

¹²⁶ Gözler, Kemal, *İdare Hukukuna Giriş*, 11. Baskı, 2010, s.149-152.

işlemlerdir. Ancak takdir yetkisi durumunda bağlı yetkiden farklı olarak idarenin yapabileceği bir değil birden fazla hukuki işlem vardır. İdareye sunulan hukuki işlem seçenekleri, yine bağlı yetkide olduğu gibi saf hukuki emirlerdir.

Hikmet-i hükümet öğretisinin siyasi-hukuki kapsamını daha da iyi anlamak için hukuki analizin yanında kavramsal analize de ihtiyaç vardır. Türkçede hikmet-i hükümet olarak bilinen *raison d'état* (*raison*=akıl *état*=devlet), kavramının terimsel ve birebir çevirisi esasında 'devlet akli' olmalıdır.¹²⁷ Aynı şekilde içeriksel olarak da *raison d'état* öğretisinin, bir tür *opportunit  politique* (siyasal yerindelik) ile değil 'devlet akli' ile tasarruf etmeyi öngören bir öğreti olduğunu belirtmek gerekir. *Raison d'état* ifadesinin diğ er bir karşılığı hikmet-i hükümet ifadesi, günümüzde daha çok bir siyasal partinin ya da koalisyonun ya da hükümetin idari işlemin yapılması sonucu doğacak siyasal sorumluluğ  üstlenmesi gibi iç politika sorumluluğ unu çağrıştırdığı için onun yerine devlet akli ifadesini kullanmayı daha doğru buluyorum.¹²⁸

Güvenlik bürokrasisinin ya da sivil bürokrasinin devlet akli ile hareket etmesi ile hükümetin siyasal hikmete (*opportunit  politique*) binaen hareket etmesi arasındaki hukuki nitelik farkına burada değinmeyeceğim. Bunun yerine siyaset ve hukuk alanlarının pek de belirgin olmayan kesişim kümesinde yer alan bu iki kavramdan devlet akli kavramının her ne kadar askeri bir terim olmasa da siyasi stratejik yüklü anlamından dolayı devleti korumaya yönelik bir amaca hizmet ettiğinden bahsetmek gerekir.

Devlet akli öğretisi devletin kendini korumak meşruiyetine sahip olduğu varsayımından destek alır. Esasında bu öğretinin kökenlerini modern Batı siyaset felsefesinin temelini kuran Makyavel'de aramak gerek.¹²⁹ Her ne kadar da modern Batı siyaset felsefesi tarihi Makyavel yerine Thomas Hobbes ile başlatılsa da¹³⁰

¹²⁷ Kavramın kökeni ve öğretinin devlet kuramındaki ayrıntılı bir tahlili için bakınız. Sancar, Mithat, "Devlet Akli" Kıskaçında Hukuk Devleti, 4. Baskı, 2008, İletişim, İstanbul, s. 13-26.

¹²⁸ Terim tartışması için bakınız Sancar da bu kavramı tercih ediyor. Sancar, Mithat, a.g.e., s. 29.

¹²⁹ Meineken devlet akli öğretisini incelediği eserine Mayavel ile başlar ve ona geniş bir yer atfeder. Bakınız. Meinecke, Friedrich, *Machiavellism: The Doctrine of Raison D'État and Its Place in Modern History*, Transaction Publishers, 1997, s. 25-48.

¹³⁰ Örneğin Rawls modern siyaset felsefesini Hobbes ile başlatır. Rawls, John, and Samuel Richard Freeman. 2007. *Lectures on the History of Political Philosophy*. Cambridge, Mass: Harvard

Makyavel'in moderniteye geçiş aşamasında kalan düşüncesi de Schmitt'in modernizmden post modernizme geçiş aşamasındaki düşüncesi gibi, devletçi otoriter siyaset kuramını anlamak için irdelenmeye değerdir.

Makyavel, Aristo'nun varlık felsefesindeki biçim (*form*) ve töz (*matter*) ayrımına dayanarak Hükümdar'a, devletin tözü olan halka biçim vererek ondan yeni bir devlet meydana getirmesini öğütler.¹³¹ Schmitt ise devlet halkın biçimidir önermesini kabul etmenin yanında bu tanıma, modern hukuku daha da aydınlatacak bir başka tanım ekler: "Anayasa biçimlerin biçimi olarak devletin biçimidir."¹³² Buna göre devlet, halkın siyasi formu, anayasa da devletin hukuki formudur.

Devlet aklının amacı bu formu korumaktır. Bu yüzden anayasa tek taraflı bir siyasi irade ile oluşturulmuş hukuki bir işlemdir. Örneğin Alman anayasası hukuki geçerliliğini, bir kamusal sözleşmeden ya da bir üst hukuki normdan değil tek taraflı olarak Alman halkının kendi kendisine bir anayasa verme kararında bulur.¹³³ Anayasa üzerinde uzlaşılan değil tek taraflı tevdi edilen bir metindir. Yine Schmitt'e göre anayasa, temelini kamu hukukunda değil özel hukukta bulan "ahde vefa ilkesine" dayalı bir sözleşme değildir.¹³⁴

Devlet, bir halkın şekli, halk da devletin tözü olduğundan devlet ve halk birbirini tamamlayan iki ayrı sosyal varlıktır. Biri ötekisiz var olamaz. Bu yüzden devlet, kendi varlığını korumak gibi mutlak bir hakka sahiptir. Devlet aklı, kendi siyasal varlığını korumak için kendini örten biçimden, yani hukuktan kurtulabilir. Schmitt'in ifade ettiği gibi "devlet, hukuku, (...) kendini muhafaza hakkına dayanarak askıya alır (...)." ¹³⁵

University Press, 2007. *eBook Academic Collection (EBSCOhost)*, EBSCOhost (accessed May 22, 2015).

¹³¹ Machiavelli, Niccolo, *The Prince*, second edition çev. Harvey Mansfield, The University of Chicago Press, Chicago, 1998, s. 101-102.

¹³² Schmitt, Carl, *Constitutional Theory*, s. 60.

¹³³ Schmitt, a.g.e., s. 97-114.

¹³⁴ Schmitt, a.g.e., s. 112-120.

¹³⁵ Schmitt, *Political Theology*, s. 12. Bununla birlikte devletin kendini koruma hakkının başlı başına bir kavram olmaktan ziyade bir ifade tarzı olduğuna yönelik iddia için bakınız. Weber, Samuel,

Devlet aklının kendini (devleti) muhafaza amacıyla harekete geçtiği durumlarda Schmitt'in kısaca "toplum ve devletin iç içe geçtiği"¹³⁶ durum olarak tanımladığı total devlet durumu yok olmaya yüz tutar. Schmitt, bütüncül (total) devleti, yani iki ayrı sosyal varlık olan toplum-devlet ikilemini yok edip ikisini bir varlıkta bütünleyen ve toplumun kitlesel olarak politize olduğu devlet tipi olarak niteler. Esasında devlet, 20. yüzyılda, toplumdan gelen baskıya direnemeyerek toplumun "devletin merkezi bürokratik aygıtının içine sızması" sonucu ile karşılaşmıştır.¹³⁷

Schmitt, total devleti nicel ve nitel olmak üzere ikiye ayırır. Nitel total devlete örnek olarak Faşist İtalya'yı nicel total devlete örnek olarak ise liberal Weimar Almanya'sını gösterir.¹³⁸ Schmitt, zayıf nicel total devleti, devlet dışı siyasi müesseselerden gelen baskıya yeterince cevap veremeyen bir devlet tipi olarak nitelerken güçlü total devleti baskıya direnmenin ötesinde toplumu doğrudan şekillendiren bir devlet tipi olarak nitelemektedir.¹³⁹ Devlet denince akla gelmesi gereken devlet tipi olan nitel total devlet, hiçbir şekilde kuvvetler ayrımı gibi siyasal iktidarın bölüşümünü kabul etmez ve tüm iktidarı bir bütün olarak devlete toplumu şekillendirmesi için verirken nicel total devlet, bunlarla mücadele eder.¹⁴⁰

Total devlet, 20. yüzyılın bir ürünü olarak devlet-toplum ve hükümet-halk ayrımlarının ortadan kalkmasıyla ortaya çıkmıştır.¹⁴¹ Schmitt'e göre önceki yüzyıllarda devlet topluma nazaran merkezi konumda idi. Öyle ki devlet toplum ayrılığı mevcutken

"Taking Exception to Decision: Walter Benjamin and Carl Schmitt" *Diacritics*, Vol. 22, No. 3/4, Commemorating Walter Benjamin (Autumn - Winter, 1992), pp. 5-18.

¹³⁶ Schmitt, *The Concept of the Political*, s. 22.

¹³⁷ Zeybekoğlu, A. Emre, Carl Schmitt'in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı, Doktora Tezi, s. 124.

¹³⁸ Schmitt, Carl, *Legality & Legitimacy*, çev. Jeffrey Seitzer, London: Duke University Press, 2004, s. 120-121.

¹³⁹ Kardeş, M. Ertan, "Carl Schmitt'in Politik Felsefesi Üzerine Bir İnceleme" Doktora Tezi, s. 196-199.

¹⁴⁰ Cristi, Renato, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*, Cardiff: University of Wales Press, 1998, s. 188.

¹⁴¹ Schmitt, Carl (1931) "Der Hüter der Verfassung" 79-173, çev. Vinx, Lars, *The Guardian of the Constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the Limits of Constitutional Law* içinde, Cambridge University Press, 2015, s. 133-135.

devlet o kadar merkezi konumda idi ki “devlete ait olmayan her şey toplum olarak ifade edilirdi.”¹⁴² Total devlet, aslında iki ayrı varlık olması gereken toplum ile devletin doğalarına aykırı bir şekilde toplumun her şeyiyle devlete dönüşmesi durumunu ifade eder. Bu devlette bütün (total) olarak toplumun her kesimi ve her bir yaşam alanı politize olmuştur.

Bir manada Leviathan, yani organizma olarak devlet kendini koruyamama aciziyetinden dolayı eti parçalanarak sivil toplum tarafından paylaşılmıştır.¹⁴³ Siyaseti tekeline tutarak (örneğin parlamentoya taşıyarak) sosyal alanı (aile, üniversite ya da sokağı) politik çatışma ve tartışmalardan uzaklaştırma görevini yerine getirmesi gereken devlet, total devlet durumunda tamamen felç olmuş vaziyettedir. Bu hali gidermek için devlet, kendisinin şekli olan anayasasını korumak için varoluşsal anlamda mutlak meşru müdafaa hakkına sahiptir:

Anayasal normlar anayasa temelinde geçerlidirler ve bir anayasayı gerektirirler (...) Mevcut her siyasal birlik kendine (has) değerine ve var olma hakkına sahiptir. (...) onun ‘kendini muhafaza hakkı’ diğer tüm konulardan önce gelir; her şeyden öte kendini kendi varlığı içerisinde korumaya çalışır, (bu sayede) ‘in suo esse perseverare’ (Spinoza); ‘varlığını, bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasasını’ korur.¹⁴⁴

Muhafazası gereken devletin şekli anayasaya ek olarak devlet, kendini halk ile bir olmaktan yani total devlet durumundan da koruması gerekir. Halkın formu, siyasi temsilciler ya da hükümet değil halkın yegâne muhafızı olan sivil askeri bürokratik aygıttır. Toplumdan ayrı bir varlık oluşturan devletin kendi aleyhine genişleyen ekonomik ya da ahlaki sosyal alana karşı kendini muhafaza etmek gibi mutlak bir hakkı vardır. Devlet, kendini halkın formu olarak korumak için kendisine yönelen tehditlere karşı hukuki önlem alabilir. Bu önlemlerin hukuk yaşam alanının sınırları içerisinde olup olmadığını belirleyen teknik hukuk ölçütü ise dost-düşman ölçütüdür.

¹⁴² Vinx, Lars, a.g.e., s. 125.

¹⁴³ Schmitt, Carl, *The Leviathan*, s.74.

¹⁴⁴ Schmitt, Carl, *Constitutional Theory*, s. 76.

Hükümet ve onun başı olan devlet başkanı, devletin fiili varlığı olarak onu ve onun formu olan anayasayı en iyi koruyacak anayasal organdır.¹⁴⁵

Schmitt kamu yararı, kamu selameti ve hikmet-i hükümet gibi saf hukuki kavramlar olarak gözüken kavramların aslında devlet aklı temelli tamamen siyasi kavramlar olduğu gerçeğini ortaya çıkarır. Çünkü hikmet-i hükümet ve devlet aklı gibi tarihsel temeli siyasal çekişmelere dayanan olgular, yirminci yüzyılda ağır teknik hukuk kavramları ve tartışmaları arasında siyasi niteliği unutulmuştu. Schmitt'in bu idare hukuku tartışması içerisinden siyasalı çekip çıkarması, tartışmanın hukuk alanındaki seyrini tam tersine çevirerek siyasal alana hamletmesi ile mümkündür. Bunu da *Siyasal Kavramı* eserinde kendisine esin kaynağı olan hükümet tasarrufu tanımlaması ile gerçekleştirmiştir. Dost-düşman ölçütünün mucidi Schmitt'in siyasi-felsefi keşfi için en çok etkilendiği hukukçu Fransız idare ve anayasa hukukçusu Gabriel Dufour'un hükümet tasarrufları tanımlamasıdır. Kendisi bunu eserinde şöyle belirtir:

Siyasi olanın ölçütü (dost-düşman kümelenmesi) için (Gabriel) Dufour'un özellikle bu bağlamda ilginç *acte de gouvernement* tanımlamasından yardım aldım: Hükümet tasarrufunun tanımı *işlemi yapanın kendine yönelmiş amacıdır*. Bu tür işlemler ya bizzat toplumu ya da hükümete sinmiş iç ya da dış, gizli ya da açık, şimdiki ya da gelecekteki *düşmanlarına* karşı koruma amacı güder.¹⁴⁶

Dufour'a göre bir hukuki işlemin bilindik anlamda hukuki-idari işlem mi yoksa siyasal alandan devşirilen dolayısıyla idare mahkemelerinin (hukukun) yetki alanı dışında olan hükümet tasarrufu mu olduğuna, işlemin hangi amaca yöneldiğine göre karar verilmelidir. Devlet organlarınca yapılan bir işlemin hukuki niteliği, işlemi yapanın toplumu, düşmanlarından korumaya yönelik amacına göre bakılır. Eğer idarenin işlemi, 'dostlara' sivil hizmet götürmek (kamusal hizmetler) ya da güvenliği sağlamak (kolluk işleri) gibi hukuki yön vermek amacı gütmüyor, aksine idarenin kendini 'düşmanlardan' korumak ve onları, hukuken ve fiilen 'yok etmek' amacı güdüyorsa bunun devlet aklı gereğince yapılmış siyasi bir tasarruf olduğunun kabulü gerekir.

¹⁴⁵ Schmitt'in devlet başkanı anayasanın bekçisi olarak sunması için bakınız. Schmitt, Carl, "Der Hüter der Verfassung" s. 125-174.

¹⁴⁶ Schmitt, *The Concept of the Political*, s.21 dipnot 5.

Daha çok güvenlik bürokrasisinde kendini bulan devlet aklının alacağı karar, hukuki yargılamanın dışında tutulacaktır. Devlet akli ve hikmet-i hükümet gibi hukuki/siyasi kavramlar ve bu çerçevede devlet organlarınca alınmış kararların yargı denetiminden muaf olması siyasetin hukuk alanına hukukun da siyasal alana göre otonomisinin hukukbilimsel kanıtını teşkil eder. Kendi alanlarında hüküm süren ‘hukuki olan’ ile ‘siyasal olan’ arasındaki teorik sınır hukuk bilimine ve dolayısıyla hukuk alanına hapsolmuş dost-düşman ayrımı olmaktadır.

İdare hukuku ve daha geniş anlamda gittikçe teknik ve rasyonel bir hal alan devletin pozitif hukukunun bu saf siyasal olguları hukuk alanı içerisinde eritme eğilimine karşı Schmitt, bu kavramları hem hukuk alanından hem de hukuk bilimsel tartışma konusu olmaktan çıkarır. Tartışmayı tamamen siyaset teorisi alanına taşıyarak sorunsala geniş bir çerçeveden bakar. Schmitt, politik amacının olmadığını söylediği bu hukuk bilimsel tartışmadan bir siyaset teorisi üretir.¹⁴⁷ Böylece İdare’nin tüm eylem ve işlemlerinde yasaya uymakla yükümlü olması anlamına gelen ‘yasallık ilkesi’ ile işleyen bürokratik idari sistemin hukuki yapısı çerçevesinden; yani ‘liberal modern idare ve anayasa hukuku’ alanından siyasal alanın hukuki alana karşı, hukuk bilimi tarafından tanınmış otonomisini ortaya koymaya çalışır.

En başta belirttiğimiz gibi Schmitt, liberalizme karşı bilhassa liberal düşünürlerin hukuk ve ekonominin otonom olduğu ve kendine has kurallara sahip olduğu tezlerine karşı siyasal alanı otonom ve kendine has bir saha olarak kuramsallaştırmak istemektedir. Ancak Schmitt’in bu noktadaki ikilemi, liberalizmin kritiğini yine liberalizmin otonomi kuramlarına özenerek aynı çerçevede yapmaya çalışmasıdır. Schmitt’in entelektüel projesinde ve ufkunda, liberalizmi yine liberal bir cepheden eleştirmek motivasyonu vardır. Strauss’un da belirttiği gibi “Schmitt, liberal bir dünyada liberalizmi eleştirme görevini üstleniyor; bu yüzden onun liberalizm eleştirisi, liberalizmin ufku içerisinde gerçekleşmektedir; anti-liberal eğilimleri, hala yenilmemiş olan ‘liberal düşüncenin sistematığı’ tarafından engellenmektedir.”¹⁴⁸

¹⁴⁷ Schmitt, a.g.e., s. 21.

¹⁴⁸ Schmitt, a.g.e., s. 122.

Schmitt, liberal hukuk devleti anlayışının içinden politik-olanı çekip çıkarmaya çalışması devleti hukukun elinden kurtarmak amacı güder. Bundan sonra Schmitt için izlenecek yol devleti her bir organı ile hukuk üreten bir organizma olarak düşünmek olacaktır. Bu noktada Schmitt, liberal hukukçu Kelsen gibi devleti tek hukuk üretim kaynağı olarak görür. Bu bakış açısıyla yine liberalizmin çerçevesinin dışına çıkamaz. Ancak Schmitt devleti tek hukuk üretim kaynağı olarak görmek noktasında Kelsen ile birleşse de devletin içinde birden fazla hukuk üretim kaynağı öngörerek Kelsen'den farklılaşacaktır. Bu da bizi, ister istemez Schmitt'in devlet kuramına yönlendirir.

BÖLÜM II

HUKUK ve SİYASET ALANLARININ KESİŞİM KÜMESİ: DEVLET AYGITI

2.1. Bir Hukukçu Olarak Schmitt'in Hukuk Kuramının Unsurları

Amacı kurulu düzeni eleştirmek olan bir düşünürün sistemli bir yorumu ya da sistematik bir çerçeve içerisinde tekrar düşünülmesi, ilk başta kavranması zor bir akademik çaba olarak algılanabilir. Ancak Schmitt'in hukuk düşüncesinin genelini, daha anlaşılabilir bir çerçevede izah edebilmek için belli başlı, yine hukuk bilimsel (*jurisprudential*) bakış açılarına ihtiyaç vardır. Zaten Schmitt'in hukuk bilimini, siyaset yapmak (Alman muhafazakârlarını desteklemek) ve siyasi teori üretmek için kullandığı bilinen bir gerçektir. Burada önemli olan, Schmitt'in bir metot olarak hukuk bilimini kullanarak nasıl siyaset kuramı oluşturduğundan ziyade bu hukuki yöntemlerin onun hukuk ve siyaset kuramını nasıl etkilediğidir. Bu amaçla Schmitt'in hukuk düşüncesinde var olan biri ikili bir ayırım, diğeri ise üçlü bir ayırım olmak üzere iki türlü bakış açısını ele alacağız.

İlk olarak Schmitt'in düşüncesindeki günümüz anayasa teorisinde de mevcut olan şekli hukuk ve prosedüral hukuk ayırımını ele almak gerekir. Schmitt, prosedüral hukuk olgusunu, hukuk bilimsel bir araç olarak siyaset kuramını oluşturmak için kullanacaktır. Bu ayırım normun kaynağını teke indiren 'yasallık' anlayışına karşı Schmitt'in yasallık ötesi alanda yasama faaliyeti gösteren başka hukuki prosedürlerin mevcut olduğu savı için temel teşkil edecektir.

Daha sonra Schmitt'in hukuk kuramında ona has bir ayırım diyebileceğimiz hukuk sisteminin üç unsurunu ele almak gerek. Bunlar, saf sosyal gerçekliği ifade eden 'olan (*facticity*)' 'olması-gereken (*normativity*)' ve 'olağanlık (*normality*)' olmak üzere üç hukuki unsurdur. Bilhassa olağanlık olgusu, Schmitt'in düşüncesinde hukuki alan ile siyasal alan arasındaki sınırın ne olduğu ve bu alanların otonomisi konusunda kayda değer ipuçları verecektir.

2.1.1. Maddi ve Şekli (Prosedüral) Hukuk

Bir anayasa hukukçusu olan Schmitt'in hukuk düşüncesinde de her ne kadar sistemli bir kuram halinde olmasa da hukuk, maddi hukuk ve şekli hukuk olmak üzere iki basit parçadan oluşur.¹⁴⁹ Daha çok Anayasa hukukuna has bu ayırım, hukuki normun üretim prosedürü ile hukuki normun kaynağı arasında yapılan temel bir ayırma dayanır. Sosyal gerçeklikten (bir toplumun ahlaki, ekonomik vb. değerlerinden) devşirilen ya da doğrudan tanıma ile hukuki norma dönüştürülen kurallar hâkim için yargılamanın konusunu oluşturur. Tipik hukuki normlar olarak niteleyebileceğimiz yasalar, siyasal bir süreç içerisinde genellikle parlamentoda oluşmaktadır. Karar alma prosedürü, hangi organ tarafından gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin maddi hukuku ya da diğer bir deyişle hukukun sosyal içeriğini hukuki norma dönüştüren bir süreçtir. Bu süreç, kültürün tüm parçalarından (siyasi kültür, ekonomi, ahlak hatta estetik) sosyal değer içeriği devşirerek bunu yine kültürün kendine has bir cüzü olan hukuk âlemine aktaran bir süreçtir. Bu süreçte sosyal içerik, devlet erki ile hukuki forma dönüştürülür.

Bilindiği gibi anayasa değişiklikleri genellikle maddi hukuk anlamında içerik yönünden denetlenemez yalnızca şekli inceleme yapılabilir. Bunun sebebi, anayasal normu değiştirme iradesinin nihai maddi hukuktan anayasal norm devşiriyor olmasındandır. Bu yüzden anayasa yargısında soyut norm denetimi yalnızca yasaların içeriğinin anayasal normların içeriğinden elenmesini öngörür. Bunun yanında anayasa değişikliği prosedürünün hukuki denetime tabi tutulması, şekli hukuk olarak karar alma süreçlerinin de hukuk alanının bir parçası olduğunu gösterir. Kısacası parlamentoda anayasal ya da yasal hukuki norm üretme süreci siyasal bir mesele değil en başta hukuki bir meseledir. Aynı şekilde normlar hiyerarşisinin daha alt katmanlarında gerçekleşen tüzük, içtüzük, yönetmelik vb. yaratma süreçleri de hukukun kapsamına girer.

Prosedüral hukuk, Schmitt için iki noktada önemlidir. Birincisi, parlamentarizmin maddi hukuka sınır tanımayan nötral hukuk üretme sürecini, yani 'yasamanın genelliği' ilkesini eleştirmektir. İkincisi, parlamenter sistemin kendini devletin tek hukuk üretim kaynağı olarak göstermesini eleştirmek ve hukuk üretim prosedürünün

¹⁴⁹ Moore, "Mastery and Dominion" s. 208-210.

tek bir sürece indirgenemeyeceğini vurgulamaktır. Prosedüral hukuk anlayışı ilk olarak parlamentarizmin yasallık anlayışını eleştirmek açısından önemli olacaktır. Bunun ardından Schmitt, devlet içinde tek bir hukuk üretim kaynağı olmadığı fikrini, prosedüral hukukun tek bir prosedürden ibaret olmadığı fikri ile ispata çalışacaktır.

Tezimizin olağandışı yasa koyucuları anlattığımız bölümünde prosedüral hukuk anlayışı, Schmitt'in hukukun yasallıktan öte bir alan olduğunu anlatması için bir araç olacaktır. Hukukun içindeki ama yasanın ötesindeki durumu (*superlegalité*) anlatmak için hukuk bilimsel bu bakış açısını bir araç olarak kullanır.¹⁵⁰

Bu noktada prosedüral hukuku aşarak ortaya çıkan hukuki normların hukuku oluşturan tek unsur olduğu akla gelebilir. Hukuku, maddi ve şekli olarak tahayyül eden Schmitt için hukuki âlemin, maddi hukuktan devşirilerek oluşmuş, aralarında hiyerarşik bir ilişki kurulamayan normlardan ibaret bir kültür sahası olduğu iddia edilebilir. Zira Schmitt, hiçbir şekilde hukuki normlar arasında onları farklılaştırıp kademelendirebileceğimiz bir nitelik farkı görmez.¹⁵¹ Schmitt için neredeyse anayasal norm ile yasa aynı şeydir. Onları farklı kılan üretim prosedürünün daha zor ya da daha kolay olması veya uygulayan organın devlet hiyerarşisindeki yerinin farklı olmasıdır. Çünkü hukuki norm soyut bir gerçekliktir. Onu hayata geçirecek bağımsız somut bir kişi ya da organ tarafından verilecek bir karara ihtiyaç duyar.¹⁵² “Hem alt-üst ilişkisinden bahsedip hem de soyut kalmak –Hobbes için olduğu gibi Schmitt için de-anlaşılamaz” bir şeydir.¹⁵³

Ancak Schmitt için hukuk, asla hukuki normlardan ibaret bir kültürel alan değildir. Hukuki norma ek olarak sosyal gerçekliğin bir parçası olan bu normların realize edilebilmesi için objektif bir şarta daha ihtiyaç vardır. Schmitt, sosyal gerçeklik ile ‘normatif’ hukuki âlem arasında başka bir hukuki unsur daha görür. Bu da olağanlığı ifade eden ‘olağanlıktır.’ Huzur ve güvenlik anlamını çağrıştıran olağanlık hukukun

¹⁵⁰ Kardeş, a.g.e., s. 243.

¹⁵¹ Schmitt, *Political Theology*, s. 19-35.

¹⁵² Schmitt, a.g.e., s. 31-32.

¹⁵³ Schmitt, a.g.e., s. 33.

pozitif bir bileşeni olarak aşağıda inceleyeceğimiz gibi hukukun uygulanması için olmazsa olmaz bir şarttır. Zira Schmitt'e göre hukuki normlar, ancak "tek türlü ortamda" hayat bulabilirler ve yaşamaya devam edebilirler.¹⁵⁴ Bu homojen ortam ise sosyal gerçeklikteki olağanlık (olağan durum) hali olacaktır.

2.1.2. Hukuk Biliminde Olan, Olması-gereken ve Olağanlık

Schmitt'in hukuk ve siyaset kuramına derin bir bakış atarsak klasik bir hukuk düşünüründen (Örneğin Kelsen'den) farklı olarak hukuk düşüncesinin temelinde 'olan (*sein*)' ve 'olması-gereken (*sollen*)' ayrımını yerleştirmedeğini görürüz. Bununla birlikte bir hukukçunun böyle bir ayrıma hukuk tekniği (ya da hukukbilimi) açısından karşı çıkması mümkün değildir. Aynı şekilde Schmitt'in sistemsiz hukuk düşüncesini anlamlandırabilmek ve hukukun beşeri bir uğraş olarak sosyal alanda ne denli geniş bir alan kapladığını tespit etmek için Schmitt'in hukuk düşüncesinde böyle bir teknik bir ayrıma gitmek gerektiği kanaatindeyim. Bu sayede Schmitt'in hukuk kuramının temelini hukukun ve siyasetin kendi alanlarına kendilerinin hükmettiği kültür parçaları olduğu gerçeği daha da iyi anlaşılacaktır.

Hukuk teorisinde yapılan olan/olması-gereken ayrımına ek olarak Schmitt'in hukuki düşünce müktesebatının genelinde bir üçüncü yöntemsel ayırım daha vardır diyebiliriz: Olağanlık. Olağanlık, her zaman olmakta 'olan' anlamında normun hem hukuki (*de jure*) hem fiili (*de facto*) geçerlilik şartı 'olağanüstülüğün' zıddı olarak anlaşılmalıdır. Olağanüstülük olağanlığın niceliksel anlamda hiyerarşik üstü değil onun kavramsal ve olgusal zıddı olan 'istisna' halidir. 'Olağanlık' unsurunu, olan ve olması-gereken ayrımının yetersizliğine binaen yapılmış ek bir ayırım olarak da görebiliriz. Olağanlık de Schmitt için sosyal değer, yasa, norm vb. gibi hukuk bilimsel bir kavramdır.

Bilindiği gibi Kelsen, kuramının merkezine normu hukukun inşası için yapıtaşı olarak koyar. Ancak hukukun olması-gerekeni (normu) yapıtaşı olarak belirlemek kendine has bir bilim olması için yeterli bir hukuk bilimsel argüman değildir. Çünkü Schmittçi perspektiften bakarsak normun varlığı normallığe bağlıdır: "Her norm, normal bir

¹⁵⁴ Schmitt, a.g.e., s. 13.

durumun varlığını gerektirir.”¹⁵⁵ Kısacası ‘olması-gerekenin’ varlık şartı, yani hukuki geçerliği olağanlık durumudur.

Normlar istisna halinde uygulanamaz ve yürütülemez olur. Karmaşıklaşan, değişen ve kaotik hale gelen sosyal gerçeklik durumunda, yani sosyal değerler görünmez olduğu hallerde hukuki norm bir anlamda felç olur. Olağan gerçekliğe uygulanacak bir norm her zaman mevcutken Schmitt’e göre “kaosa uygulanabilecek hiçbir norm yoktur.”¹⁵⁶ Hukukun bir sistem olarak anlam ifade edebilmesi ya da bir anlamda kültürün bir parçası olarak tutunabilmesi normalliğin tesisi ile mümkündür.¹⁵⁷ Bir diğer deyişle hukuk düzeninin iki unsuru karar ve norm istisna halinde kaybolur gider. Ancak istisna hali, bu durumda bile hukuka ulaşabilir olmaya devam eder zira karar ve norm her zaman *juristic* (yargıçsal) olanın çerçevesinde sabit kalır.¹⁵⁸ Olağanlık unsuru, denilebilir ki karar ve norm ile birlikte hukukun sacayağını oluşturur.

Olağanlık, hukuki normun yalnızca uygulanması için değil aynı zamanda üretilmesi için de gereklidir. Zira hukuki norm, maddi hukuk anlamında sosyal değerler kendisinden norm devşirilmesine izin verdiği normal durumlardan kotarılabilir. Örneğin olağandışı durumlarda meclis çalışmaz olur. Anormal durumlarda sosyal gerçeklik bulanıklaşır ve kanun koyucunun hukuki norma dönüştüreceği toplumsal değerler ne olduğu bilinemez.

Olağanlık, Schmitt’e göre olağanüstü durumlarda ahlaki ya da hukuki normatif önermeler ve varsayımlar topluluğu içerisinde açıkça belirginleşen hukuki bir unsurdur: “Normlar, yalnızca normal durumlar için geçerlidir ve (sosyal) halin önceden varsayılan normalliği normun ‘geçerliliğinin’ pozitif-hukuki bileşenidir.”¹⁵⁹ Schmitt açıkça normalliği, siyasal alanın değil hukuki geçerliliğin yani hukuk alanının bir unsuru olarak görür. Geçerli bir hukuk düzeni ya da Kelsenci hukuk piramidi,

¹⁵⁵ Schmitt, *The Concept of the Political*, s.46.

¹⁵⁶ Schmitt, *Political Theology*, s. 13.

¹⁵⁷ Schmitt, a.g.e.

¹⁵⁸ Schmitt, a.g.e., s. 12-13.

¹⁵⁹ Schmitt, *Legality and Legitimacy*, s. 69.

hukuki ve siyasi yaşam alanlarının gerçek sınırı olan toplumsal düzenin, yani gündelik hayatın devamı anlamında normalliğin sağlanması ile mümkündür.

Vurgulamak gerekir ki Schmitt, genel olarak hukukun uygulanabilirliği ya da normun normlar evreni (örneğin Kelsen'in normlar hiyerarşisi) içerisindeki geçerliliği ile ilgili bir önermede bulunmamaktadır. Kastedilen, normun hukuken geçerli olabilmesi için olağanlığın 'öncelikle olması-gereken' olduğu savıdır. Dolayısıyla Kelsen'in normları kademelendirerek kuramsallaştırmaya çalıştığı saf normlardan müteşekkil normatif evrenin bir bütün olarak geçerli olabilmesi olağanlık koşuluna bağlıdır. Diğer bir ifade ile Schmitt'in hukuk düşüncesi içerisinde hukukbiliminin en önemli unsuru olan normun hukuken geçerli olabilmesi için olağanlık, varoluşsal şarttır. Bu yüzden olağanlık, Schmitt'in kuramında başlı başına hukuki bir unsur olarak anlaşılmaktadır. Bu olağanlığı sağlayacak olansa Schmitt'in yaşayan bir organizma olarak tahayyül ettiği ve 18. yüzyılda öldüğünü düşündüğü devletin (ölümlü tanrı Leviathan) kendisi olacaktır.¹⁶⁰ Devlet, bu açıdan devam eden bir durumu ifade eden olağanlığı sağlayacak teyakkuz halindeki bir canlıyı andırır.

2.2. Bir Devlet Kuramcısı olarak Schmitt: Mekanizmaya Karşı Organizma

Schmitt, 1936'da Nazi Partisinden ayrıldıktan iki yıl sonra 1938 yılında kamusal alan/özel alan ayrımını kamusal alan lehine genişleten; Hobbes'un Leviathan eserinin totaliter bir yorumunu yapan bir eser kaleme alır: *Thomas Hobbes'un Devlet Kuramında Leviathan*. Bu eserin neyi teorize etmeyi ya da neyi kritike etmeyi amaçladığı ile ilgili birbirine zıt yorumlar mevcuttur. İlk olarak totalitarist devletin siyasal ruhunu yerleştirmek için 'mitlerin' siyasal birliği kurucu niteliğinden yararlanmak motivasyonu ile yazıldığı iddia edilir. Bununla birlikte eseri totalitarizmin bir eleştirisi ya da Hobbes'un totalitarist bir kritiği/yorumu olarak da yorumlayanlar vardır.¹⁶¹

¹⁶⁰ Bezci, Bünyamin, "Carl Schmitt'in Politik Felsefesi Açısından Türkiye'de Güçlü Devlet Kavramı" Doktora Tezi. s. 13.

¹⁶¹ George Schwab, Schmitt'in *Leviathan* eserine yazdığı girişte ele alıyor. Bakınız. Schwab, George, "Introduction" *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes* içinde, s. xliii. Ayrıca mitlerin siyasal birliği oluşturmadaki etkisine dair yakın tarihten İsveç Sosyal Demokratlarının Marksist proleterya idesi yerine "isveç işçileri" kimliği üzerine kendilerini temellendirmeleri ve bu sayede başarılı olmaları bir örnek olarak verilebilir. Bakınız. Tralau, Johan, *Thomas Hobbes and Carl Schmitt*, a.g.e., s. 8.

Mitlerin siyasal bilinç ve birlik oluşturmadaki etkisine dair düşüncelerden etkilenecek Schmitt'in, totaliter Nazi devletinin Yahudilere karşı siyasal kuramını inşa etmek için, mitosların kurucu gücünden faydalanmaya çalıştığını düşünmek abartılı bir iddia olmaz. Eserde Leviathan adlı deniz canavarının Yehova'nın günde birkaç saat oynadığı bir oyuncak olarak anlatılması buna bir örnektir.¹⁶² *Kara ve Deniz* adlı eserinde gördüğümüz karayı temsilen Almanya ile denizi temsilen İngiltere ve onun mirasçısı Amerika Birleşik Devletleri arasında kurulan tarihsel dikotominin bir benzerini bu eserde de görürüz. İngiltere'yi temsil eden deniz canavarı Leviathan'a karşı yine Eski Ahit'ten alınma başka bir yaratık Behemoth, kara canavarı olarak Almanya'yı simgeler. Ancak Schmitt'te değişmeyen tek şey düşman veya dost, devlet olgusunun bir organizma olarak tasavvurudur.

Schmitt, devletleri politik-olanın sahnesindeki birer aktörler olarak düşünür. Bu klasik hukuki anlamda eşit-egemen devletlerdir. Gerçekten de politik-olanın sahasında faaliyet gösteren aktörler Schmitt'e göre hep kamusal bir kişi veya büyük bir insan olarak düşünülmüştür.¹⁶³ Bir tür düelloya benzeyen savaş yoluyla iletişim kuran bu aktörler genel olarak politik-olanın somutlaştırdığı kişilerdir. Bu açıdan politik-olan ve siyaset olguları arasındaki farkı ifade etmek için 'siyasal yaşam alanında' faaliyet gösteren öznelerin siyasetçiler olmadığını dost-düşman ayrımına göre oluşmuş siyasal birlikler olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde bunlar devletler iken ilerde partizanlar ya da teröristler, politik-olanın canlı aktörleri olabilecektir.

Efsaneler ve anlatılar üzerinden yapılan bu irrasyonel politik teorinin önemi, içeriğinin ne olduğunda ya da niçin yazıldığında değil devleti yaşayan bir organizma olarak gösterme çabasında yatar. Devletin liberal, faşist ya da sosyalist ideolojisinin tecessüsü olarak tarih içinde halkların belleğinde yaşayan mitlere gönderme yapmak, evleviyetle belirtmek gerek ki metodolojik bir yaklaşımdır.¹⁶⁴ Bu yönlemsel çaba temelde

¹⁶² Leviathan'ın Yehovanın günde 3-5 saat oynadığı bir oyuncak olması" Schmitt, *Leviathan*, s. 22-23. "Leviathanlar savaşırken Yahudilerin hep seyirci olması" gibi kitaptan antisemitist birçok örnek verilebilir. Schmitt, *Leviathan*, s. 9.

¹⁶³ Schmitt, Carl, *The Nomos Of The Earth In The International Law Of The Jus Publicum Europaeum*. Telos Press Publishing, New York, 2006, s. 140-147.

¹⁶⁴ Müller, Jan, (1999) "Carl Schmitt's method: Between ideology, demonology and myth" *Journal of Political Ideologies*, 4:1, 61-85, DOI: 10.1080/13569319908420789.

mekanik devlet anlayışı ile organik devlet anlayışını karşılaştırır. Bu da mekanik-teknik hukuk anlayışına karşı bir eleştiri malzemesi teşkil edecektir. Schmitt'in bu yöntemi, yine onun siyaset ve hukuk kuramını doğru anlamlandırmaya çalışmak için yerinde bir çaba olacaktır. Bu yüzden politik-olan ile hukuki olan arasındaki ayrımı ifade edebilmek adına organizma ve mekanizma metaforlarının işlevsel olacaktır.

Schmitt'in devleti organizma mekanizma karşıtlığı içerisinde kurgulaması sorunsal olarak onun hukuk kuramına hitap eder. Liberal prosedüral hukuk anlayışının eleştirisi ile devletin saat gibi işleyen mekanik-bürokratik bir aygıtta indirgenmesi arasında her zaman teorik-pratik bir ilişki vardır. Zira günümüzde yasama süreci, sosyal değer içerdiğinden yani maddi hukuktan kopuk nötr bir makineye indirgenmektedir. Normativist hukuk anlayışı, parlamentoyu yasa üreten otomatik makineye benzetmekle mekanik anlamda otonom bir hukuk alanı yaratma amacındadır. Elbette makine gibi otonom bir şekilde sorunsuz işleyen bir hukuk düşüncesi ile (doğal hukuk gibi) hukuku, yaşayan bir şey olarak tahayyül eden hukuk anlayışı her zaman çatışma içerisinde olacaktır. Schmitt'in hukuk düşüncesi, “mekanik hukukbilimi (*mechanical jurisprudence*)” anlayışını eleştirmek ve modern hukukun ve genel olarak norm olgusunun kurucu bir teori ile otonom bir yapıya kavuşturulamayacağını göstermek ister.¹⁶⁵

Mekanik hukuk anlayışı, Austin'in ‘hukuk egemenin emridir’ önermesi ile başlayan hukukun pozitivist kuramının bir devamıdır. 19. yüzyılın başlarında, her şeyin modern yaşamın tüm gereklerine uygun olarak “bilimsel ve suni” olduğu bir zamanda, artık “adalet yönetiminin” de bilimsel standartlardan kaçınamayacağı varsayımına dayanır.¹⁶⁶ Bilindiği gibi Kelsenci normativizm de 20. yüzyılın bilimsel metot çağından etkilenecek otonom bir hukuk disiplini yaratmayı arzular. Hatta Kelsen bir adım öteye giderek doğa bilimlerinden de ayrı kendine has, otonom hukuk bilimi yaratmaya çalışmıştır. Bu yüzden Schmitt'in hukuk ve siyaset kuramına dair baskın yorum, Kelsen'i hukuk yaşam alanının otonomisini savunan düşünür olarak sunarken Schmitt'i de buna karşılık olarak siyasetin savunucusu olarak anlamaya çalışır. Oysa

¹⁶⁵ Pound, Roscoe, “Mechanical Jurisprudence” *Columbia Law Review*, Vol. 8, No:8 (Dec., 1908) pp. 625-623.

¹⁶⁶ Pound, Roscoe, a.g.e., s. 605.

Schmitt, politik-olanın otonomisini teorize ederken liberalizmin tarihsel ufkuna hapsolur ve insanoğlu için zorunlu bir uğraşı alanı olarak hukukun da otonomisine açık kapı bırakır. Hukukun bir makina gibi otonom yapıya hapsolamayacağını belirterek aslında ‘otonom’ değil ‘otomatik’ hukuk anlayışına karşı çıkar. Bu sayede bize hukukun kültürün bir parçası olarak liberalizmin bilimselliği içerisinde değil başka bir entelektüel-felsefi zeminde otonom karakter arz edebileceğinin sinyalinin verir.

Hukuka otonom kazandırmaya çalışan bir hukuk anlayışı, ister istemez otonom bir yaşam alanı olarak hukuki normlar evreninin varlığını gerektirir. Bu yüzden Schmitt, hiçbir zaman normatif düşüncenin ve hukuki normun hukuki düşünce biçimi olarak önemini inkâr etmez. Bu yüzden normu, “karar” ve “müessese” olgularının yanında hukuki düşüncenin temel bir unsuru olarak sayar.¹⁶⁷ Ayrıca hukukun objektif bir bilim olabilmesi, kültürün bir cüzü olarak hukukun diğer yaşam alanlarından mutlak anlamda otonom olduğu varsayımına dayanmalıdır. Otonom bir hukuk disiplini inşa etmeyi amaçlayan “hukukun saf kuramı” da otonomi tezinin hem ontik unsurunu hem de epistemik unsurunu içerir.¹⁶⁸ Buna göre hukuk yaşam alanında hüküm süren kurallar, bizatihi hukuki kurallardan bağımsız bir şekilde bilebilir kurallardır.¹⁶⁹

Eğer hukukun kuralları bilebilir bir şeye -ki Kelsen’in kuramının amacı budur- bizatihi hukuk kuralları bağımsız nesnel kurallar olması gerekir. Schmitt ise normativizmin mutlak otonom hukuk iddiasına temelden saldırmayı amaçlar. Ona göre hukuk, mutlak otonom bir yaşam alanı değildir ve dolayısıyla otonom hukuk bilimi diye bir şey de tam olarak mümkün değildir. Çünkü ona göre “hukuk idesi kendi kendini gerçekleştirmez.”¹⁷⁰ Ancak belirtelim ki burada Schmitt’in hukuktan kastı, normativizmin hukuk idesidir. Hukuki norm, kendisini üretecek ve icra edecek bir

¹⁶⁷ Schmitt, Carl, *Three Types of Juristic Thought*, çev. Joseph W. Bendersky, Praeger Publishers, 2004, s. 43.

¹⁶⁸ Spaak, Torben, “Kelsen and Hart on the Normativity of Law” *Perspectives on jurisprudence: essays in honour of jes bjarup*, Peter Wahlgren, ed., 2005, pp. 397-414, s. 402-407, <http://ssrn.com/abstract=922755>. Croce, M., ve Andrea Salvatore, *The Legal Theory of Carl Schmitt*, Routledge, 2013, s. 81.

¹⁶⁹ Croce, *The Legal Theory of Carl Schmitt*, s. 80.

¹⁷⁰ Schmitt, *Political Theology*, s. 28.

organizmaya ya da organlar bütününe ihtiyaç duyar. Bu da Schmitt için somut devlet kavramı ile mümkündür.

Schmitt, bu şekilde ‘modern siyaset felsefesini anlamak için Hobbes’a dönülmelidir öğüdünü tutarak’ Batı siyaset felsefesinin kökenine, yani Hobbes’a kadar iner. Bununla birlikte Schmitt için önemli olan bilhassa Hobbes’un Leviathan adlı mitolojik canavarıdır. Devleti ve daha çok onun içinde cereyan eden siyaset ve hukuk alanını organizma olarak tasavvur etmek için Eski Ahitte yer alan Leviathan mitosundan daha iyi bir seçenek olamazdı. Akal’ın da belirttiği gibi “modern siyasi-hukuki kavramsallaşma sürecinin belli bir aşamasında, (...) Hobbes, bir *corpus* biçiminde devleti ya da Leviathan’ı” düşünebilmiştir.”¹⁷¹

Devleti işleyen bir makina yerine yaşayan bir organizma olarak temellendirmek için Schmitt, en başta Hobbes’un Leviathan eserinde Leviathan’ın ne olduğunu tartışır. Ona göre Leviathan’ın organizma mı yoksa makina mı olduğu belirsizdir. Leviathan Hobbes’un eserinde bazen büyük bir yaratık, devasa bir hayvan, “yapay bir varlık” bazen bir “*automaton*” ya da büyük bir “*machina*’dır.”¹⁷² Devletin kendiliğindenliği bu noktada belirgin olsa da bir organizma olarak mı yoksa mekanizma olarak mı otonom bir yapı olduğu belirgin değildir. Hobbes’un siyaset kuramındaki bu belirsizliğin sebebi, yaşadığı devirde organizma-mekanizma arasında fenomenolojik olarak ayırım yapmak mümkün olsa da kavramsal bir ayırım yapmanın mümkün olmayışındandı.¹⁷³ Yani Schmitt’e göre Hobbes’un siyaset kuramı, fenomenolojik olarak değil biraz önce belirttiğimiz gibi yalnızca hukuki-siyasi kavramsal ayrıştırma noktasında belirsizdir.

Schmitt’e göre birçok aydınlanmacı ve liberal felsefeci bu belirsizlikten faydalanarak onu mekanik bir yapı olarak tahayyül etmiştir. Hobbes’un hemen ardından gelen liberal düşünürler (örneğin Spinoza), bu belirsizliği kötüye kullanarak modern devletin yaşayan kökü Leviathan’ı mekanize ederek öldürmüşler ve etini sivil teşebbüsler eliyle

¹⁷¹ Akal, C., Bali, *İktidarın Üç Yüzü*, 6. Baskı, Dost, Ankara, 2013, s. 81.

¹⁷² Schmitt, *Leviathan*, s. 19. Vurgu bana ait.

¹⁷³ Schmitt, a.g.e., s. 41.

kendi aralarında paylaşmışlardır.¹⁷⁴ Hukuk bilimi (*Jurisprudence*) bu makinanın adı, Kelsen ise makinayı mükemmel hale getiren Alman mühendis olacaktır.¹⁷⁵

Politik-olan kavramı, yaşayan bir organizmaya hukuk ise mekanik otonom bir makinarya benzetilebilir. Çünkü modern meşrutî (anayasal) devletler, tanrının dünyayı yaratıp onu kendi haline bıraktığı varsayımını savunan “deizm ile birlikte” bugünkü hallerini almışlardır.¹⁷⁶ Deizm tanrının evrenden el etek çektiği varsayımından yola çıkarak doğanın ve toplumların kurallarının istisna halini tanımadığını yani istisnasız her şeyin akıl ile kavranabileceği bir düzenin varlığını kabul eder. Dolayısıyla bu doktrine göre devlet de dahil her şey, mekanik bir yapı içerisinde rasyonel bir şekilde anlaşılabilir. Aslında mekanik devlet, Schmitt için ilerleyen bölümlerde olağan ve olağandışı yasa koyucu başlıklarında ele alacağımız yasanın teknik bir üretim prosedürüne indirgenmesine yönelteceği eleştiriler için önemli olacaktır. Bu yüzden Türkçe literatürde Kardeş, Schmitt’in Hobbes’un kuramındaki belirsizliğe karşı aldığı tutum ile yasanın sekülerleşmesi ve yasa yapım sürecinden tanrının dışlanması konusunda bir paralellik bulur.

Schmitt’in Hobbes eleştirileri ise büyük bir ölçüde Hobbes’un yasa konusunda geliştirdiği operasyona yaslanmaktadır. Hobbes görünür düzlemde aşkınlığa yer açmış olmasına karşın fiilen aşkınlığa ve tanrısallığa referans vermeyen bir düzen kurmaktadır. Yasa figürünün bu kadar sekülerleşmesi ile Schmitt’in mekanikleşmiş devlet aygıtı eleştirisi paralellik içerisinde durmaktadır. Hobbes herhangi bir teolojipolitik’i gereksiz kılmıştır. Bununla birlikte Schmitt bu yoksunluğu Leviathan figürünün başarısızlığı ile özdeşleştirmiştir. Kısaca Schmitt’in gözünde Leviathan’ın ölümünü hazırlayan süreç tanrısallığın sistem dışında bırakılması ile olanaklı hale gelmiştir. Schmitt’in Hobbes düzeltmesi düzendeki teoloji-politik nüvenin ortaya çıkarılması gerektiğine de gönderme yapmaktadır.¹⁷⁷

Schmitt, Leviathan’ın rasyonalistler ve liberal düşünürler tarafından yanlış yorumlanarak makinalaştırıldığı kanaatindedir. Örneğin deist olduğunu rahatlıkla

¹⁷⁴ Schmitt, a.g.e., s. 74.

¹⁷⁵ Kelsen yargıcı bir teknisyen olarak niteler. Kelsen, Hans, *The law of the United Nations: A critical analysis of its fundamental problems*, The Lawbook Exchange, Ltd., Newjersey, 2000, s. xiii.

¹⁷⁶ Schmitt, *Political Theology*, s. 36.

¹⁷⁷ Kardeş, “Carl Schmitt’in Politik Felsefesi Üzerine Bir İnceleme” s. 160.

iddia edebileceğimiz Descartes insanı bir makine gibi düşünmekle devleti de bir anlamda makinalaştırmıştır.¹⁷⁸ Bu yolla “*legislator humanus bir machina legislatoria*’ya dönüşmüştür” der Schmitt.¹⁷⁹ Bu dönüşüm Spinoza’nın Hobbes’un siyaset kuramında yakaladığı bir “çatlakla” daha da ivme kazanır.¹⁸⁰ Bu teorik çatlak, kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrımdır. Oysa Hobbes, her ne kadar bu tür bir ayırım yapsa da bu ayırımı asla liberaller gibi özel alan lehine yorumlamamıştır.

Leviathan, doğal hukuka sınırı çekip siyasal alanı başlatan organizmadır ve onun koruyuculuğu olmadan hiçbir şekilde özel bir sözleşme (medeni hukuk anlamında evlilik, alış veriş) akdedilemez. Çünkü Schmitt’e göre sosyal sözleşme olarak adlandırılan sözleşmeden evvel ‘koruma ve itaat’ sözleşmesi (takası) vardır. Hobbes’un sözleşmesinde Leviathan’ın tebaasına olan borcu tebaanın ona boyun eğmesi karşılığında onları düşmanlarından korumasıdır. Devlet doğal bir koruma-itaat akdi ile kurulmuş olduğu gerçeği, onun atomize bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları iradi/rasyonel bir sosyal sözleşme olmadığını gösterir. Schmitt, bu siyasal ontolojiyi kısaca şöyle formüle eder: “*Protego ergo obligo*, devletin *Cogito ergo sum*’udur.”¹⁸¹

Leviathan ya da devlet aynı zamanda insanların bir araya gelerek rasyonel bir şekilde oluşturdukları sosyal sözleşmenin sonucunda var olan egemen kişinin temsil ettiği yapay bir varlık olarak da yorumlanabilir. Ancak Schmitt böyle bir yoruma, yani Hobbes’un sosyal sözleşmeci olarak yorumlanmasına karşıdır. Çünkü sosyal sözleşme kuramı devletin oluşumunda bireyin oydaşmacı iradesine rol tanımaktadır. Oysa egemen, (Leviathan=temsili egemen kişi) devleti oluşturduğu düşünülen bireylerin iradelerinin (matematiksel) toplamından daha farklı ve fazla bir şeydir.¹⁸² Bu fark niceliksel değil niteliksel; rasyonel değil doğal bir farktır.

¹⁷⁸ Schmitt, *Leviathan*, s. 37, 91.

¹⁷⁹ Schmitt, a.g.e., s. 65.

¹⁸⁰ Schmitt, a.g.e., s. 57.

¹⁸¹ Schmitt, *The Concept of the Political*, s. 52. Dekart’ın varlık felsefesini özetleyen ifade, *Cogito ergo sum* ‘düşünüyorum öyleyse varım’ sözünden esinlenerek üretilen ‘*Protego ergo obligo*: Koruyorum/himaye ediyorum öyleyse emrediyorum/mecbur ediyorum’ anlamına gelen politik ontolojiyi özetleyen deyim.

¹⁸² Schmitt, *Leviathan*, s. 33. ve s. 97.

Bu nitelik farkı, devletin kökenine dair iki tür sözleşmeyi akla getirir. Birincisi doğal hukuk kaynaklı zorunlu kaçınılmaz bir akit olarak bireyler ve devlet arasında gerçekleşen korunma/itaat sözleşmesi, ikincisi bireylerin kendi iradeleri ile gerçekleştirdikleri ve bu sayede devleti var ettikleri irade serbestisine dayalı pozitif hukuk benzeri bir akit olarak sosyal sözleşme. Hemen belirtelim ki birinci tip aktin otoriter, ikinci tipin ise liberal yoruma kapı açacağı aşikârdır.

Devlet, bireylerin teker teker akıllarının nicel toplamının toplam rasyonelliği üzerine bina edilemez. Zaten Schmitt'e göre "rasyonel olarak işleyen bir yapı[nın] tek başına bir bütünlük oluşturamayacağı" kesindir.¹⁸³ Leviathan, tezimizin en başında Hobbes ile Schmitt arasındaki bağdan bahsederken ele aldığımız devletin kurucu unsuru olan 'korku ve dehşet' duygularının saf otoriter bir karar ile oluşturulmuş ürünüdür. Yani doğal organizmadır, rasyonel, mekanik değil. Bu organizma en başta hukuku üreten tek kaynak olduğu için önemlidir. Hukuku prosedüral ve maddi olarak ikiye ayırdığımızda prosedüral hukuku tekelinde tutan hatta onu yalnızca parlamentoya hasreden modern devletle karşılaşırız. Schmitt'in devleti, birçok siyasi realist gibi bir organizma olarak düşünmesi siyaset kuramının ötesinde onun hukuk felsefesi açısından önemli sonuçlar doğurur. Schmitt, devleti tek motorlu (tek yasamalı) bir makina yerine dört kollu bir organizma gibi düşünür. Bu kollar (uzuvlar) ayrı birer yasama organıdır aslında. Ancak bunun için devletin dört uzvunu oluşturan onun sosyal ve siyasal gerçeklikteki dört farklı tezahürüne bakmak gerekecektir.

2.3. Anayasada Devletin Dört Görünümü: Hukuk Alanının Genişliği

Anayasa ve kamu hukuku terimleri ile yasallık ve meşruluk ilişkisini inceleyen Schmitt, tarihsel olarak dört devlet sistemi belirler: Parlamenter yasama devleti, yargı devleti, hükümet devleti ve son olarak idare devleti.¹⁸⁴ Bu hukuk bilimsel teknik ayırım, güncel idare ve anayasa hukuku doktrininde hala geçerliliğini korumaktadır.¹⁸⁵ Bu kavramsal ayrıştırma, devletin bu dört hali, devletin günlük pratikte farklı görünüşleri, devlet tipleri, devletin fonksiyonel ayırımı ya da devlet sistemleri vb.

¹⁸³ Kardeş, *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı*, s. 77.

¹⁸⁴ Schmitt, Carl, *Legality & Legitimacy*, a.g.e., s. 3.

¹⁸⁵ Gözler, Kemal, ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2013, s. 11-24.

olarak düşünülebilir. Hukukun tüm kaynağı olan devletin, bu dört görünümü elbette bize hukukun da dört farklı tezahürünü verecektir.¹⁸⁶ Devletin bu dört görünümü, biri olağan yasa koyucu, diğer üçü olağandışı yasa koyucular olmak üzere dört farklı yasama organı olarak karşımıza çıkacaktır.

Schmitt'in hukuki argümanlarla eleştireceği parlamenter yasama devleti, yeni bir kavramsallaştırma olarak karşımıza çıkar. Ayrıca parlamenter yasama devleti (yasama devleti) dışındaki diğer üç devlet tipolojisi, esasında klasik rejim tipleri olan demokrasi, aristokrasi, monarşinin anayasa hukuku terminolojisindeki karşılığıdır. Yargı devleti; tarihsel olarak soyluların yargılama haklarından dolayı aristokrasiyle, hükümet devleti; kralın ilahi yönetim hakkından dolayı bürokrasiyi direktifleri ile yönetmesinden dolayı monarşi ile idare devleti ise kamu hizmetlerinin yönetilmesi noktasında halk (kamu), ile olan dolaysız ilişkisine bakılarak demokrasiyle benzeştirilebilir. Bununla birlikte Schmitt, devletin siyasi-hukuki tahliline daha elverişli olduğundan daha çok siyaset bilimine has monarşi-aristokrasi ayırımıdan vaz geçerek hukuk bilimsel yeni bir ayrıma gitmiştir.

Bu üç devlet tipolojisi ile klasik rejim tipleri aristokrasi, monarşi, demokrasi arasında bir benzerlik kursak da bu benzerliği bir özdeşlik olarak anlamamak gerekir. Çünkü klasik rejim tipleri rejim tipini oluşturan somut düzenin sahiplerine yani sınıf (örneğin aristokrasi) ya da kişilere (monark) göre belirlenirken Schmitt, devlet tiplerini siyaset kuramı ya da siyasal tarih perspektifinden değil hukuk bilimsel perspektiften ele alır. Bu hukuk bilimsel bakış açısı, hukuki normu üretme (*legislation*) ve uygulama (*execution*) işlevlerinin hangi organ tarafından gerçekleştirildiğine göre devlet tiplerini belirlememizi sağlar. Örneğin, yasama devletinde normu üreten parlamento, uygulayan ise parlamentonun içerisindeki bir gruptur (hükümet). Hakeza yargı devletinde, normu üreten ve uygulayan yargı mekanizmasıdır: “Yargı devleti yargıcın doğrudan yasal doktrini ürettiği ve aynı zamanda onu uyguladığı ölçüde bir hukuk devletine (*Rechstaat*) benzemektedir.”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Kelsen eleştirisinin bir bölümünde Schmitt'in Kelsen'in hukuk kuramında “her türlü devlet davranışının hukuk olmasına” dair eleştirisi için bakınız. Schmitt, Carl, *State, Movement, People: The Triadic Structure of the Political Unity; The Question of Legality*. Ed. Simona Draghici. Plutarch Press, 2001, s. 16.

¹⁸⁷ Schmitt, *Legality & Legitimacy*, s. 5.

Schmitt, *Rechtsstaat* anlayışı ile yargı devleti tipi arasında benzerlik kurmakla liberal hukuk anlayışını normun üretilmesi ve uygulanması aşamaları ile ilgili olarak iki koldan eleştiri yapma amacındandır. Yasama devleti kavramı, normun üretim aşamasına ve prosedürüne yönelik eleştirilerde kavramsal bir temel oluşturur. Yargı devleti kavramı ise Schmitt için normun uygulanma aşamasında hukukun üstünlüğü (Schmitt'e göre normun üstünlüğü) tezinin temelini teşkil eden hukuk devleti anlayışına yönelik eleştirileri için kullanacağı bir dayanak noktası olacaktır. "Hem yasama devleti hem yargı devleti kendilerini bizatihi *Rechtsstaat* olarak sunabilirler"¹⁸⁸ diyerek hukuk devleti ve hukuk anlayışının göreceli olduğunu vurgular.

Bu, esasında geniş bir hukuk ve hukuk devleti tanımını da beraberinde getirir. Schmitt, bir beşeri uğraşı olarak hukuk yaşam alanını, yasa koyucu organın tek olmadığını yani hukuki normun birden fazla kaynağı olduğunu 'olağan' ve 'olağandışı yasa koyucu' kavramları ile anlatır. Schmitt, böylece hukuki gerçeklikte yasalar bütününe, hukuk kuramında ise normlar hiyerarşisine indirgenen hukuk alanını daha geniş bir kaynaktan beslendiğini işaret ederek siyasal alan aleyhine genişletir. Hukuki sahanın bir parçası olan yasa üretim prosedürlerinin sayısının daha fazla olduğunu iddia ederek hukuk ve siyaset sınırını esnetecektir.

Yasama devleti dışında kalan diğer üç devlet tipi, yasama organı dışında da meşruiyet odaklarının var olduğunu gösterir. Sonuç olarak da yalnızca yasama organının ürettiği hukuki normdan ibaret bir hukuk anlayışı değil aksine yasama organının ürettiği hukuk ile aynı derecede meşru başka bir hukukun var olduğu anlayışı doğar. Yasa-ötesi (*superlegalité*) olgusu ile hukuk olgusunun sosyal gerçeklikteki hâkimiyet alanının daha geniş olduğunu görürüz. Kısaca Schmitt'in hukuk anlayışı yasama devletinin ürettiği normların dışında daha geniş bir hukuk alanının var olduğunu savunmayı hedefler.

Schmitt, devlet ve siyasal kavramlarını birbirinden ayırsa da devlet teorisi yapmaya devam eder. Bu, Schmitt çelişkisinin bir sonucudur. Schmitt, dost-düşman ayrımı ile siyasal devletten ayırır ancak siyasallık yine yalnızca devlet olgusu ile somutluk kazanır. Siyasal olan her şey, devletten ayrı ama devlete bağımlıdır. Her ne kadar

¹⁸⁸ Schmitt, a.g.e., s. 14.

siyasal olanı devletten ayırmış olsa da dost-düşman kümelenmesinin varlığı devlet kurumunun hukuki varlığına bağlıdır. Ancak devlet örgütlenmesi olduğu müddetçe dost-düşman kümelenmesi varlığını, somut olarak devam ettirebilecektir. Buna, devletle politik-olanı, karşılıklı bağımlı ilişkilerinde birbirlerini üretmeleri olarak da bakabiliriz. Bazen devlet, (örneğin 19. Yüzyıl Kıta Avrupa'sında), siyasal olanın ne olduğunu belirlerken bazen dost düşman gerilimi öyle bir yoğunluğa ulaşır ki devletin kim olduğunu belirler.¹⁸⁹ Gün gelir ki bir parti, 'siyasal' tekeline alarak 'devlet' olabilir.

Devletin bu dört görünümünü, işlevsel bir kavramsallaştırma ve anlamlandırma yöntemi olarak anlamak gerekir. Bu devlet tipleri deskriptiftir, yönetim biçimlerinin içeriğine dair bir inceleme değildir. Tarihin hiçbir döneminde yalnızca saf yasama devleti, yalnızca saf yargı devleti, yalnızca saf hükümet devleti ya da yalnızca saf idare devleti var olmamıştır. Her devlet, bu üçünün etkileşim ve karışımından (*status mixtus*) oluşmuştur.¹⁹⁰

Bu dört içeriksiz olmayan, tanımlayıcı kavramsallaştırma, tarihsel olarak dört devlet örneğine tekabül etmekteydi. Bu dört tarihsel devlet tipi kronolojik sırayla şunlardır: Feodal devlet, 17. ve 18. yüzyıl mutlakiyetçi devletleri, 19. yüzyıl parlamenter devletleri ve Schmitt'in total (bütüncül) devlet olarak adlandırdığı 20. yüzyılın başlarında beliren demokratik devletler.¹⁹¹ Soylu yargıçların etkin olduğu feodal devlet tipinde yargı devleti daha belirginken 18. yüzyıl mutlakiyetçi devletlerinde hükümet devleti tipi daha baskındı. Bunun yanında 19. yüzyıl Avrupası parlamenter devletlerinde ise yasama devleti görünümü açık şekilde belirgindir. Aynı şekilde devlet toplum bütünleşmesinin yaşandığı bütüncül devlette, devletin idari yapısının diğerlerini aradan kaldırarak ön plana çıktığını söyleyebiliriz.

¹⁸⁹ Schmitt, *State, Movement, People*, s. 15.

¹⁹⁰ Vinx, Lars, *The Guardian of the Constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the Limits of Constitutional Law*, 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 129.

¹⁹¹ Cristi, Renato, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*, Cardiff: University of Wales Press, 1998, s.181-182.

Schmitt, ilk olarak yasama devletinden neyi kastettiğini şöyle ifade eder: “Yasama devletinden adaleti amaç edinen (hukuki) normları ile (diğerlerinden) milli iradenin en üst ve en belirleyici ifadesi olmak noktasında ayrışan belirli bir tipteki siyasi sistemi anlıyorum.”¹⁹² Bu tanım, esas itibariyle günümüz liberal anayasalarının iki temel ilkesine; yasamanın genelliği ve yasaların genelliği ilkelerine işaret eder. Bunun sonucu olarak yasama devleti, “gayri şahsi, genel ve daha önceden ihdas edilmiş, süresiz olması hedeflenen, tanımlanabilir ve tespit edilebilir içerikleri olan normlar tarafından yönetilen” yasa ve uygulamanın birbirinden ayrıldığı bir devlet tipi olarak karşımıza çıkmaktadır.”¹⁹³

Yasama devletine, yasa devleti denemese bile yasanın hüküm sürdüğü devlet denebilir. Kısacası yasama devletinde beşerin hükmü (*rule of men*) değil yasanın hükmü (*rule of law*) geçmektedir. Ancak Schmitt, yasama devletinde normativist bakış aşıyla hukuki norma verilen önceliğe dair bir itiraz ileri sürmez. Hukuki normların oluşununun, yasama organı tekelindeki tek bir hukuki prosedüre indirgenmesi eleştiri oklarının esas konusunu teşkil edecektir.

Yargı devleti ise hukuki “norm ihdas eden yasanın değil, karar veren bir yargıcın hukuki çekişmede son sözü söylediği” devlet tipidir.¹⁹⁴ Yargı devletinde nihai karar mercii bir yargı organı olacaktır. Bunun yanında yalnızca soyut yasaların hüküm sürdüğü yasama devletinden farklı olarak yargı devletinde karar somut olaya göre şkillenmektedir. Yargı devletinde gerçeklik normatifliğin önünde yer alır. Yasama devletinde ise genel olarak somut durumlar henüz gerçekleşmeden hukuki düzenleme yapılır.

Yargı devletinde bir siyasal rejimin hukuk, adalet, rasyonallite ve otorite gibi unsurları genel normlar ya da önceden belirlenmiş olan kurallar çerçevesinde değil, somut yargısal karar içerisinde belirginlik kazanır. Buna karşın yasama devletinin ayırt edici niteliği, yargısal kararda değil soyut, genel ve bir kereliğine değil, devam eden bir süre

¹⁹² Schmitt, *Legality & Legitimacy*, a.g.e.

¹⁹³ Schmitt, a.g.e., s. 3-4.

¹⁹⁴ Schmitt, a.g.e., s. 4.

için önceden belirlenmiş kurallarca verilmiş kararda yatmaktadır.¹⁹⁵ Hukuki olgu ve olayın, hukuki norma öncelendiği bu tipte hukuki normun üretiminde siyasal otorite değil, hukuki otorite hâkimdir. Yargı devleti, daha çok erklerin yumuşak ayrılığına dayalı ve bu yüzden yargı erkinin gücünün görece fazla olduğu Anglosakson siyasal sistemlerini hatırlatmaktadır.

Hükümet devleti ise karakteristiğini en üst karar mercii olarak halkoyuyla seçilmiş devlet başkanının kişisel iradesinde ve buyurucu hâkimiyetinde bulmaktadır.¹⁹⁶ Devlet başkanı, Batı siyaset felsefesinde ve anayasa hukuku doktrinde milletin ve devletin pozitif varlığını temsil eden kişidir.¹⁹⁷ Görünmeyen millet, devlet başkanında görünür kılınır, onun bedeninde tecessüm eder. Hükümet devleti, önemini buradan almaktadır. Devlet başkanı ise genel olarak ya plebisiter ya da geleneksel monarşiye dayalı meşruiyeti olan bir kişidir. Bu noktada devletin idare kolu ile hükümet kolu birbiri ile karışmaktadır. Hatta bazen idare tarihsel-geleneksel meşruiyeti görmezden gelinerek hükümet devleti ile aralarında bir fark yokmuş gibi düşünülmektedir.¹⁹⁸ Oysa bir devletin (özellikle Türkiye de dahil kıta Avrupası devletlerinin) idari aygıtı ile hükümetinin pratikte birbirinden ayrı şeyler olduğu kesindir. ‘İdare devleti’ sisteminde hükümet devletindeki gibi hükümet eden siyaseten ve hukuken yetkili bir kişinin (başkan ya da cumhurbaşkanı) kişisel emri ya da yasama devletindeki gibi genel soyut kuralların buyruğu değil bürokrasinin ve genel anlamda tüm idari aygıtın ‘objektif direktiflerinin’ hâkim olduğu devlet sistemi geçerlidir.

İdare devletinde (hükümet devletindeki gibi) kişi hükmetmez ya da (yasama devletindeki gibi) normlar en üst mercii olarak kabul edilmez. Bunun yerine meşhur, ‘şeyler kendini idare eder’ formülü geçerlidir. Bu bir ütopya olsa da tanımlayıcı ifadesini somut bir duruma atıfla koşullara göre belirlenmiş ve pratik bir amaçsallıkla gerekçelendirilmiş idari kararnemelerde bulan bir idare devleti tipi tasavvur edilebilir.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Schmitt, a.g.e., s. 5.

¹⁹⁶ Schmitt, a.g.e.

¹⁹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 104. Maddesi: Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. (...) Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder.

¹⁹⁸ Örneğin Gözler, İdare ve Hükümet fonksiyonlarını, hukuk tekniği bakımından birbirinden kolay ayrılabilen şeyler olmadığı için Yürütme Organı başlığı altında şematize eder. Gözler, *İdare Hukuku Dersleri*, s. 14.

¹⁹⁹ Schmitt, a.g.e.

Bu devlet tipi, daha çok idari bürokrasinin kendiliğindenliği (özerkliği) ve pratik hayatın getirdiği zorunluluklar çerçevesinde idari, adli, sivil, askeri örgütlenmenin çıplak fiili bir otorite olarak meşruluğunu ifade eder.²⁰⁰ İdare devleti, bir diğer deyişle devletin idari görünümü, sivil-asker bürokratik devlet aygıtının yanında politik olarak tarafsız ve teknik bir bürokrasiye ihtiyaç duyar. Bu bürokrasi bir anlamda milletin 'olağan' işlerini yürüten bir vasıtaadır.

Olağan hal bozulduğunda otonom ve nötr bürokrasinin devreye girmesi kaçınılmazdır. Tarafsız, teknik ve emir komuta zinciri ile seri bir şekilde işleyen bürokrasi, Weber'in bürokrasi anlayışına göre, siyasi liderlerin seçildiği ve siyasi elitlerin üretildiği yeni bir meşruiyet alanı üretmektedir. Zira devlet kadrolarına liyakatli, nitelikli, başarılı, ehil vb. sıfatlarını haiz insanların seçildiği varsayımı veya seçilmesi gerektiği düşüncesi, toplumda bu nötr, objektif bürokrasiye yönelik süregiden bir meşruiyet yaratır.

Schmitt, Weber'in üç meşruiyet tipinden biri olan yasal/rasyonel otoritenin meşruluğunu, biraz da 1. Dünya Savaşı sonrası Alman ordusunun lağvedilmesinden ötürü askeri bürokrasisi yok olma tehlikesi ile karşılaşan Almanya'nın geriye kalan sivil (kolluk ve idare) bürokrasinin tarihsel meşruiyeti olarak düşünür.²⁰¹ Bunun yanında yalnızca Almanya değil örneğin Fransa siyasi tarihinde de bürokrasinin (atanmışların), demokratik meşruiyetten bağımsız siyasal meşruiyetine işaret eden tarihsel durumlar mevcuttur. Fransa parlamentosunun lehine monarkın ve bürokrasinin meşruluğunun ve dolayısıyla gücünün zamanla azalmış olması bürokrasinin, idare devleti tipine uygun olarak demokratik meşruiyetinin olduğunu gösteren tarihsel bir işarettir. Bu yüzden milletin temsilcilerinden meydana gelen parlamento kurumu ile milletin formunu teşkil eden bürokrasi kurumunun, yarışan meşruiyetlere sahip olduğu düşünülebilir.

²⁰⁰ Schmitt, a.g.e., s. 11-12.

²⁰¹ Almanlar için yalnızca yasallığın tek meşruiyet tipi olarak kaldığına geleneksel meşruiyet tiplerinin birinci dünya savaşı ile Almanlar için yok olduğuna dair. Schmitt, Carl, *State, Movement, People*, s. 61.

Kamu görevinin yüceltilmiş, seçkin pozisyonundan dolayı her sistemin kullanabileceği basit, tarafsız bir ‘araç’ olamayacağından ve bu bürokratik seçkinciliğin hem yasallık hem de meşruluk üreteceğinden bahisle Schmitt, kamu görevlilerinin mesleki pozisyonlarının hukuki güvenceyi haiz olmaması durumunda liberal yasama devletinin hukuk devleti (*Rechtsstaat*) anlayışının mümkün olmayacağı kanaatindedir.²⁰² Aksi halde memur, yasa kapsamında yaptığı işlemde bir şekilde sorumlu tutulabilecektir. Yasama devleti bu manada memura yasal güvence sağlamak noktasında idare devletine muhtaçtır.

Bu noktada Schmitt için meşruiyet ve dolayısıyla onun ürettiği yasallık, öngördüğü her devlet tipi için ayrı ayrı geçerlidir. Birden çok meşruiyet ve birden çok yasallık vardır. Burada toplum nezdindeki meşruiyeti en tartışmalı olan yasama, yürütme, yargı değil elbette atanmışların oluşturduğu idari bürokrasidir. Bürokrasi gerçekten doğası gereği tarafsız, liyakatli, iyi eğitilmiş, ahlaklı insanların getirilmesi gereken bir alandır. Ancak bürokrasiye girişte aranan bu ilkeler, siyasal anlamda toplumda meşruiyet üreterek paradoksa yol açmaktadır. Bu paradoks, birbiriyle çatışan iki meşru demokratik beklentiden kaynaklanmaktadır. İlk olarak devlet bürokrasisinden toplumun tüm kesimlerine politik değil eşit ve tarafsız bir şekilde yaklaşması istenir. Bürokratların siyaseten nötr olacakları ya da oldukları varsayımına rağmen yine de bürokrasiyi oluşturacak kişilerin en ahlaklı ve liyakatli kişiler arasından seçilmesi gerektiği düşünülür. Birinci istek meşruiyeti olmayan nötr bir mekanizma yaratmayı amaçlarken ikinci istek bu mekanizmaya özellikle ahlaki meşruiyet kazandıracak bir zemin inşa eder. Bu durum, zamanla ‘seçilmişlik’ ile ‘atanmışlık’ arasında ‘seçkinlik’ diyebileceğimiz devlet eliyle oluşturulmuş yeni bir form meydana getirir. Bu seçkin kişilerin halk nezdinde güven uyandıracığı ve bürokrasinin de bu güvene dayanarak devletin yasalarından aldığı meşruiyetin dışında idari pratikler üreteceği söylenebilir.

Bürokrasi olağan durumlarda siyaseten nötr görünse de düzenin tekrar inşasının gerektiği iç karışıklıklar gibi olağanüstü durumlarda nötr kalmaz. Toplum, bu hallerde bürokrasideki seçkin fertlerine ihtiyaç duyar. Devlet bürokrasisinin halk nezdindeki bu gizli meşruiyeti o zaman görünür hale gelir. İdare devleti, olağanüstü durumlarda devreye girerek somut görünüm kazanır. Buna bir anlamda düzeni

²⁰² Schmitt, *Legality & Legitimacy*, s. 12-13.

sağlama meşruiyeti denebilir. Bu meşruiyete dayanarak bürokratik devlet aygıtı ya da Schmittçi anlamda idare devleti normların uygulanması için normallığı tesis edebilmek amacıyla otonom bir şekilde hareket etme meşruiyetine ve idare devletinde kendi başına ‘düzen üretme’ yetkisine sahiptir.²⁰³

Bunlara ek olarak idare devleti, diğer üç devlet görünümünden farklı olarak devlet toplum ayrımı üzerine kurulmaz. Aksine devlet toplum ‘yakınlaşmasını’ ifade eder. İdare devletindeki idareden kasıt yasama, yürütme ve yargı erkleri değişse de değişmeyen tarafsız, bağımsız toplum devlet arasındaki hiyerarşide toplumla bütünleşmiş bürokratik aygıttır. İdare devletini halka en yakın devlet olarak niteleyebiliriz. Bu yüzden Schmitt’e göre idare devleti, devletle toplumun bütünleştiği total devletin bizatihi kendisidir.²⁰⁴

Schmitt’in bu noktada oluşturmaya çalıştığı hukuk kuramı, hukukun bir yaşam alanı olarak sosyal gerçeklikte aslında görüldüğünden daha fazla yer kapladığına işaret eder. Yasallık, yani yasa eşittir hukuk ilkesine göre işleyen yasama devletinin hukuk anlayışı, hukuku yasaya indirgemesine karşı Schmitt, diğer üç devlet tipi ile hukukiliği ‘meşruluk artı yasallık’ olarak daha geniş bir formüle indirgemeye çalışır.

Bununla birlikte hukuki normun üretim merkezini asla devletten alıp halka vermez. Bunun yerine devletin bir organından diğerlerine doğru genişletir. Kamusal aygıt ve organların meşruiyetlerine gönderme yaparak bunların yasallık ilkesinin ötesinde ürettiği işlemleri (idari cezalar, hükümet tasarrufları vb.) hukukun kapsamına dâhil etmeyi amaçlar. Bu halde hangi organ tarafından üretilip uygulanırsa uygulansın (yasama idare ya da yargı bürokrasisi) meşruiyetine bakılsın ya da bakılmasın devlete bağlı aygıtın yaptığı her işlem hukuk alanının kapsamına girer.

Özetle Schmitt’in hukuk kuramında modern devlet, yalnızca yasama organı aracılığıyla değil, işlemlerinde yasama organının ürettiği normlar zinciriyle bağlı idare organı da dahil tüm organları ile topyekûn hukuk üreten bir ‘organizma’ olarak

²⁰³ Schmitt, a.g.e., s. 13.

²⁰⁴ Kervégan, Jean-François, *Hegel, Carl Schmitt, Le politique entre spéculation et positivité*, Paris, Presses Universitaire de France, 2005, s. 98 – 102.

düşünülür. Normativizme takılıp kalmış hukuk anlayışımızı ters yüz edersek hukuk yaşam alanını demokratik meşruiyete dayalı bir şekilde genişletmiş oluruz. Bununla birlikte devletin herhangi bir kademesinde gerçekleşen işlemin, bir tür meşruiyete dayanarak ‘hukuki’ sayılması çok geniş bir hukuk tanımını beraberinde getireceği açıktır. Hemen belirtelim ki böyle bir ‘hukukilik’ hukuka hiç de benzemeyen bir ‘keyfiliği’ anımsatabilir.

Schmitt, yasallık/meşruluk bağlamında liberal prosedüralizmin hukukilik kavramını yasallığa indirgedikten sonra doğrudan yasallık anlayışına eleştiriler getirerek yasa ve hukuk arasındaki teorik ve pratik ayrımı esnetmekte böylece normativizmin öngördüğü hukuk anlayışından daha geniş bir hukuk anlayışına kapı aralamaktadır. Nihai olarak “(...) her hükümet devleti ya da idare devleti (...) adil olmayan eski yasayı yenisi ile değiştirmek ve daha önemlisi, onsuz bir normlar sisteminin aldatmaca olduğu normal durumu (olağanlığı), yaratmak için” hukuka dayanırsa kendini hukuk devleti olarak niteleyebilir.”²⁰⁵

2.3.1. Olağan Yasama Prosedürü: Parlamentarizmin Hukuki Eleştirisi

Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizi* eserinde parlamentarizmi siyasal tarih ve siyaset felsefesi çerçevesinden eleştiriye tabi tutmuştu. Yasama devleti tipi ile parlamentarizmi ‘parlamentar yasama devleti’ kavramı ile özdeşleştiren Schmitt, çağdaş parlamentarizmin hukuku, pozitif yasaya ve yasama usulüne indirgeyen liberal normativist hukuk anlayışını, belli ki bu sefer hukuk bilimi çerçevesinden eleştirmeyi amaçlar.²⁰⁶ Bu yüzden anayasada düzenlenen salt çoğunlukla yasa yapım sürecini ‘olağan yasa yapım süreci olarak nitelerken Parlamento’yu da ‘olağan yasa koyucu’ olarak adlandırır.

²⁰⁵ Schmitt, a.g.e., s. 14.

²⁰⁶ Schmitt’in *Legality&Legitimacy* eserinde belirttiği devlet tiplerini *Parlamentar yasama anlayışının eleştirisi* olarak okuyan bir eser için bakınız. Le Brazidec, Gwénaél, *René Capitant, Carl Schmitt: crise et réforme du parlementarisme, De Weimar à la Cinquième République*, Paris: L’Harmattan, 1998 s. 85-90.

2.3.2. Olağan Yasa Koyucu Olarak Parlamenter Mekanizma

Eleştirisine demokrasiyi tanımlayarak başlayan Schmitt, demokrasilerde “hukuk, halkın o anki anlık iradesidir” tanımını verir.²⁰⁷ Schmitt’in ortaya koyduğu bu ideal demokratik hukuk tanımı, ‘anlık demokratik iradeden’ kaynaklanır. Schmitt, demokratik meşruiyetin oluşum sürecini çok kısa bir zamana indirger. Bu sayede yasallık/meşruluk çelişmesini görünür kılmak ister. Bununla birlikte böyle bir anlık demokratik meşruiyet tanımını geçerli kabul edersek ‘her yasal olanın meşru olmadığı, her meşru olanın da yasal olmadığı’ kanaatini daha iyi anlamış oluruz. Yasallık meşruluk arasındaki karşıtlığı tüm hukuki mevzuatın halkoyuna sunulması örneği ile açıklayabiliriz. Bugünkü Türk mevzuatındaki tüm hukuki normların halkoyuna sunulduğu varsayımında hala cari olan bu mevzuatın çoğunun ya da en azından bir kısmının halkoyundan geçemeyip eleneceğini ve dolayısıyla mevzuatın demokratik meşruiyetten yoksun olduğunu söyleyebiliriz.

Hukuki mevzuatın bir kısmını, teknik hukuk bilgisine dayanarak ya da başka halkların gelenekleri kaynaklı kuralların iktibas ile oluşturulan hukuki normlar teşkil eder. Bu sayede devlet aygıtlarının yasal olan işlemlerinin hepsinin esasında meşru olmadığı söylenebilir. Aynı şekilde yasal olmayan birçok devlet aygıtı (bürokratik) işleminin yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden ötürü meşru olduğu sonucuna varabiliriz. Bunun yanında yasallık çemberi ile meşruluk çemberinin birbiri ile örtüşmesinin teoride akledilebilir olsa da pratikte imkânsız olduğu söylenebilir. Hukuk yaşam alanı, bu pratik imkânsızlıkta daha esnek bir yapıda düşünüldüğünde sosyal gerçeklikte kapladığı alanın daha fazla olduğu görülecektir.

Olağan yasa yapım usulüne göre meydana getirilen hukukun ilkelerini Schmitt, şöyle sıralar: (1) “(idari örgütlenmenin sübjektif kararnemelerinin aksine) yasanın objektif hukuk yaratma gücü (2) (diğer tüm hukuki işlemlere göre) yasanın üstünlüğü (3) anayasal garanti altındaki temel hak ve özgürlüklere müdahalenin yalnızca yasa ile mümkün olması.”²⁰⁸ Yasama devleti yasa merkezli bir hukuk anlayışına sahiptir. Parlamenter demokrasi, bunun dışında üretilmiş bir normu, hukuki norm olarak kabul

²⁰⁷ Schmitt, a.g.e., s. 24.

²⁰⁸ Schmitt, a.g.e., s. 18-19.

etmemekle demokratik hukukun asıl tanımından uzaklaşır: “O halde hukuk (halkın iradesi değil) sadece o anki mevcut parlamento çoğunluğunun iradesidir.”²⁰⁹ Bu formalist hukuk anlayışı toplumca üretilen teamül hukukunu da hukuk kapsamına alsa da sosyal alanda var olan teamül kuralları ancak yasa üretim prosedüründen geçtikten sonra yasa niteliğini kazanacaktır.²¹⁰

Kısacası, hukuki teamülleri onaylama ya da yeni bir norm üretimi olsun parlamenter yasama prosedürü, yasanın içeriğine her zaman öncelenmektedir. Yasama devleti bu sayede usulü esasın önüne koyar. Artık bu prosedürden geçen her türlü ahlaki, ekonomik toplumsal değer hukuk yaşam alanına geçiş sağlamış olur. O halde parlamenter yasama devletinde hukuka giriş için yalnızca tek bir kapı mevcuttur: Parlamantonun salt çoğunluğunun kararı ile gerçekleşen yasama süreci, Schmitt’in kavramsallaştırması ile ‘olağan yasa koyucu.’ Ancak Schmitt’in parlamentoya olağan vasfını vermesinden yola çıkarak onu, yalnızca olağan durumların yasama organı olarak gördüğü sonucu ortaya çıkar. Parlamento, olağan hallerde tek meşru hukuk kaynağıdır. Belli ki Schmitt, ilk olarak olağan yasamadan bahsederek olağanın dışındaki durumlarda anayasal anlamda meşru başka yasama organlarının mevcut olduğunun işaretini verir.

Belirli usulî süreçler sonucu üretilen yasaların koşulsuz bir şekilde hukuki addedilmesi, irrasyonel bir tavidir ve mutlak bir demokratik hak olan direnme hakkından feragat anlamına gelir. Bu da “sorumsuz bir harekettir.”²¹¹ Schmitt, yasanın hakikat unsurunun (içeriğinin, *veritas*) tekelden meclis tarafından belirlenmesine karşıdır. Bu noktada Schmitt, nötral yasa yapım sürecini despotizme eşitler.²¹² Schmitt, maddi anlamda hukukilikten yoksun bir şekilde kurulan ‘yasa=hukuk’ denklemini tam zıddı bir istikamete çevrilerek ‘hukuk=despotizm’ sonucuna varır.

Meclisi bir yasa üretim makinasına çeviren yasama devleti, siyaseti (parlamentoyu) de hukuk üreten bir makinaya dönüştürmektedir. Sosyal gerçeklikten yoksun bir şekilde

²⁰⁹ Schmitt, a.g.e., s. 25.

²¹⁰ Schmitt, a.g.e., s. 17.

²¹¹ Schmitt, a.g.e., s. 20.

²¹² Schmitt, a.g.e., s. 21.

nötr süreçlerden geçerek hukuk alanına düşen her norm, hukuki olarak kabul edilecektir. Nötr süreçlerle üretilen hukuki normlar alanı, hukuk alanı olarak kabul edilirse ve bu alan da kendi içinde örneğin Kelsen'in hiyerarşisinde olduğu gibi nesnel yöntemlerle değerlendirilmeye çalışılırsa siyasi görecelilik hukuk alanı içerisinde yaşayamayacaktır. Hukuk kuralının üretimi aşamasına yönelik eleştirileri kapsamında ele alırsak Schmitt'in parlamentonun bir yasa üretim makinası olmasına itirazı vardır. Meclis toplumsal gerçekliği (olanı) normlar alanına (olması-gerekene) taşıyan seri üretim makinasına benzemektedir. Ancak bu makinanın çalışmadığı olağandışı durumlar, başka meşru yasama organlarının devreye girmesini sağlar. Bunlar olağandışı yasa koyucu organlar olarak teorize edilecektir.

Yasallık tek bir prosedüre tabi kılınırsa meclisteki salt çoğunluk geriye kalan %49'lük azınlığı yasadışı ya da siyasi suçlu ilan edebilir ve iktidarı bir kez yasal yoldan ele geçirdi mi bir daha hiç bırakmayabilir.²¹³ Bu yüzden nötr yasa yapım prosedürünün tersine işleyecek bir başka nötr yasa yapım süreci tesis edilmedikçe hukuk ve siyaset arasında esnek bir geçiş sağlanamaz. Bununla birlikte çoğunluğun azınlığı hukuken yok saymasının önüne geçebilmek için bir mecliste birbirleriyle zıt çalışan birden fazla şekli prosedür de öngörülemez. Yani yasa ilgâ/iptal prosedürü yine olağan yasama prosedürü ile mümkündür, başka bir prosedürle değil. En nihayetinde Schmitt'in bahsettiği tehlikeye şekli çözüm bulunmasa da içeriksel bir çözüm bulunabilir. Bu içeriği sağlayacak olan olağandışı yasa koyucu kavramıdır.

Schmitt, olağan yasa koyucu Parlamentonun %51'lik kısmının, neredeyse hukuki olan her şeyin sahibi olduğunu düşünür. Salt çoğunluk hem hukuku hem yasallığı hem hükümeti oluşturur.²¹⁴ Artık %51'lik çoğunluğun, azınlığı hukuk alanında yok sayarak kendisini daimi yasa koyucu ilan etmesini engelleyebilecek azınlığın "mutlak meşru müdafaa hakkı ilkesinden" başka bir anayasal engel ya da ilke kalmamıştır.²¹⁵ Bu durum, meşruiyetin yasallığa indirgenmesi, başka bir deyişle siyasetin prosedüral hukuki süreçlerce nötralize edilmesi anlamına gelecektir.

²¹³ Schmitt, a.g.e., s. 30.

²¹⁴ Schmitt, a.g.e., s. 27.

²¹⁵ Schmitt, a.g.e., s. 28-29.

Örneğin Roma Hukukunda birden fazla meşru yasa yapım kaynağı varken modern zamanlarda olağan yasa koyucu Parlamento, yasa yapma tekeli elinde bulundurmaktadır.²¹⁶ Yasama tekelinin esnek olmayan kazuist bir hukuk sistemi doğuracağı açıktır. Schmitt, olağandışı yasa koyucuları sahneye koyarak bu tekeli ve hukuk katılığını kırma peşindedir. ‘Yasa=hukuk’ gibi dar bir pozitivist hukuk denklemini esnetecek, olağandışı hallerde demokratik ya da geleneksel meşruiyete dayanarak hukuki norm üretecek olağan parlamenter yasa yapımı dışında yasa yapım süreçlerinin pratikte var olduğunu iddia etmek ve bunu kuramsallaştırmak hukuka teorik olarak yeni bir alan açmak anlamına gelir.

Adalet ve hakikate dayalı yargılarımızın oluşturduğu içerik ile ondan hukuki kural devşirilme süreci olmak üzere iki tür; anayasa hukukunda kullandığımız maddi-şekli hukuk ayrımını Schmitt, bir anayasa hukukçusu olarak hukuk kuramının temelinde bu şekilde kullanır. Hukukun norm devşireceği siyaset alanı meşruiyet alanı olarak ortaya konurken, hukuki norm devşirme sürecinin sonucunda oluşacak olan alan, hukuki normlar alanı olacaktır. Schmitt’in esas eleştirisi bu iki alan arasına katı sınırlar çekilmesi ve bu yolla her iki alanın da saflaştırılmasına yöneliktir.

Özetle Schmitt’in ne saf bir siyaset teorisi arayışında olduğu ne de saf bir yaşam alanı olarak hukukun otonomisini külliye reddettiği söylenebilir. Her iki alan arasında katı sınırlar çekilmesine yönelik eleştiri, hukukun üretim aşamasında bir organa değil birden fazla organın etkin olduğu varsayımı ile şekillenecektir. Olağandışı durumlarda devreye giren anayasal meşruiyete sahip üç yasama organı sırasıyla; parlamentonun nitelikli çoğunluğu, halk ve son olarak devlet başkanıdır. Bu şekilde Schmitt, parlamentoyu çevreleyen iç içe geçmiş karmaşık bir hukuk üretim aşaması öngörmektedir.

2.3.3. Olağandışı Yasa Koyucu Kavramı

Modern anayasa hukukunda yasa üretme işlevi münhasıran meclise aittir. Ancak anayasanın birden çok yasa yapma usulü öngördüğü iddia edilebilir. Örneğin referandum yoluyla hukuki norm üreten halk ya da salt çoğunluktan farklı olarak belirli

²¹⁶ Schmitt, a.g.e., s. 19.

konularda norm üretme yetkisine sahip nitelikli çoğunluk, birer yasa koyucu olarak tanımlanabilirler. Ancak halkın ya da nitelikli çoğunluğun tipik anlamda anayasal yasama organı olmadığı da kesindir. Çünkü halk veya parlamentonun üçte ikilik kısmı, yalnızca olağandışı durumlarda devreye girmektedir. Bununla birlikte Schmitt, anayasa metninde gizlenmiş yasama organlarını, olağan yasama prosedüründen farklı bir şekilde hukuki norm üretmelerinden dolayı 'olağandışı yasa koyucu' olarak isimlendirecektir. Alman hukukçu, olağan yasa koyucu ile aynı anayasada yan yana yer alan üç olağandışı yasa koyucu tespit eder: *Ratione Materiae*, *Ratione Supremetatis* ve son olarak *Ratione Necessitatis*.

Ratione Materiae (içerik sebebi), maddi hukuku teşkil eden içeriğin niteliğinden ötürü daha fazla oydaşmanın gerekliliğini, yani meclisin nitelikli çoğunluğunu; *Ratione Supremetatis* (üstünlük sebebi), demokratik meşruiyette hiyerarşik üstünlüğü sebebiyle demokrasinin öznesi halkı; son olarak *Ratione Necessitatis* (zorunluluk sebebi) ise olağanüstü durumların, varlığını zorunlu kıldığı kişi olan devlet başkanını ifade eder. Yukarıda da ele aldığımız gibi olağanlık Schmitt'e göre hukukun bir unsuru olarak hukuk alanının bir parçası olduğundan kriz hallerini düzenleyecek ve düzeltecek organlara da ihtiyaç vardır. Olağanın dışında devreye giren işte bu üç yasama organının her biri, anayasada yer almaktadır. Yine her biri, hukuka açılan ayrı bir kapıdır.

Hukuki norm ihdas etmede birden fazla organın olduğunu iddia etmek, meşruluğun ve ondan devşirilen hukuki normun kültürün bir parçası olan siyasal hayatın daha geniş bir kısmını kapladığını iddia etmekle eşdeğerdir. Bu üç olağandışı yasa koyucu da hukuk yaşam alanının, kültürün içerisinde diğer yaşam alanlarına nazaran aslında zannedildiği kadar dar bir çerçeveye hapsedilmediğini ispat eder. Çünkü Schmitt'e göre hukuk, haksız bir şekilde dar bir tanıma hapsedilmekte ve sosyal gerçekliğin dinamik yapısından soyutlanmaktadır.²¹⁷

²¹⁷ Salter, Michael, *Carl Schmitt: law as politics, ideology and strategic myth*, Routledge, 2012, s. 51-56.

2.3.4. Olağandışı Yasa Koyucular: Hukuk ve Siyaset Alanlarının Sınırlarını Belirleyenler

2.3.4.1. Ratione Materiae: Anayasal Değişikliklerde Nitelikli Çoğunluk Ne İçin Vardır?

Weimar Anayasası'nın heterojen yapıda olduğunu düşünen Schmitt, bu anayasanın parlamenter yasama devletinin işleyiş prensiplerini ve yapısını düzenleyen birinci bölümü ile temel hak ve ödevleri düzenleyen ikinci bölümünün birbiriyle çatışan “ayrı iki anayasa” teşkil ettiği kanaatindedir.²¹⁸ Çünkü Weimar Anayasası'nın ikinci bölümü, şekli hukuk da diyebileceğimiz parlamentonun prosedüral işleyiş kurallarını ihdas ederken maddi hukuk da diyebileceğimiz temel hakları birinci bölüm düzenlenmektedir. Schmitt, maddi hukuku düzenleyen birinci bölümün ikinci bölümün prosedüral hukuku tarafından ilga edilebileceğini savunur. Buna nokta da hemen belirtmek gerekir ki Schmitt, her liberal anayasada olan maddi-şekli hukuk ikilemine ulaşmaya ve onu irdelemeye çalışmaktadır.

Yasama devletinin yasallık ilkelerinden ‘temel hakların yalnızca yasa ile sınırlanabileceği’ şeklinde ifade edilen ilkesi, temel hak (maddi hukuk) ile yasama prosedürü (şekli hukuk) arasındaki ikilemi, içinde barındıran bir ilkedir. Schmitt, bu ilkede mündemiç ikilem ile ilgili olarak toplumsal değerlere karşı nötr (fonksiyonel) yasallık sistemi ile maddi (*substantif*) anayasal garantileri bağdaştıracak bir “orta yolun” asla bulunamayacağı kanaatindedir.²¹⁹

Eğer liberal bir perspektiften bakılarak her türlü sosyal değere karşı nötr bir yasallık anlayışı radikal bir şekilde savunulursa liberal ahlak temelli temel hakları da içine alacak bir şekilde yasama mekanizması, her türlü yasal içeriği yok edebilir. Schmitt bu durumu, siyasal “sistemin intiharı” olarak niteler.²²⁰ Tarih, anayasal prosedüre uygun bir şekilde Hitler'in iktidarı ele geçirmesi gerçeğiyle Schmitt'i haklı çıkarmıştır.

²¹⁸ Schmitt, a.g.e., s. 50.

²¹⁹ Schmitt, a.g.e., s. 47.

²²⁰ Schmitt, a.g.e., s. 48.

Schmitt de bu tarihi hakikat gerçekleşmeden evvel eserinin sonsözünde değer ve hakikatin karşısına yerleştirilen prosedüral tarafsızlığa karşı önlem alınması gerektiğini vurgular: “Aksi halde hakikat (bir gün) öcünü alacaktır.”²²¹

Schmitt’in eleştirilerine kulak verip nitelikli çoğunluğun ne olduğuna ve siyasal hikmetine bakmak gerekir. Weimar Anayasası’nın anayasa değişikliği prosedürünü düzenleyen 76. maddesi, meclisin en az nitelikli çoğunlukla toplanıp yine mevcudun nitelikli çoğunlukla karar alması ile anayasal değişiklik yapılabilmesini öngörmekteydi. Bu tarz anayasal değişiklik prosedürleri günümüz anayasalarında da mevcuttur. Modern anayasalarda genellikle salt çoğunluk ve nitelikli çoğunluk olmak üzere iki veya ikiden fazla yasama prosedürü öngörülür.

Mutlak çoğunluktan nitelikli çoğunluğa geçişin ardındaki saik nedir? Bu soru özellikle nitelikli çoğunluğun ne sebeple ve hangi durumlar için meşru kabul edileceği sorusunun da cevabını oluşturacaktır. %51’lik çoğunluğa %16’lık bir çoğunluk daha eklenerek yasama prosedürünün zorlaştırılmasının hikmeti, “*ratio*’su” ne olabilir?²²² Daha fazla oya gereksinim duyulmasının sebebi, neyin doğru neyin yanlış olduğu kanaatinden kök alan maddi hukuktan mı kaynaklanmaktadır yoksa bazı konularda uzlaşmanın zorluğundan kaynaklanan olgusal sebeplerden midir?

Schmitt, “salt çoğunluğa ek oy gereksiniminin (...) akıl, insanlık ve adalet mantığıyla değil yalnızca mevcut durumun pratik-teknik gereklilikleri ile meşrulaştırılabileceğini;” çünkü böyle bir sorunsalda nicel ölçümlerin ya da “saf matematiğin basit bir gayri insaniliğe dönüşeceği kanaatindedir.”²²³ Adalet en nihayetinde vicdani bir meseledir. Nitelikli çoğunluk aranması, sosyal/siyasal durumlarla ilgilidir; akıl, mantık, rasyonalite ile ilgili değildir. Kısacası anayasalarda birden fazla yasama prosedürü öngörülmesinin hikmeti, olaylar ve olgularla ilgilidir, kişiler ya da kanaatlerle ilgili değil.

²²¹ Schmitt, a.g.e., s. 94.

²²² Schmitt, a.g.e., s. 40.

²²³ Schmitt, a.g.e., s. 41.

İki farklı prosedüral hukuk olan nitelikli ve salt çoğunluk arasındaki ilişkiyi Schmitt ilginç bir örnekle açıklar. 600 kişilik bir mecliste anayasa değişikliği prosedürüne uygun olarak nitelikli çoğunlukla toplantı yeter sayısı için en 400 vekil gerekir. Bu 400 vekil arasından nitelikli çoğunlukla (2/3) en az 267 kişi, örneğin anayasal düzlemde alkol yasağı getirilmesi konusunda karar verebilir. Daha sonra yasaktan yana olanların sayısı meclisin toplam vekil sayısının salt çoğunluğunun (301 kişinin) altına düşerse yasağa karşı olanların sayısı yasaktan yana olanların sayısından fazla olmasına rağmen alkol yasağı devam edecektir. Nitelikli çoğunluk prosedürüne uygun olarak ihdas edilen yasak, salt çoğunluk prosedürüne göre geri alınamayacağı için salt çoğunlukla karar alan vekil sayısı her ne kadar da nitelikli çoğunluktan daha fazla olsa da haksız ve gayri meşru bir şekilde alkol yasağı devam edecektir. Eğer daha evvel yasaktan yana olan 267 kişinin 201'i alkol yasağında ısrarcı ise yasağa karşı olan 399 kişinin iradesi, toplantı yeter sayısını oluşturamayacağından anayasal düzlemde alkol yasağını kaldırmaya yetmeyecektir.²²⁴ Yani azınlığın iradesi çoğunluğun iradesini prosedüral oyunlarla ipotek altına alabilecektir.²²⁵ Schmitt, siyaset pratiğinde gerçekleşmesi mümkün ihtimallerle prosedüral makinanın muhtemel aksaklıklarını ve bu aksaklıkların yasama mekanizmasının kendisinden kaynaklanan sebeplerle değil olağandışı durumlar sebebiyle olduğunu gösterme gayreti içerisindedir.

Schmitt'in parlamenter sistemin prosedüral öğelerini en aşırı uç noktalarına göre düşünerek onun absürt olarak tanımlanabilecek yönlerini arama çabası, hukukun toplumsal değerden kaynaklanan içeriği ile onun üretim prosedürünün farklı şeyler olduğunu açıklama çabasından kaynaklanır. Ancak meşruluk-yasallık ikilemi olarak

²²⁴ Schmitt, a.g.e., s. 52.

²²⁵ Türk anayasal tarihinde yaşanan 367 krizi bu gerçekleşmesi zor ihtimalin pratik tarihsel bir örneğini teşkil eder. Hatırlanacağı gibi 2007 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Cumhurbaşkanının seçilebilmesi için toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiği hukuki yorumu meclis oylamasına katılmayarak bahsedilen yeter sayısının oluşmasına engel olan muhalefet partisince Anayasa Mahkemesine götürülmüş ve aynı gece Genel Kurmay Başkanlığı tarafından kimilerince askeri e-muhtıra olarak adlandırılan bir bildiri yayımlanmıştı. Kısacası anayasal ve siyasi şartlar olağanüstü olmasa da olağandışı bir halin varlığına işaret etmekteydi. Schmitt'in nitelikli çoğunluk prosedürünün varlık sebebinin daha fazla kişinin oyuna duyulan ihtiyaç değil olağandışı durumların gerektirdiği bir prosedür olduğu savını açıklamak için örnek olarak kullandığı bu ihtimalde AYM'nin 367 yorumunun anayasaya uygunluğu bir yana, Cumhurbaşkanlığı oylamasına katılmayarak toplantı yeter sayısının oluşmasını engelleyen azınlık Schmitt'in örneğindeki alkol yasağında ısrarcı 201 kişiye benzemektedir. Benzer bir kriz 2008 anayasa değişikliği krizinde de yaşanmıştır. Nitelikli çoğunluğun, Schmitt'in kavramsallaştırması ile olağandışı yasa koyucunun, kabul ettiği anayasa değişikliği maddi şekli hukuk arasındaki ayırım yok sayılarak iptal edilmişti. Bakınız, AYM, E. 2008/16, K. 2008/116, 5.6.2008.

nitelediğimiz bu durum hukuka sosyolojik bir bakış açısı da değildir. Schmitt'te hukukun kaynağı, bir bütün olarak düşündüğü devlet ve onun aygıtlarıdır. Ancak devletin parlamentoya indirgenmeyeceğini ve onun diğer aygıtlarının da (idari yargı ve sivil bürokrasi gibi) hukuk üretimine dahil olduğunu açıklamaya çabalar.

Alman hukukçunun nitelikli çoğunluğu parlamentodan farklı bir yasa koyucu olarak nitelemesinin ve onu meclisin içinde başka bir organmış gibi tahayyül etmesinin ikinci bir sebebi, normlar hiyerarşisini reddetmesidir. Schmitt, soyut normun uygulanması ile üretim aşamasını, bir diğer ifade ile yasa/uygulama ilişkisini bir bütün olarak düşünmektedir. Normlar arası bir kademelenme olacak ise onları üreten ve uygulayan siyasal güç arasında da bir kademelenme olmak zorundadır. Hukuki norm, ancak aynı seviyedeki siyasal bir güç tarafından üretilebilir ve uygulanabilir.

Nitelikli çoğunluğun olağandışı yasa koyucu olarak kavramsallaştırılmasının bir diğer sebebi de ürettiği normun uygulama görevini bir başka organa, yani salt çoğunluğa devretmesidir. Olağandışı yasa koyucu nitelikli çoğunluk, bir anlamda görevini ifa edip yani olağanlığı sağlayıp kendi sahasına geri döner. Bu da onun geçici bir süreliğine devreye girdiğini gösterir. Zaten geçici olma durumu hukuk biliminde içerikle ilgili değil, zamansal bir kavramdır ve olağandışı bir durumun varlığına işaret eder. Nitelikli çoğunluk, salt çoğunluğun üstündeki bir organ olarak normu üretmekte, ancak onu bir balon gibi hukuk âleminde serbest bırakmaktadır. Üretim aşaması ile uygulama aşaması farklı organlarca gerçekleştirilmektedir.

Parlamente demokrasilerde özellikle anayasal normların değiştirilmesi gibi siyaseten daha hararetli konularda salt çoğunluk yerine nitelikli çoğunluk aranması, makine gibi çalışan meclisin çarklarının kimi durumlarda uyumlu çalışması ve hararet yapmaması için yavaşlaması gerekliliğindedir. Yasama makinasının aksaklık gösterdiği durumlarda dışardan organik bir müdahale kaçınılmazdır. Kültürün hukuksal ve siyasal alanları, gri bir alanı paylaşarak birbirleri ile görece otonom bir ilişki içerisindeyler. Schmitt genel olarak bu melez gri alanın içerisindeki üç noktayı belirgin hale getirmek ve bunların asla siyah/beyaz bir şekilde gösterilemeyeceğini ispat etmek çabası içerisindeydir. Bu üç nokta üç olağandışı yasa koyucudur. Bunlardan *Ratione Materiae*, daha çok yasama prosedürünün tek olmadığını ispat etmek ve

böylece diğer iki olağandışı yasa koyucuya, halk ve devlet başkanına meşruiyet kapısı açmak için vardır.

2.3.4.2. Ratione Supremitatis: Halk Anayasal Sistemde Gerçekte Nerededir?

Hemen hemen her modern anayasa, Weimar Anayasası gibi değişik durumlarda halkoyuna başvuruyu düzenler.²²⁶ Çünkü demokratik parlamenter meşruiyete karşı halkoyunun meşruiyetinin (plebisiter demokrasinin) anayasal üstünlüğü tartışmasızdır. Bu üstünlük, devletin kurucu siyasi/hukuki metni olan anayasasında bir başka hukuki norm ihdas edici kaynağın olduğuna işaret eder. Schmitt hukuk-siyaset arasındaki kesişim kümesini daha da belirgin hale getirmek için tamamen özerk ve üstün ikinci bir yasa koyucu olarak halkı görür. Demokratik plebisiter yasa koyucu olarak halk, olağan yasa koyucu ile aynı anayasada yan yana yer almaktadır.²²⁷

Temsil aracılığı olmaksızın doğrudan belirtilen irade beyanının Schmitt'e göre hukuki nitelik itibariyle yasama organının çıkardığı yasal işlemlerden hiçbir farkı yoktur. Normların hiyerarşik bir düzende teorize edilmesine her zaman karşı olan Schmitt, plebisiter yasa yapım sürecinde oluşan normu da hukuki nitelik olarak yasa hükmünde görmesi doğaldır. Bir tür parlamenter yasama devleti olan Weimar Anayasası'nın, Schmitt'e göre, teşkilat yapısını düzenleyen birinci bölümünde "parlamenter demokrasi ile plebisiter demokrasi yan yana" düzenlenmiştir.²²⁸ Anayasa koyucu bu düzenleme ile iki tür demokratik meşruiyete yasa yapma olanağı tanımıştır. İki meşruiyet kaynağı aynı zamanda iki ayrı hukuk kaynağıdır da.

Olağan yasama organı parlamento ürettiği hukukla olağandışı yasama organı halkın ürettiği hukuk, yarış içerisindedir.²²⁹ Anlaşılan o ki Schmitt, siyasal alanda halkın meşruiyetini temsilcilerin meşruiyetinden üstün tutuyor olsa da hukuki alanda yasallıklarını yarıştırmaktadır. Meşruluk konusunda halk ile parlamento arasında bir hiyerarşi olsa bile ürettikleri normlar arasında bir hiyerarşi olamaz. Daha evvel de

²²⁶ Örneğin T.C. Anayasası 175. Madde.

²²⁷ Schmitt, a.g.e., s. 59.

²²⁸ Schmitt, a.g.e., s. 60.

²²⁹ Schmitt, a.g.e., s. 66.

belirttiğimiz gibi Schmitt'e göre soyut normların hiyerarşisi teorik olarak mümkün değildir. Ona göre “ne alt ne üst hiçbir norm, kendi kendini yorumlayamaz ve uygulayamaz; kendini koruyup kollayamaz (...) ayrıca normlar hiyerarşisi diye bir şey yoktur yalnızca somut şahıs ve organların hiyerarşisi vardır.”²³⁰

Halkoyuna dayalı doğrudan demokrasi, anayasada ancak olağandışı durumlarda otomatik bir şekilde kendiliğinden devreye giren bir tür yasama sürecidir. Meclis, olağan yasa yapım şartı olan salt çoğunluğun dışında belirli çoğunluklar arasında bir noktaya ulaştığında anayasa hukuku bizi otomatik olarak en üst mercii olan halka gönderir.²³¹ Schmitt, genel olarak prosedüral hukuk anlayışını eleştirmesine rağmen halk oylamasına giden prosedürü eleştirmez. Çünkü hukuk bilimi zorunlu olarak nötr bir karar alma sürecini öngörmek mecburiyetindedir. Onun hukuki prosedüralizm ile olan sorunu genel olarak şekli hukuk değil yalnızca tek bir şekli prosedürü öngörülmesindedir. Halkın hukuku oluşturmadaki rolü bu şekilde göz ardı edilmektedir.

Hukuk alanının bir parçası olan anayasa hukuku, bizi doğrudan demokrasiye otomatik olarak yönlendirerek hukuki yaşam alanından değil demokrasinin kaotik siyasi alanından yardım istemektedir. Bu yönlendirme, demokrasinin üstünlüğünden kaynaklanır. Anayasal sistemin yasa yapan meşru bir organı olarak halk, diğer tüm organların (parlamento, devlet başkanı vb.) en üstündedir. Çünkü Rousseau'dan beri bilinen demokratik ilkenin de söylediği gibi “halk konuştuğunda temsilcileri susar.”²³² Halk, Schmitt'e göre siyasi meselelerde nihai söz hakkına sahip anayasal organdır.

Ancak hiyerarşik üstünlük asla egemenliğe varan bir üstünlük değildir. Halk egemen olamaz çünkü tek başına karar alma yeteneğine sahip değildir. Ancak onun önüne bir teklif getirildiğinde o bu teklife basit bir evet-hayır niteliğinde, ret veya kabul cevabı verebilir. Seçmenin, (hâzır bulunan halkın) kendisinden ayrı bir grup insanca

²³⁰ Schmitt, a.g.e., s. 54.

²³¹ Örneğin T.C. anayasasının 175. Maddesi 3. ve 4. Fıkraları: Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderebilir. Meclis, geri gönderilen Kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu Kanunu halkoyuna sunabilir. Meclisce üye tamsayısının beşte üçü ile veya üçte ikisinden az oyla kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmediği takdirde halkoyuna sunulmak üzere Resmi Gazetede yayımlanır.

²³² Schmitt, *Legality & Legitimacy*, s. 61.

hazırlanarak kendisine sunulan yasa teklifine “evet ya da hayır” dediği bu süreçte alkışlamak, tahsin etmek anlamında *acclamation* der.²³³

Müzakereci demokrasinin karşıtı gibi gözükse de bu tarz bir doğrudan demokrasi anlayışı, halkın irade beyanını yalnızca kendisine sunulana biat ettiği, teslim olduğu bir durumu ifade etmektedir. Bu, halkın kendi başına siyasi karar alma yetisinin olmadığı varsayımına dayanır. Çünkü öteden beri bilindiği gibi halk ya da daha geniş anlamıyla kitleler ve kalabalıklar kendi başlarına müzakere edip bir karara varamazlar.²³⁴ Bu varsayımı Batı siyaset felsefesinde genel kabul gören verili bir bilgi gibi kullanır Schmitt. Klişe bir ifade ile belirtmek gerekirse: Kitlelerin akli yoktur. Onlar evet ya da hayır gibi yalnızca basit bir irade beyanında bulunabilirler. Buna rağmen Schmitt’e göre halk, egemenlik çemberine en yakın organdır, “egemenin yakın çevresinde durur.”²³⁵

Schmitt’te egemen, bir halk ya da bir sosyal grup veya bir hukuki norm olarak değil siyasal alana son verip hukuk alanını başlatan bir organ olarak karşımıza çıkacaktır. Bu yüzden Schmitt’in egemenlik kuramı ve demokrasi kuramı ile iç içedir. Halk, egemen vasfına sahip olmasa da kaosa ve düzensizliğe meyilli doğası gereği, egemen kişinin belirlenmesinde rol alan siyasal bir aktör olarak karşımıza çıkacaktır. Yani ürettiği yasanın hiyerarşik üstünlüğü hem siyasal hem hukuki anlamda bir üstünlüktür.

Bu üstünlüğün hukukun mümkün olması için de hukukun bir cüzü olan ‘olağanlığın’ inşası gerekir. Schmitt’e atfedilen politik-olanın üstünlüğü ve önceliği tezleri, bu noktada anlamlandırılabilir. Schmitt bir anlamda egemen olmayan ancak ona en yakın organ olan halkı en üstün siyasal organ olarak anlar. Politik-olanın üstünlüğü, bir anlamda halkın üstünlüğü olarak anlaşılır. Ancak öncelik zamansal bir gereklilik olarak egemene aittir. Politik-olanın üstünlüğü kaotik halkın üstünlüğü iken bu kaos son verecek egemen ise her şeyden önceliğe sahip organdır.

²³³ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 302-307.

²³⁴ Schmitt, a.g.e., s. 64.

²³⁵ Schmitt, a.g.e., s. 60.

Schmitt'in hukuk kuramında halkın, plebisiter bir organ olarak siyasal organların hiyerarşisinde en üstte yer alması radikal, ideal bir demokrasi tanımı vermesi ile de ilişkilidir. Yani Schmitt liberal bir demokrasi tanımı yerine radikal bir demokrasi tanımı verir: “Demokrasi yöneten yönetilen; hükmeden hükmedilen (...) özdeşliğidir (*identity*).”²³⁶ Özdeşlik (aynılık) hakkında ayrıntılı açıklama yapılmasa da özdeşlik liberal olabilir ya da olmayabilir. Kendini yönetmeye istekli halk liberal değilse o halkın uyguladığı demokratik rejime elbette liberal denmeyecektir.

Hatta Schmitt'e göre demokrasi ile liberalizm birbiriyle uyuşmayabilir de. Liberal demokrasi yanıltıcı bir tamlamadır. Schmitt'e göre liberalizmin demokratik, demokrasinin de liberal olmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Aynı şekilde “demokrasi, modern parlamentarizm (...) olmaksızın da var olabileceği gibi, parlamentarizm de demokrasi olmaksızın var olabilir ve diktatörlük demokrasinin zıddı olmadığı gibi, demokrasi de diktatörlüğün zıddı değildir.”²³⁷

Diktatörlükle demokrasi arasında bu denli yakın bir bağ olduğunu düşünmek veya diktatöryal demokrasi kavramını üretmek bize en başta absürt gelebilir. Bu bir yana Schmitt, daha şaşırtıcı bir şekilde demokrasi ile doğal hukukun hâkim olduğu doğal durum arasında da bir bağ kurar. Böylece Schmittçi demokrasi kuramı gittikçe radikalleşir. Bilindiği gibi Hobbes, doğal düzeni, herkesin herkese karşı savaşı ve herkesin birbirinin öldürdüğü bir mücadele ortamı olarak tasvir eder. ‘İnsan insanın kurdudur’ sözüyle ifade ettiği doğal düzen *status naturalis*'ten medeni, devletli düzen *status civilis*'e geçiş, Leviathan ile akdedilen sözleşme ile mümkün olur.

“Hobbes'un devletin inşasına başladığı nokta, insanların doğal düzene karşı hissettikleri korkudur. Amacı ise medeni durumun güvenli, devletli halidir. Herkes bir başkasını doğrayabilir (...). Hegel'in de belirttiği gibi ‘herkes herkes karşısında zayıftır.’ Bu ölçüde doğal durumda *demokrasi hüküm sürmektedir.*”²³⁸ Radikal

²³⁶ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 264.

²³⁷ Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, s.49.

²³⁸ Schmitt, *Leviathan*, s. 31. Vurgu bana ait.

demokrasi tanımı olarak da okuyabileceğimiz bu tanım bize görüldüğü gibi “doğal düzen eşittir demokratik düzen formülünü” vermektedir.²³⁹

Bununla birlikte Schmitt’in doğal durum anlayışı ile Hobbes’un doğal durum anlayışı birbirinden farklı olduğunu belirtmek gerekir. Hobbes, liberal demokratik yoruma açık kapı bırakarak, doğal durumu bireylerin savaşımı olarak teorize eder. Oysa Schmitt’in siyaset felsefesinde doğal durum, liberal bir yoruma hiç imkân vermeyecek şekilde beşeri kümelerin, dostların ve düşmanların (sosyal grupların, güncelde ulusların) kamusal mücadelesini ifade eder.²⁴⁰ Kısacası Schmitt’in siyaset kuramı radikal demokratik savları içerse de az da olsa liberal bir yoruma asla elverişli değildir. Çünkü Hobbes’un siyaset felsefesinde açıkça görebileceğimiz liberal siyasi düşüncenin doğada hâlihazırda var olan ‘bireyden’ başlayarak devam eden siyaset felsefesi Schmitt’te tam tersi bir istikamette sonradan dost-düşman ayrışması ile oluşmuş ‘topluluk’ olgusundan başlar.

Bu formülün devlet başkanına diktatöryal yetkiler verecek bir demokratik hukuki meşruiyet tanımaktan başka bir amacı ve sonucu yoktur. Zaten Schmitt’in halkı özgün, tipik bir kanun koyucu olarak kuramsallaştırmasındaki esas amaç plebisiter demokratik meşruiyete sahip devlet başkanını *Ratione Necessitatis* zorunlu kanun koyucu olarak kavramsallaştırmaktır. Egemen kişi, Anayasanın olağanüstü hal hükümleriyle zaten hukuki meşruiyet sahibidir. Buna ek olarak Leviathan’la akdedildiği düşünülen varsayımsal sözleşme halk tarafından bozulduğunda diktatör bu hukuki akde dayanarak düzeni tekrar sağlar ve nizamı (doğal akdi) bozan grupları alacağı önlemlerle temizler.

²³⁹ Schmitt düşüncesinin radikal demokratik yorumlamaları hiç de şaşırtıcı değildir. Bakınız. Kalyvas, Andreas, *Democracy and the politics of the extraordinary: Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 79-87. Mouffe, Chantal. Penser la démocratie moderne avec, et contre, Carl Schmitt. In: *Revue française de science politique*, 42e année, n°1, 1992. pp. 83-96. doi: 10.3406/rfsp.1992.404277., [url :/web/revues/home/prescript/article/rfsp_0035-2950_1992_num_42_1_404277](http://web.revues/home/prescript/article/rfsp_0035-2950_1992_num_42_1_404277). Ayrıntılı bir demokrasi teorisi ve Schmitt tahlili için bakınız. Kennedy, Ellen, *Constitutional Failure: Carl Schmitt in Weimar*, Duke University Press, London, 2004. s. 125-28, 130-32.

²⁴⁰ Meier, Heinrich, *Carl Schmitt and Leo Strausse the hidden dialogue*, çev. J. Harvey Lomax, The University of Chicago Press, 2006, s.33.

Diktatörün bu hareketinin siyasal meşruiyeti, Leviathan ile akdedildiği varsayılan sözleşmeden kaynaklanır. Diktatör aynı zamanda bu akdin uygulayıcısıdır. Bunu otomatik bir şekilde emir komuta zinciri ile çalışan devlet bürokrasisinin eliyle gerçekleştirir. Bu sayede üretilen ekonomik ve sosyal alandaki idari düzenlemeler, hukukilik niteliği kazanır. Olağanüstü halin tetiklediği devlet başkanı, sivil/askeri bürokrasi vasıtasıyla otomatik bir şekilde anayasadan aldığı hukuki meşruiyete dayanarak siyasal düzeni hukuki düzenin yaşamasına elverişli hale getirene dek çabalar. İdare devletinin bu otonom ve doğal yapısı hukukun otonomisini de doğrular.

Meşruluk, idare devletinin sivil/askeri araçlarıyla (idare devletinin pratikleriyle) otomatik bir şekilde yasallığa dönüştürülür.²⁴¹ “Modern devletin hayran olunacak derecede gelişmiş donanımı ve onun idari aygıtlarının karmaşık emir mekanizması, - (...) - meşruluğun yasallığa ve ilahi, doğal her türlü devlet öncesi hakkın pozitif devlet hukukuna dönüşmesi anlamına gelen bir tür emri gerektirir.”²⁴² Bu emri verecek olan Schmitt’in Diktatörlük ve Egemenlik kuramının devamı olan *Ratione Necessitatis* plebisiter demokratik meşruiyete sahip devlet başkanı olacaktır.

2.3.4.3. Ratione Necessitatis: Diktatör Ne Yapar, Egemen Kimdir?

Schmitt, Weimar Anayasası’nı analitik bir incelemeye alarak makinayı parçalarına ayırır ve her şeye rağmen makinaya çevrilmiş Leviathan’ın atan kalbini arar. Schmitt, bu kalbi idare devletinde ve onun *ratio*’su (aklı) olan ‘diktatörde’ bulacaktır. Schmitt’in olağandışı yasa koyucuları kuramsallaştırmadaki amacı, olağanlığı ihdas edecek ve Weimar’ın sosyal ekonomik kargaşasına son verecek diktatöre ulaşmaktır. Bu yüzden en başta Schmitt’in teorize ettiği diktatörü doğuracak anayasal buhranlarla dolu Weimar döneminin (1919-1933) siyasal, sosyal ve ekonomik durumuna bir göz atmak gerekir.

²⁴¹ Schmitt, yalnızca idare devletinin değil, “yargısal pratik, kendi pratiği ile kendi kendisini meşrulaştırabileceğini” savunarak bir anlamda yargı devletinin de otonom bir şekilde hukuk üretebileceğini savunur. Zeybekoğlu, a.g.e., s. 16.

²⁴² Schmitt, *Leviathan*, s. 67.

Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerle Almanya arasında imzalanan Mayıs 1919 tarihli Versay anlaşmasının hemen sonrasında Almanya'nın sosyal ve ekonomik durumu karmakarışıktı. Ardı arkası kesilmeyen darbe girişimleri, komünist ve milliyetçi ayaklanmalar, ekonomik buhranlar Almanya'yı nerdeyse iç savaşın eşiğine sürüklemekteydi. Versay antlaşmasının hemen ardından Almanya Monarşisi lağvedilmiş ve Ağustos 1919'da Weimar Anayasası kabul edilerek Cumhuriyet ilan edilmişti. Ancak buna rağmen toplumsal kargaşa dinmemiş aksine artarak devam etmişti. Kargaşa o kadar had safhadaydı ki “diktatör istiyoruz” diye bağırırlar çoğunluktaydı.²⁴³

Aynı zaman diliminde ekonomik alanda da Almanya çok zor durumdaydı. Almanya'nın en önemli sanayi bölgelerinden Ruhr, parlamentonun gösteri gibi yöntemlerle pasif direniş kararı almasına rağmen Fransız ve Belçika askerlerince işgal edilmişti. Bu da Almanya'nın ekonomik durumuna doğrudan etki eden bir etmendi. Tüm bunların yanında sosyal alandaki karışıklıklar ve birinci dünya savaşının ağır tazminat yükümlülüğünün getirdiği finansal sorunlar, zamanla ekonomik sahaya da yansımış, 1923'te yaşanan hiperenflasyon, para biriminin değiştirilmesi sonucunu doğurmuştu.

1933'te Hitler'in iktidara gelmesine kadar süren Weimar dönemi siyasi ve ekonomik sorunların yanında hukuk alanında da karmaşanın hüküm sürdüğü yıllardır. İttifak devletlerinin Almanya'ya bir dayatması olarak görülen Weimar Anayasası, akademik ve entelektüel çevrelerde sürekli tartışma konusu oluyordu. Özetle Weimar'ın özellikle ilk yılları, kaosun yaşamın her alanında; ekonomide, siyasette, toplumda ve hukukta hüküm sürdüğü yıllardı. Bu dönem Almanya'sı için denilebilir ki kriz, kargaşa ve olağanüstü hal istisnai bir olgu olmaktan ziyade kural haline gelmişti.²⁴⁴

Weimar döneminin genel bir resmini vermemizin sebebi, Weimar Anayasası'nın olağanüstü hali düzenleyen 48. maddesi ve Schmitt'in o yıllarda oluşturduğu 1921 tarihli *Diktatörlük* eseridir. Bu eserinde Schmitt, dönemde Roma Hukuku müessesesi

²⁴³ Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasal Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi, 18. Baskı, 2012, s. 199-201.

²⁴⁴ Schwab, George, *The Challenge Of The Exception: An Introduction To The Political Ideas Of Carl Schmitt Between 1921 And 1936*, Greenwood Press, 1989, s. 29.

olan diktatörlüğü, kavramlar tarihi ve hukuk tarihi çerçevesinde bir incelemeye tabi tutar. Diktatör, Roma hukukunda belirli bir zaman dilimi için ve spesifik bir görevi gerçekleştirmek için görevlendirilen kişidir.²⁴⁵ ‘Görevli’ diktatör ve ‘egemen’ diktatör olmak üzere iki tür diktatör tipolojisi belirler. Hemen belirtelim ki Schmitt, diktatörlüğü meşru bir anayasal müessese gibi işler.²⁴⁶ Bunun sebebi, diktatörün esas görevinin düzeni sağlamak olmasıdır. Zira diktatör ne mutlakiyetçi bir prens ne de bir tirandır. Meşruiyetini gelenekten ya da halktan değil anayasadan, yani hukuktan alır.

Görevli diktatör, görevinin kapsamı noktasında egemen diktatörden farklılaşan; tali kurucu iktidarın (kral, parlamento gibi) görevlendirdiği ve yetkisini ondan alan; görevi geçerli hukuki düzeni korumak olan; bunun için de yasal engelleri sıyrıp atma ve anayasayı askıya alma yetkisi olan diktatördür. Görevli diktatör, anayasal düzeni tehdit edenleri elimine etmekle görevlidir. Yasaların uygulanabileceği fiili olağanlığı sağlamak, yani anayasayı korumak için bir süreliğine anayasayı askıya alabilir, ancak ilga edemez. Böylelikle diktatör, somut gerçeklikteki hukuki bir sorunsal olmaya, yani hukukun sahasında kalmaya devam eder; aynı, askıya alınsa da hukuken geçerliliğini koruyan anayasa gibi.²⁴⁷

Egemen diktatör ise yetkisini asli kurucu iktidardan, yani halktan almak noktasında görevli diktatörden farklılaşır.²⁴⁸ Egemen diktatör, yetkisini olağanüstü bir durumda (devrim gibi) tek başına yürütme erki halini almış durumdaki halktan aldığı için görevli diktatörden farklıdır. Anayasayı askıya alabilir, kısmen ya da tamamen ilga edebilir veya yeni bir anayasa ihdas edebilir. Schmitt egemen diktatöre Fransız Devrimi sırasındaki Halk Konvansiyonunu *comité du salut public* örnek verir.²⁴⁹ Bu konvansiyon, asli kurucu iktidar tarafından bir anayasa yapması için görevlendirilmiş bir organdı. Birkaç ay sonra anayasa yapıp halk tarafından kabul edilince görevi sona ermişti.

²⁴⁵ Schwab, a.g.e., s. 119.

²⁴⁶ Schmitt, Carl, *Dictatorship*, Polity Press, 2014, s. 4-5.

²⁴⁷ Schmitt, a.g.e., s. 118.

²⁴⁸ Schmitt, a.g.e., s. 127.

²⁴⁹ Schmitt, a.g.e., s. 132-147.

Schmitt, uygulamada hukuki sınırlarının dışında kullanılmasından dolayı 48. maddenin yeni bir meşruiyet doğurduğunu ve olağandışı yasa koyucu olarak ortaya çıktığını iddia eder. Bu yüzden Schmitt, Weimar Anayasası'nın 48. maddesi gereği olağanüstü hallerde kararname çıkarmaya yetkili devlet başkanını, şartların gerektirdiği “zorunluluk nedeniyle olağandışı yasa koyucu (*Ratione Neccesitatis*)” olarak adlandıracaktır.²⁵⁰

Weimar'ın lafzına açıkça aykırı olmasına rağmen devlet başkanının ve hükümetin pratikteki işlemleri ve bilhassa devlet başkanının 48. maddeye dayanarak kararname çıkarma gücünü pratikte çok geniş bir şekilde, örneğin madde yalnızca toplumsal kargaşaları kastederken uygulamada ekonomik krizleri idari kararnamelerle yönetmek için de kullanması, fiili bir meşruiyet yaratmıştı. Devlet başkanı, parlamenter yasama devletinin yasama/yürütme ayrımını, yani hukuki ve fiili durumu Schmitt'e göre kendi varlığında birleştirerek (bir manada bu ayrımı ortadan kaldırarak) hem hukuki hem siyasi bir meşruiyet yaratır. Bu meşruiyet sayesinde, Schmitt'e göre, idare devletinin “idari tedbiri” hukuken yasama devletinin “yasaının” yerine geçer.²⁵¹ Sübjektif karakterli idari ‘önlemler’ kimi durumlarda objektif nitelikli yasalarla eş tutulur.

Kimilerine göre sık başvurulduğu için Weimar'ın sonunu getiren, kimilerine göre ise yeterince işletilmediğinden Weimar'ın ayakta kalmasını sağlayamayan 48. maddenin genel yorumuna göre devlet başkanı, güncel Türk Anayasa Hukuku anlamında kanun hükmünde kararname (KHK) ile eş tutabileceğimiz yasa gücünde kararnameler çıkarma yetkisine sahipti.²⁵² Bu yüzden halkoyuyla seçilen devlet başkanı, Weimar dönemi hukuk pratiğinde ve teorisinde, hukukçu çevrelerce genel olarak meşru bir hukuk kaynağı olarak görülmekteydi. Schmitt ise söz konusu maddenin “zaman ve şartlar sebebiyle”²⁵³ devlet başkanını, görevli diktatöryal yetkilere sahip olduğunu

²⁵⁰ Schmitt, *Legality & Legitimacy*, s. 67.

²⁵¹ Schmitt, a.g.e., s. 67.

²⁵² Ayrıca Schwab Schmitt'in Weimar'ın 48. maddesini genişletici bir şekilde yorumlamasının Hitler'in iktidarı ele geçirmesini kolaylaştırdığı yorumunun hatalı olduğunu düşünmektedir. Schwab, George, *The Challenge of Exception*, s. 37-43.

²⁵³ Schmitt, *ratione temporis ac situationis* ifadesini kullanır. Schmitt, *Legality & Legitimacy*, s. 68-69.

savunur. Görevli diktatör, anayasayı fiili düşmanlarından korur ve ona zararlı sosyal şartları ortadan kaldırırken egemen diktatör yeni bir anayasa için sosyal şartları hazırlar. Devlet başkanı 'görevli diktatör' gibidir çünkü mevcut anayasayı hukuki âlemden kaldıramaz. Sadece onu korumakla görevlidir.

Yukarıda ele aldığımız gibi olağanlık halini, Schmitt'in hukuk düşüncesinde hukuki normların geçerliliği için şart olan yine hukuki bir unsur olarak anlamak gerekir. Üçüncü olağandışı yasa koyucu olarak devlet başkanını, anayasal düzlemde hukukileştiren 48. maddenin devlet başkanına verdiği yetki, esas itibari ile normların hukuken geçerli olabileceği hukuki ve fiili düzeni, diğer bir ifade ile güvenlik ve nizamı içeren "olağanlığı yeniden ihdas etmektir."²⁵⁴

Dikkat edilirse Schmitt, olağanlık sağlanmadan pratikte hukuki normlar uygulanamayacağı için normların pratik bir anlam ifade etmeyeceği şeklinde basit bir tespit yapmamaktadır. Esas olarak 'olan' ile 'olması-gerekenin' iki çember gibi birbirine uygun düşürülebilmesi için olağanlığın gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Olağanlık, 'olanlık (*facticity*)' ile 'olması-gerekenlik (*normativity*)' arasındaki hukuki bağı sağlayacak bir madeni paranın iki yüzü gibi bir yüzü siyasete diğer yüzü hukuka bakan hem siyasi hem hukuki bir olgudur. Olağanlık, yalnızca normun uygulanması için değil üretilmesi için de şarttır. Bu nedenle görevli diktatör, hukuku ilk önce askıya alıp daha sonra sosyal hayata geri getirecek hukuki aktördür.

Hukuk ile siyaset arasındaki belirgin olmayan çizgide, bozulan siyasi-içtimai düzeni tekrar sağlayacak olan devlet başkanı, Schmitt'e göre bir tür yasa koyucu konumuna geldiğinde parlamentonun, yani tali kurucu iktidarın yine tali bir organıdır, onun üstünde değildir hiçbir şekilde olağan yasa koyucunun yerini alamaz. 48. madde olağanüstü durumu bertaraf edip hukukun var olabileceği olağan durumu yaratacak kişiyi devlet başkanı olarak göstermektedir. Olağandışı yasa koyucu, böylece anayasal meşruiyete sahip kılınmıştır. Aynı maddede devlet başkanının olağanüstü hale binaen yaptığı işlemlerin (kararnamelerin), parlamento tarafından askıya alınabileceğinin öngörülmesinin sebep-i hikmeti, Parlamento ile diktatör arasındaki bu anayasal meşruiyet ilişkisine işaret eder.

²⁵⁴ Schmitt, a.g.e., s. 69.

Tüm bunların ötesinde sosyal şartlarda olağanüstü bir halin varlığına olduğuna kim karar verecektir sorusu akla gelir. Hemen akla devlet başkanı gelse de doğru cevap görevli diktatör devlet başkanı değildir. Zira diktatör, geçici ve spesifik bir görev için vardır söz konusu zaman ve şartlar son bulunca onun görevi de kendiliğinden sona erer. Egemenin geçici olması ise genel olarak siyaset kuramı mantığına aykırıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Schmitt'te egemenlik tanımı diktatör tipolojilerinden tamamen farklıdır.

Bu soruya cevabında Schmitt, teolojiden yardım alarak teoloji-politik teori yapar. Schmitt'in hukuki kararcılığının en esaslı tanımı, burada devreye girer ve bize “olağanüstü hale (istisna haline) karar veren egemendir” der.²⁵⁵ Siyasal yaşam alanı ile hukuki yaşam alanının tam ortasında duran ‘egemen,’ olağanüstü bir durum olduğunu ilan eder ve hukuk yaşam alanından anayasada belirtilen organı otomatik olarak tetikleyerek hukuk ve siyaset için gerekli olan olağanlığı yeniden tesis etmesini sağlar. Böylece Schmitt'in hukuk ve siyaset teorisinde istisna, yani olağanüstü hal, siyasal yaşam alanı ile hukuki yaşam alanı arasında duran hukuk siyaset arasındaki bir sınır taşı olarak karşımıza çıkar. Bu sınır taşı bize hukukun otonomisine dair bir ipucu verecektir.

²⁵⁵ Siyasi İlahiyat'ın ilk cümlesi şöyledir: “Egemen olağanüstü hale karar verendir.” Schmitt'in siyaset teorisinden yola çıkarak tanımı, doğrudan vermek yerine onun hukuk düşüncesinin içinden yola çıkarak aynı tanımı devrik cümle ile verdim. Bu sayede Schmitt'in hukuk düşüncesi genel olarak her ne kadar karmaşık olsa da kendi içinde ne kadar tutarlı olduğunu görelecektir.

BÖLÜM III

NORMUN OTONOMİSİNE KARŞI KARARIN OTONOMİSİ

Bir kuralın istisnası hukukla uğraşan bir kişi için her zaman mühim bir meseledir. Bir normun istisnasının bilinmemesi hukuka açıkça aykırı bir kararın alınmasına yol açabilir. İstisna hukuki bir olgunun ayırt edici niteliğini ortaya koyar. Bir anlamda hukuk ile diğer sosyal bilimler arasına bir sınır çeker. İstisna kavramı, kavramsal bir sınır çizgisi olmanın yanında hukukun hem epistemolojisine hem de ontolojisine dair bize bazı ipuçları verir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi karar ve norm Schmitt için tamamen hukuk sahasına ait birer kavramdır. Bunun ötesinde Schmitt, hukukun otonomisini tesis etmeye çalışın Kelsenci normun karşısına “kararın” otonomisini yerleştirmeye çalışır.²⁵⁶ Bunu da esas olarak istisna olgusu ile yapacaktır. İstisna, bir yüzü hukuka diğer yüzü siyasete bakan ve hukukun uygulanabilmesi, bir diğer ifade ile sosyal gerçeklikte hayat bulabilmesi için yok edilmesi gereken bir durumdur. Öyleyse şu soru akla gelir: İstisna hali (olağanüstü hal) yok edildiğinde karşımıza ne çıkacaktır veya yerine inşa edilecek şey nedir?

İşte bu noktada istisna halinin hukukun kurucu kaynağını teşkil ettiği savı ortaya çıkacaktır.²⁵⁷ İstisna hukukun otonom bir şekilde kendi kendini inşa edebilmesi ve tanımlayabilmesi için gerekli bir olumsuzluktur. İstisna hali, aynı zamanda hukukun dışında yer alan bir olgu olarak hukukçuya kendi işini, yani hukuku tanımlayabileceği kendine has bir sosyal gerçeklik alanı sağlar. Bu yüzden istisna hukukun bilinebilir bir yaşam sahası olduğuna, yani hukukun epistemolojisine dair bir savdır.²⁵⁸

Bu noktada Schmitt’in en çok korktuğu şey hukukçular arasında yaşanacak bir kaostur. Hukukçu, istisnaya bakarak normu bilebilecek olan ve bu sayede (siyasal olanın dışındaki) hukuki olanı ayırt edebilecek kişidir. İstisna halinin, bir anlamda kaosun,

²⁵⁶ Normun otonomisine karşı kararın otonomisi konusunda bakınız. Kervégan, Jean-François, “La Critique Schmittienne du Normativisme Kelsénien” 229-241, *Le Droit, Le Politique autour de Max Weber, Hans Kelsen, Carl Schmitt* içerisinde, L’Harmattan, Paris, 1995.

²⁵⁷ Croce, a.g.e., s. 18-22.

²⁵⁸ Croce, a.g.e., s. 15-16.

hukukçular arasında yaşanması siyasetçiler arasında yaşanmasından daha tehlikeli sonuçlar doğuracağı kesindir. Çünkü bu durumda neyin istisna neyin olağan (normal) olduğunu bilebilecek birisi yok demektir.

Hukukçular arasında yaşanacak bir düzensizlik veya tutarsızlık belirtisi hukuki belirsizlik sorunsalı ile de ilgilidir. Schmitt, gençlik dönemi eserinde yargısal karar ve takdir hakkı çerçevesinde hukuksal belirsizlik sorunu işler.²⁵⁹ Bilindiği gibi hukuki belirsizlik sorunu aynı normun aynı olaya uygulandığı durumda yargısal kararın da aynı olup olmayacağı sorununu konu alır. Norm, olgu ve yargıç üçlüsü, aynı hukuk sisteminde aynı kararı verebiliyorsa hukuki belirlilik (determinizm) sağlanmış demektir. Bu konu esasında hukukun ontolojisinden ziyade epistemolojisi ile ilgilidir. Hukukçu norm ile olgu arasındaki objektif bilgiyi, yani normu olaya tatbik ettiğinde ortaya çıkması gereken sonucu bilebilir mi? Kısacası hukuki normun içine gizlenmiş karar önceden belirlenmiş bilinebilir bir karar mıdır?

Schmitt, hukuki belirsizlik sorununa ontolojik ya da epistemolojik açıdan yaklaşmaz. Onun yerine daha realist bir açıdan, pozitif hukukçu perspektifinden bakar. Onun hukuki belirsizlik sorununa yaklaşımı da yine ‘yaşam alanları’ yaklaşımıdır. Zeybekoğlu’nun da belirttiği gibi, Schmitt’e göre hukuksal belirlilik, norm ile yargıç arasında kurulacak bir bağlantı ile değil, yargıçların kendi aralarında kuracakları bir bağlantı ile sağlanabilir.²⁶⁰ Schmitt, yine hukuki düşüncesine norm ya da hukuki olay çerçevesinden bakmaz onun yerine çalışmamızda iddia ettiğimiz gibi hukuk alanında faaliyet gösteren öznelere, yani hukukçulara (özellikle yargıçlar) çerçevesinden bakar. Zeybekoğlu’nun da belirttiği gibi:

Schmitt’in deyişi ile ‘yargısal bir karar, başka bir yargıcın da aynı durumda aynı kararı vereceği varsayılabiliyorsa doğrudur.’ Schmitt’in burada ‘diğer yargıçla’ kastettiği, ‘ampirik bir uzmanlaşmış hukukçu tipidir.’ Schmitt’e göre hukukun öngörülebilirliği, yasanın lafzı ile yargıç arasında kurulacak bir bağ aracılığıyla değil, yargıçların kendi aralarında kuracakları bağ aracılığıyla sağlanabilir.²⁶¹

²⁵⁹ Zeybekoğlu, a.g.e., s. 6-25.

²⁶⁰ Zeybekoğlu, a.g.e., s. 16.

²⁶¹ Zeybekoğlu, a.g.e., s. 16.

Schmitt, bu yüzden yargıçlar arasında yaşanacak bir hukukbilimsel bir “kaosun patlak vermesinden” korkar.²⁶² Aynı zamanda istisna, hukukun hem ontolojisini hem de epistemolojisini kanıtlar. Schmitt, istisnayı normdan daha ilginç bulur ve bir hukuk felsefecisinin norma değil istisnaya yoğunlaşması gerektiğini salık verir. “Kural (norm), hiçbir şeyi kanıtlamaz; (fakat) istisna, her şeyi kanıtlar; yalnızca kuralı tasdik etmekle kalmaz aynı zamanda onun (bizatihi) varlığını da tasdik eder.”²⁶³ Alıntıdan da anlaşılacağı gibi istisna, normun varlığını doğrulayan bir olgudur.

Hukukun ontolojisi ‘olan’ ile ‘olması-gereken’ arasındaki dikotomiden değil ‘olağan’ ile ‘olağanüstü hal’ arasındaki dikotomiden kaynaklanır. Olağanlık bir süreci ifade ederken olağanüstü hal (istisna) onu bozan ve aşan bir parazite benzer. Bu anlamda diyebiliriz ki Schmitt için hukuk, statik bir şey değil; süregiden, devam eden bir süreçtir. Bununla birlikte istisna, “normu” yok edici varoluşsal bir “düşman değildir.”²⁶⁴ Aksine hukuku, ‘var eden’ veya yaşatan bir şeydir. Hiçbir norm istisnasına referans vermeden anlaşılabilir. Bu noktada normun varlığı epistemolojik bir soruna dönüşür. Schmitt bu sorunu yine istisna ile çözer. İstisna/norm karşıtlığı, hukukun bilinebilirliğine işaret eden epistemolojik bir olgu olarak kullanılacaktır. Schmitt bu anlamda istisnayı yalnızca normun değil hemen hemen her şeyin anlaşılması için bir araç olarak görür.

Protestan bir ilahiyatçı şöyle der: ‘İstisna, hem genel olanı (külli) hem de kendisini açıklar. Genel olan hakkında doğru dürüst bir inceleme yapılmak istenirse, ihtiyaç duyulan tek şey, gerçek bir istisnayı bulmaya çalışmaktır. (Çünkü) İstisna, her şeyi genelden çok daha açık bir şekilde ortaya çıkarır. (...) Eğer (istisnalar) açıklanamıyorsa, genel de açıklanamaz. Çoğu zaman bu güçlüğü farkına varılmaz, çünkü genel, tutkuyla değil, rahat bir yüzeysellikte düşünülür. Buna karşılık istisna, tümeli yoğun bir tutkuyla düşünür.’²⁶⁵

İstisna olgusuna Schmitt, bir normun ne olduğunun bilinebilmesi için epistemolojik bir araç olarak bakar. Bu açıdan istisna, hukuki normlar bütünü bilmemizi ve onları

²⁶² Zeybekoğlu, a.g.e., s. 16.

²⁶³ Schmitt, *Political Theology*, s. 15.

²⁶⁴ Moore, *Mastery and Dominion*, s. 246-251.

²⁶⁵ Schmitt, *Political Theology*, s. 15.

anlamlandırmamızı sağlayan hermönetik bir araçtır. Örneğin hâkim olaya uygulanacak normun anlamı ve içeriği üzerine uzun uzun düşünmek yerine o normun istisnasına bakarak içeriğini hukuken daha doğru bir şekilde anlamlandırabilir. İstisna olgusunun hukukun otonomisi için önemi bununla sınırlı değildir. Schmitt, istisnayı düşüncesine dâhil eden doğal hukuk ekolüne bu noktada ayrı bir önem verir.

3.1. Hukuk ve Siyasetin Kavramsal Sınırı: İstisna

Batı devlet kuramına ait tüm siyasi kavramların teolojik kavramların sekülerleşmiş hali olduğunu savunan Schmitt'in egemenlik kuramı, bu önerme ışığında istisna halini de teolojideki mucize ile benzeştirir: "Hukukta istisna (*Ausnahmezustand*), teolojideki mucizenin karşılığıdır."²⁶⁶ Schmitt, modern siyasete, siyaset ve hukuk felsefesine hâkim kavramları anlamak için soyut düşüncenin temeli olan, bir diğer ifade ile düşünme eyleminin en soyut halini kullanan teolojiden yardım alır.

Ausnahmezustand kelimesinin çevirileri olarak istisna hali, istisna veya olağanüstü hal kavramları bu çalışmada aynı anlamda kullandığımız kavramlardır. İstisna günlük, gündelik olayların dışında gelişen olağana aykırı vakıaları ifade eder. Örneğin olağanüstü hal ilan edilen bir yerde dışarı çıkma yasağının uygulanması, fırınların çalışmaması, günlük sıradan ihtiyaçların bile giderilememesi istisna halinin varlığına işaret eden olgulardır. Aciliyet arz eden istisnai bir halde ne olacağı veya ne yapılması gerektiği ne önceden düzenlenebilir ne de tahmin edilebilir.²⁶⁷ Rasyonalite bu durumda hükmünü yitirir. Bu yüzden bir gerçekliğe ve aklın hükümlerine göre düzenlenen norm olgusu hiçbir zaman istisnayı kapsayamaz. Zira istisna halinde normun hakikat (*veritas*) unsuru, hiçbir şekilde sağlanamaz. Norm istisnayı anlamlandıramaz ve ona bir şekil veremez. Öyle ki istisna, hiçbir normun kapsamına alınamayacak bir olgudur.

Olağan durumlarda uygulayageldiğimiz normların yani mevzuattaki hukuki normların böyle durumlarda uygulanıp uygulanmayacağına dair ayrı bir 'karar' vermek icap eder. İşte bu karar olağanüstü hali elimine edip yerine olağanlığı tesisi eden karar olacaktır. Böyle bir karar akıldan tamamen yoksun 'saf ve otonom' bir karardır.

²⁶⁶ Schmitt, a.g.e., s. 36.

²⁶⁷ Schmitt, a.g.e., s. 6-7.

“İstisna hiçbir şekilde vasıflandırılmayandır; hiçbir genel kodifikasyon tanımaz; bununla birlikte özellikle hukuki bir elementi, mutlak saf haliyle kararı, açığa çıkarır.”²⁶⁸

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Schmitt, normun saf kuramı da diyebileceğimiz Kelsenci hukuk kuramının karşısına ‘kararın saf kuramını’ koymaya çalışır. İstisna halinde hükmünü yitiren akıl, karar olarak beliren saf bir iradeye yerini bırakır. Olayların anlaşılabilirliği ve neler olacağını tahmin edilemez oluşu bu konuda verilecek kararda aklın payının sıfırlanacağı “otonom karar momentine” erişilir.²⁶⁹ Aklın hükmünü yitirdiği bu anda, argümanlar da anlamını yitirecek ve her türlü müzakere yerini bir karara bırakmak zorunda kalacaktır. “Karar (olgusu) birdenbire argümentatif gerekçelendirmeden bağımsız hale gelir ve otonom bir değer kazanır.”²⁷⁰ Bu noktada istisnanın, karar ve hukuk olgusu ile olan ilişkisi daha da irdelenmeye değerdir.

Leibniz’in hukuku, diğer birçok disiplinden ziyade özellikle teolojiye yakın bulmasından yola çıkan Schmitt, teolojik kavramlar ile hukuki kavramlar arasında kıyaslar yapar. Ancak bu kavramlar olağan kavramlar değil, Schmitt’in deyiimiyle özellikle “sınırdış kavramlardır.”²⁷¹ Sınırdış kavram iki kategoriye de girebilen bir olguyu ifade eder. Schmitt, sınırdış kavram ve olayları birer saha olarak tasavvur edilebilecek sosyal gerçekliğin en uçtaki bir alanında mevcutmuş gibi düşünür.²⁷² İstisna, bu kavramlardan biridir. Gerçekten de hukuk ya da siyaset, her iki yaşam alanına da girebilecek bir olguyu ifade etmede ‘istisna (olağanüstü hâl)’ kavramı anlamı belirli, keskin sınırları ifade eden bir kavramdır.

²⁶⁸ Schmitt, a.g.e., s. 13.

²⁶⁹ Schmitt, a.g.e., s. 12.

²⁷⁰ Schmitt, a.g.e., s. 31.

²⁷¹ Schmitt, a.g.e., s. 5. Türkçe literatüre genelde sınır-kavram olarak çevrilen *Grenzbegriff* ya da *borderline* kavramının karşılığı olarak iki farklı alanın ortak sınırını paylaşmak anlamında ‘sınırdış’ kavramını kullanıyorum. Kaynak için bakınız. Redhouse, J. W., “A Lexicon, English and Turkish, 3. Bası, İstanbul, 1884, Border Maddesi.

²⁷² Schmitt, a.g.e., s. 5-6.

Olağanlık yukarıda da belirttiğimiz gibi Schmitt'e göre hukukun bir parçasıdır. İstisna ise olağanlığın diğer bir yüzüdür. Egemen, olağanüstü hale karar veren kişi olarak aslında hukuk ile siyasetin tam ortasında duran bununla birlikte hukukçu olarak kalmaya devam eden bir öznedir.²⁷³ Olağanüstü hal ise bir durum olarak hukukun kendi içinde “otonom” olabileceği hukuk ve siyaset gerçekliği arasında bir sınır çizgisidir.²⁷⁴ Olağanüstü hal, sosyal bir gerçeklik olarak hukuk yaşam alanının otonomi haddini belirleyen bir olgudur. Literatürde bu gerçek şöyle ifade edilmiştir:

Burada ortaya çıkan (şey), istisna kavramının hukukun ayrı, hususi ve *otonom* bir tanımı için yerinde bir kavram olduğu gerçeğidir. (...) Schmitt sınırdış kavram olarak istisnayı, hukuk olgusunun somut bir sınır işareti olarak düşünmektedir. İstisna, kurucu nitelikte olduğu müddetçe temel bir kavramdır, çünkü istisna, hukuk alanının sınırlarını tespit eden ve çizen kendi kendine yeten bir ölçüttür.²⁷⁵

İstisna dost-düşman ölçütü gibi bir ölçüttür. Yine sınırdış bir kavram olmasa da ‘karar’ kavramı Schmitt’in hukuki normativizme karşı geliştirmeye çalıştığı hukuki kararcılık düşüncesinde önemli bir kavram olarak yerini alır. Karar verme eylemi için Schmitt, Latince bir şeyi kesip atmak anlamına gelen *de-caedit* sonra *de-cidit* kökünden Almanca *ent-scheidet* kavramını kullanır.²⁷⁶ İlginç bir şekilde Türkçe hukuki karar vermek yani yargılamak kelimesi de Latince *de-cidit* kökünden gelen İngilizce *decide* kelimesi ile etimolojik olarak aynı olmasa da köken olarak aynı anlama sahiptir. *Decide* karar vermek, kesmek ve kaza etmek anlamına gelirken hukuki anlamıyla ‘yargılamak’ yine yar-mak kökünden bir şeyi bölmek, kesmek anlamına gelir.²⁷⁷

²⁷³ Schmitt, a.g.e.

²⁷⁴ Croce, M., ve Andrea Salvatore, *The Legal Theory of Carl Schmitt*, Routledge, 2013, s. 14-18.

²⁷⁵ Croce, a.g.e., s. 14.

²⁷⁶ Croce, a.g.e., s. 15.

²⁷⁷ Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, “Yargı” Maddesi, İstanbul: Everest Yayınları, 3. Basım, 2012, s. 671. Anlam evrimi için bakınız. Nişanyan, Sevan, *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, “Yargı” maddesi, Güncellenme: 15.06.2015, <http://www.nisanyansozluk.com/?k=yarg%C4%B1&x=0&y=0>. Erişim: 18.10.15 14.06.

Bu anlamda egemenin istisnaya karar vermesi yargısal bir karardır. Egemen bir nevi bir hukukçudur, yargıçtır. Devleti ve toplumu organizma gibi tahayyül eden Schmitt'in karar kavramına yoğunlaşması boşuna değildir. Egemen, devletin ve toplumun bünyesini bozan olağanüstü hali, bir hastalık, sakatlık, organik eksiklik gibi ya da 'habis bir ur' gibi kesip atar.²⁷⁸ Yani yargılar. Bu anlamda Schmitt'in egemen tanımının hukuki yönü tekrar şöyle dile dökülebilir: 'Egemen istisnayı yargılayandır.'

Buna karşın egemenin kararı, tamamen siyasal bir mesele gibi gözükebilir. Zira olağanüstü durumlar toplumsal/siyasal ya da bazen sosyolojik bir meseledir. Fakat Schmitt yine konuya hukuk penceresinden bakar. "Ancak istisna" sınırdaki bir mefhum olsa da Schmitt'e göre, "hala hukuk tarafından ulaşılabilir bir kavramdır. Zira hem karar hem norm olguları, hukukçuluğun (*the juristic*) çerçevesinde kalmaktadır."²⁷⁹ Bu anlamda, kararın hukukçunun uğraşı sahasına giren bir olgu olduğu kesindir.

Egemen, istisnanın ne olduğu tespit etmek ve onu yok etmek eylemlerini birlikte gerçekleştirecek bir aktördür. Bu sayede hukuk alanının bir bileşeni olan olağanlığı sağlamış olacaktır. Hemen belirtelim ki Schmitt'in olağanüstü hal (istisna) olarak bahsettiği durum, doğal afetler gibi durumlardan ziyade hâkim olunamayan sosyal kargaşa halini ifade etmektedir. Hâkim olunamayan sosyal şartların oluşturduğu olağanüstü hale dair verilen kararın muhatapları, ister istemez buna sebebiyet verenler olacaktır. Bu noktada diktatör tipleri ile bir tür 'sınırdaş' kavram olan 'egemen' arasındaki ilişkiye dikkat çekmek gerekecektir.

Diktatör ile egemen arasındaki farklılığa dair sorulması gereken soru şudur: Olağanüstü hale "karar veren" ile onu ortadan kaldıran "olağandışı yasa koyucu" arasındaki teorik hukuki/siyasi bağ nedir? Olağanüstü hali düzenleyen 48. madde anayasal norm olarak egemenin kendisi değildir. Çünkü Schmitt'in anayasa teorisine

²⁷⁸ Devleti organik ve canlı bir şey olarak tahayyül edilmesine örnek olarak, faşist ırkçı ideolojinin topluma zararlı 'anormal' kişiler olarak gördüğü sakat, engelli ve hastaları imha etmesi, Schmitt'in fikirlerinin ne denli kötüye kullanılmaya açık olduğunu göstermektedir.

²⁷⁹ Schmitt, a.g.e., s. 12-13.

göre “ancak somut düzlemde var olan bir şey egemen olabilir. Yalnızca (hukuken) geçerli bir norm egemen olamaz.”²⁸⁰

Egemen hukukun hâkim olamadığı bir alandan somut gücü ile düzenin bozulduğuna karar veren kişidir. Tek görevi düşmanı dosttan ayırarak kesip attığı gibi “anormali, normalden;” olağanüstü olanı, olağandan ayırarak devletin formu olan anayasayı düşmanlarından korumaktır.²⁸¹ Bunu da hukukun, spesifik olarak anayasa hukukunun kendisine sağladığı hukuki imkân (temel hakları askıya almak gibi) ve araçlarla (orduyu veya polisi kullanmak gibi) sağlar. Diktatör egemen için bir “anayasal enstrüman” ve aynı zamanda başlı başına bir “yargısal müessesedir.”²⁸² Her iki diktatör tipi de tamamen hukuki aktörlerdir ve yine egemenin yakın çevresinde dururlar. Yani devlet başkanı, diktatöryal yetkilerinde anayasal hukuki bir aktör gibi davranır. Bu kavramlar ve savlar hukuk yaşam alanına özgüdür. Düşünüş biçimi olarak hukukçunun uğraşı alanına girer.

Devlet başkanı, olağanüstü hale karar vermez ancak bu kararın egemen tarafından alınması, onun (hukuk alanından) siyaset de dahil tüm kültürel alanlara girişini devreye sokar, anayasa tarafından kendisine verilen ‘idari önlem’ gibi geçici hukuki araçlarla olağanüstü durumu olağana getirmekle memurdur. Schmitt, bu noktada yasa ile önlem arasında teorik ayrımı “fazlaca entelektüel” bulan liberal hukuk devleti savunucularına inat, önlemin sübjektif; hukuk devletinin yasa tanımına uyararak yasanın ise objektif niteliğine vurgu yapar.²⁸³ Örneğin önlem, olağanlığı bozan belirli sosyal gruplara karşı alınır ve olağanüstü hal bu sayede yok edilir. Oysa normun istisna üzerinde bir hükmü olamaz. Hukuki önlemin hukuk için önemi normun yetersizliğindedir.

Schmitt’in hukuk kuramı, bunu belirtirken siyaset kuramı da buna paralel olarak politik-olanı tekelinde tutan devletin gerektiğinde iç düşmanı belirleyip temizleyeceğini iddia eder.²⁸⁴ Bu noktada olağandışı yasa koyucu olarak devlet

²⁸⁰ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 63.

²⁸¹ Croce, a.g.e., 2013, s. 61.

²⁸² Schmitt, *Dictatorship*, s. 2-4.

²⁸³ Schmitt, *Legality&Legitimacy*, s. 68.

²⁸⁴ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 46-47.

başkanı, parlamentonun da önüne geçer, idari tedbirlerle, artık hukuken başarılımış ve tamamlanmış olgular yaratır. Bu olgular parlamento tarafından geriye de alınmaz. Yalnızca Parlamento tarafından geriye yönelik etki doğurmayacak şekilde askıya alınabilir.²⁸⁵

Olağandışı yasa koyucunun, siyaset ve hukuk alanlarının tam ayrıldığı sınırdaki bulunduğu tespiti, bir başka şekilde olağandışı yasa koyucu organın yürütme ve yasama erklerini kendinde birleştirmesi ve her ikisine birden sahip olması ile de yapılabilir. Devlet başkanı, yani “(...) olağandışı yasa koyucu, için yasa uygulama ayrımı, yasama ve yürütme ayrımı ne hukuken ne de fiili olarak bir engeldir” ve bu yüzden “ihdas ettiği yasayı doğrudan kendisi uygulayabilir.”²⁸⁶

Schmitt, bize devlet başkanının emir niteliğindeki kararnamelerle hem yasa/uygulama ilişkisini hem de yasama/yürütme erklerinin ayrımını bertaraf ederek gerçekleştirdiği işlemlerin hukuki olduğunu söylemektedir. Günümüzün bir hukukçusu için böyle bir hukuk anlayışının hukukun objektifliğinden yoksun olduğu kesindir. Ancak, Schmitt'in yapmaya çalıştığı şey, modern anayasa hukukunu parçalayarak ondaki subjektif siyasi unsurları ortaya çıkarmak ve böylece siyasal olan ile hukuki olan arasında yeni bir alan ortaya çıkarmaktır. Zaten Schmitt, modern liberal hukuk ekolü için liberal doğal hukuk ekolünden geriye yalnızca yasanın genelliği/objektifliği ilkesinin miras kaldığını belirtirken bu geriye kalan son ilkeyi de kendisi yıkmak istemektedir. Tekrardan liberalizmin ufku içerisinde ama liberalizmin bitiş noktasında kalır. Yine bir sınır noktası olarak istisna kavramı, onun liberal hukuk anlayışını aşmak isteğinin bir sonucu olur. Schmitt'e göre yasaların genelliği ilkesini miras olarak kabul eden liberalizm doğal hukukun bir diğer önemli mirası olan istisna olgusunu reddeder. Böylece otonom bir disiplin olma iddiasından da evleviyetle vaz geçmiş olur.

²⁸⁵ Schmitt, *Legality&Legitimacy*, s. 69-70.

²⁸⁶ Schmitt, a.g.e., s. 71.

3.2. Hukuk, Doğal Hukuk Zemininde Otonom Olabilir mi?

Schmitt'e göre, çağdaş devlet kuramına, hukuka yönelik olağanüstü hâli (istisna) yok sayan rasyonalist yaklaşım ve olağanüstü hâl ile yakından ilgilenen doğal hukuk yaklaşımı olmak üzere iki yaklaşım hâkimdir.²⁸⁷ Bunlardan rasyonalist hukuk anlayışının savunucuları (liberal hukukçular) istisna olgusunu nasıl teorize edeceklerini bilememektedirler. Örneğin "Kelsen gibi bir neo-Kantçının, istisna hâli ile nasıl baş edeceğini bilmediği aşikârdır."²⁸⁸ Normativist hukuk ekolünden farklı olarak doğal hukuk ekolü, istisnayı bir şekilde hukuk düşüncesine dâhil etmektedir. Schmitt, bu şekilde istisna halini hukuk kuramının içine dâhil eden doğal hukuk anlayışını, rasyonel modern hukuk anlayışının üstüne koymaktadır. Çünkü normativizm kültürden bağımsız evrensel anlamda hukuku otonom kılmaya çalışırken doğal hukuk ekolü Schmitt'in yaşam alanları perspektifine uygun bir şekilde hukuku kültürün içinde otonom bir şekilde tahayyül eder.

Schmitt ise hukukun toplumsal değerlerden, bir anlamda bir toplumun kültüründen yoksun bir olgu olamayacağını, savunduğu görüşe göre herkesin kendi hukuk anlayışını hukuk olarak sunabileceğinden bahisle şu şekilde özetler: "Hukuk, her şeyden öte, ben ve dostlarımın değer olarak gördüğü olmalıdır."²⁸⁹ Anlaşılan o ki Schmitt, hukuku sosyal değerden ayıramaz bir olgu olarak görür. Ancak dost-düşman ayrımı ile kümelenmiş insanlar arasında bir hukuk olabilir. Bu yüzden her yerde geçerli evrensel bir hukuk anlayışı mümkün değildir. Bir anlamda evrensel olan ancak yerel olandır. Bununla birlikte evrensel hukuk olgusunun imkânsızlığı hukukun otonom olamayacağı anlamına gelmez. Aksine hukukun kültürün bir parçası olarak toprağa ve insana bağlı ve saf akıldan bağımsız bir doğallıkla otonom karakter arz edeceğini ifade edebilir. Çünkü kültür, kendi içinde barındırdıkları ile birlikte (örneğin doğadan devşirilen ahlak, sanat, siyaset gibi) beşeri faaliyet alanlarının bütünü olarak doğadan bağımsız ve otonomdur. Kültür (*cultura*), insanoğlundan bağımsız nesnel yasaları olan doğanın (*natura*) bir devamıdır.

²⁸⁷ Schmitt, a.g.e., s. 14.

²⁸⁸ Schmitt, a.g.e., s. 14.

²⁸⁹ Schmitt, a.g.e., s. 14.

Schmitt'in yalnızca politik-olanın otonomisini savunan bir düşünür olduğu savı, bu noktada eksik bir sav olduğu ortaya çıkacaktır. Zira Schmitt de birçok siyaset felsefecisi gibi kültürü doğadan özerkleşmiş bir alan olarak kuramsallaştırmaya çalışır.²⁹⁰ Buna göre nasıl ki doğanın kuralları, biz insanlardan bağımsız bir şekilde işliyorsa bizim ürünümüz gibi görünen kültür de bizden bağımsız kurallara sahiptir. Doğanın bir devamı olarak kültür yığını, kendine has otonom kurallara sahip olabilir. İşte kültüre ve onun parçalarına (hukuk, ekonomi vb.) dair bu objektif bakış, Schmitt'in düşüncesine hâkim olan bakıştır. Kültür bir bütün olarak doğadan otonom karakter arz ederken kültürün parçaları da kültürden otonom bir karakter arz edebilir. Bu yüzden doğal hukuk anlayışının da Schmitt'in düşüncesinde yeri vardır.

Alman hukukçu, liberal hukuk geleneğini ve onun 20. yüzyıl başlarında en önemli temsilcilerinden Duguit'i ve Kelsen'i eleştirirken bu hukuk geleneğinin doğal hukuk geleneğinden kopmasına dikkat çeker. Liberal hukuk ekolünün doğal hukuktan uzaklaşmasının sebebi yine liberalizmin hukuka otonomi kazandırma arzusudur. Ancak Schmitt'e göre bilimselleşme isteğinden dolayı liberal hukuk anlayışı zaten otonom olma ihtimalinden vazgeçmiştir. Diğer bir ifadeyle Schmitt'e göre liberal hukuk anlayışının otonom bir hukuk disiplini yaratabilmesi için doğal hukuk geleneğinden kopmaması gerekirdi. Zira doğal hukuk, liberal hukuk geleneği için vazgeçilmemesi gereken fikri beslenme kaynağı yaratmaktaydı. Aral'ın da belirttiği gibi gerçekten de hukuka onu üreten ve uygulayanların dışında objektivite kazandırma gayretleri konusunda doğal hukuk ekolünün değeri küçümsenemez.²⁹¹

Liberal hukuk bilimciler, toplumsal değer ile normatiflik arasındaki bağı kopararak her halk ve toplulukta geçerli olabilecek evrensel hukuk dizgesi yaratmak amacı gütmekteydiler. Buna karşın Schmitt, hukukun kültüre ve toprağa bağlılığına kültürün bir parçası olmaktan çıkarılamayacağına dikkat çeker. Schmitt, hukukun toprağa bağlılığı, yerelliği, milli olma niteliğini ya da en geniş anlamıyla bir topluluğun

²⁹⁰ Meier, *Carl Schmitt and Leo Strauss*, s. 30-32. Saf siyaset alanının akledilebilir olmadığını mutlak otonom olanın yalnızca bir bütün olarak kültür olduğunu savunan bir makale için bakınız. Pan, David, "Against Biopolitics: Walter Benjamin, Carl Schmitt, and Georgi Agamben on Political Sovereignty and Symbolic Order" *The German Quarterly*, Vol. 82, No. 1 (Winter, 2009) pp. 42-62.

²⁹¹ Aral, Vecdi, "Hukuk İlmini Gerçek Bir İlim Haline Getirmek İçin Hukuka Bir Objektivite Kazandırma Gayretleri ve Bunların Değeri", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1966, Cilt XXXI, Sayı 1-4, s.229.

hukuki, ahlaki değer yargılarından ayrılamaz bir olgu olduğunu hukuki realizm çerçevesinden savunur: “Ülkesiz, devletsiz ve kilisesiz yalnızca ‘hukukta’ var olan insanlar vardır. Bunlar için normativist hukuk düşüncesi tek makul hukuk düşüncesidir, diğer tüm hukuki düşünce tipleri imkânsız, mistik, fantastik ve gülünçtür.”²⁹² Bu anlayışa göre hukuk da kültürün bir parçası olarak ancak onun içinde anlamlandırılabilir. Çünkü hukuk en başta toprağa bağlı kültürel bir fenomendir.

Eğer hukuka bir sınır çekilecekse yine doğanın beşer eliyle harmanlanmış hali olan kültür haritasının içinde, onun bir parçası olarak bir sınır çekilebilir. Örneğin istisna hukukun kültür içerisindeki hâkimiyet sınırını tayin edebilir. Buna ek olarak Schmitt’in uluslararası hukuk kuramında devletler umumi hukukunun değişim serüvenine dair görüşleri onun hukuka dair bu genel düşüncesini tamamlar niteliktedir. 20. yüzyılda uluslararası hukukta egemenlik, tek boyuttan (yataydan) üç boyutlu (dikey) bir düzleme geçiş yapmıştır. Uluslararası eşit egemen devletler düzeni, artık yatay coğrafi egemenlik ilişkisinden kopup teknolojik gelişmelerle uzay ve yer altına inerek boyut değiştirirse de uluslararası hukuk, toprakla olan ilişkisini hala muhafaza etmektedir.²⁹³ Schmitt, antik çağın son âlimi Sevilla’lı İsidore’un *Etymologia*’sına atıf yaparak hukukun toprakla ve dolayısıyla kültürle olan ilişkisinin kadim oluşuna vurgu yapar: “Hukuk toprakla ilişkili ve toprağa bağlıdır.”²⁹⁴

Schmitt, hukukun kültürle olan ilişkisinde *nomos*’u orijinal anlamına götürür. Hukuk anlamında *nomos*’u bir toprak parçasının “somut bir şekilde ölçümü” “istimlak edilmesi” “düzenlenmesi” ve toprak üzerinde yapılan (bir düzlüğü ya da otlağı andıran) “gütme” manasında kullanan Schmitt, hukukun ancak bu ilk orijinal anlamında anlaşılacağını düşünür.²⁹⁵ Ona göre orijinalinde “hukuk ve huzur, uzamsal (*spatial*) anlamdaki (çit, duvar ile) çevreleme” kapatma olgusuna dayanır.²⁹⁶ Schmitt, hukuku en temelde sınırı belli olmayan bir alana ait bir olgu olarak düşünmez.

²⁹² Schmitt, burada bir anlamda Yahudi evrenselciliğini ve Yahudi hukukçu Kelsen’i kasteder. Schmitt, Carl, *Three Types of Juristic Thought*, s. 45.

²⁹³ Schmitt, Carl, *The Nomos Of The Earth In The International Law Of The Jus Publicum Europaeum*. Telos Press Publishing, New York, 2006, s. 78-79.

²⁹⁴ Schmitt, a.g.e., s. 42.

²⁹⁵ Schmitt, a.g.e., s. 67-73.

²⁹⁶ Schmitt, a.g.e., s. 74.

Hukukun kesinlikle devşirildiği belirli bir toprak alanı mevcuttur. Zeybekoğlu da bu gerçekliği Schmitt'e atıfla egemenin bir yargıç gibi anormali normalden ayırarak hukuki bir iş yapmasına benzer bir şekilde açıklar.

Schmitt, 'uzam' sözcüğünün Latincesi'nin, 'uzamsal sınır' ibaresini gereksiz kılacak kadar sınırlama ile ilişkili olduğunu belirtir. 'Uzam'ın Latincesi olan '*spatium*' aslında yapısal açıdan tek bir sözcük değil, bileşik bir sözcüktür. '*Patium*' Latince '*patere*'den gelir ve 'açık bırakmak' demektir. 'S' ünsüzü ise basit bir ünsüz değil, *se-parare* ve *se-lectio* sözcüklerindeki 'kesip ayırmak' anlamını veren 'se' önekinin kısaltılmışı halidir. Bu nedenle 'uzam' anlamına gelen '*spatium*', her zaman 'kesik' ve 'parça' anlamlarını da beraber içerir.²⁹⁷

Nomos'un (hukuk) toprakta yapılan bir ölçüm ve kesim ile sürekli inşa edilmesi söz konusudur.²⁹⁸ Schmitt, böylece kültüre bağlı evrensel olmayan bir hukuk düşüncesi üretir gözükmektedir. Oysa bir hukukçu gibi "*chaos*'u *kosmos*'dan" kesip ayırır ve bir evren olarak *nomos*'u (hukuku) inşa eder.²⁹⁹

Hukukun, doğanın devamı olan kültürün içinde üretildiği gerçeğini rasyonalite temelli modern pozitif hukuk görmezden gelir. Oysa doğal hukuk ekolü, bu bakış açısına her zaman açık kapı bırakmaktadır. Dini ya da seküler doğal hukuktan tamamen kopan 20. yüzyıl liberal formalist-pozitivist hukuk anlayışına doğal hukuk geleneğinden miras kalan ise yalnızca yasanın genelliği olmuştur. Modern liberal hukuk anlayışı, âdil/gayr-i âdil, doğru/yanlış, etkin/etkin olmayan, iyi/kötü gibi çoğunluk kararıyla yapılan parlamento yasalarını nitелеmek için kullandığımız tüm bu sıfatları, aslında hukukun nesnelliğini çağrıştırmayan 'yasaların genelliği' ilkesi içerisinde eritmektedir. "Doğal hukuk anlayışının aklın yasasına ve hukuktaki akla olan inancı büyük oranda yerinden edilmiştir. (Bu yüzden artık) Burjuva hukuk devletini, değişken parlamento çoğunluğuna karşı koruyacak tek şey, yasaların bu genel geçer karakterine duyulan saygının olgusal olarak hala varlığını sürdürmekte olan kalıntısıdır."³⁰⁰

²⁹⁷ Zeybekoğlu, a.g.e., s. 166-167.

²⁹⁸ Schmitt, a.g.e., s. 78.

²⁹⁹ Schmitt, a.g.e., s. 52.

³⁰⁰ Schmitt, Carl, *Constitutional Theory*, s. 195-196.

Yasanın genel, yani herkes için geçerli olduğuna dair liberal sav, bu objektif niteliğinden ötürü yasanın bir tehlike yaratmayacağı inancına dayanır. Örneğin liberal pozitivist hukukçu Duguit'e göre: "Yasa kötü ya da gayri adil olabilir ancak bu tehlike onun genel ve soyut niteliğinden ötürü minimuma indirgenmiştir. Yasanın koruyucu niteliği, aslında bir anlamda onun *raison d'être*'i (varlık sebebi) yine onun genellik özelliğinde yatmaktadır."³⁰¹ Bu yüzden yasanın adil olmadığına ya da örneğin insan haklarına aykırı olduğuna dair yapılacak bir itiraz, liberallerce ilk başta yasanın genelliği yani herkes için geçerli olduğu itirazı ile reddedilecektir.

Bununla birlikte doğal hukuk ekolünün genel olarak hukuk tarihi içerisinde ve özellikle liberal hukuk düşünürleri için çöküşü kaçınılmaz bir kaderdi diyebiliriz.³⁰²

Bunun sonucu olarak liberal hukuk düşüncesinin halefleri bir şekilde seleflerinin (örneğin Locke gibi) yolunu takip etmeyerek doğal hukuk anlayışından vazgeçmişlerdi.³⁰³ Schmitt, metafiziki doğal hukuk anlayışı bir kenara bırakılırsa sosyal gerçekliği hukuk alanına taşıyabilecek otonom bir hukuk anlayışından vazgeçilmiş olduğunu savunur. Bu noktada Schmitt'in hukukun otonom bir saha olma imkânına sahip olduğu fikrine açık olduğu aşikârdır.

Ancak bunun liberal doğal hukuk geleneğinden kopmuş liberal hukuki normativist anlayışla mümkün olmayacağı kesindir. Hukukun otonomisini sağlayacak bu felsefi kaynak, hukukun hukuki norma indirgenmesiyle yok edilmiştir. Oysa hukuki norm, kaynağını aldığı sosyal gerçeklikten, yani doğanın devamı olan kültürden ve dolayısıyla doğal hukuktan asla ayrılamaz.

Fakat liberal hukuk devleti anlayışının öngördüğü gibi yalnızca normlardan müteşekkil anayasa anlayışı, kodifikasyon ve sistematik bütünlüğe olan inanç ile birlikte eriyip gitmektedir. Bu inanç eğer burjuvazinin doğal hukuk inancının metafiziki varsayımları devam ediyor olsa idi ancak mümkün olabilirdi. Liberal hukuk geleneği belirliliğe sahip olmak ve bilimsel olarak sistematize olmak uğruna doğal hukukla olan

³⁰¹ Duguit'den aktaran Schmitt, Carl, *Constitutional Theory*, s. 195-196.

³⁰² Henüz 1908 yılında ünlü hukuk teorisyeni Roscoe Pound "mekanik hukukbilimi" kavramsallaştırmasını ortaya attığı makalesinde, bilimsel, saf hukuk anlayışını "modern toplumun bir gerektirdiği" düşüncesinden ve hukukun böyle bir "karaktere sahip olmaya" zorlandığından bahseder. Bakınız. Pound, Roscoe, a.g.e., s. 623-625.

³⁰³ Scheuerman, a.g.e., s. 61-85.

derin köklerinden kopmayı tercih etti. Daha belirli hukuk sahasında (dolayısıyla daha az istisna ve kararın olduğu) liberal burjuvazi kendini daha güvende hissedecekti. Doğal hukuk geleneğinden liberal hukuka miras kalan hukuk değil yalnızca saf norm olmuştur. Bununla birlikte normlardan müteşekkil anayasa anlayışı otonom bir hukuk anlayışı olamaz zira ‘bir norm kendi kendini ihdas edemez (...).³⁰⁴

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Schmitt, hukukun normativist hukuk anlayışı dışında başka bir zeminde (doğal hukuk) olabileceğini savunur. Liberalizmin doğal hukuk ile bağıni kesmesi ve hukuku kapalı sistematik bir normlar kümesine indirgemesi ile ondan geriye yalnızca bir dizgeye oturtulmaya hazır hukuki normlar bütünü kalmıştır.³⁰⁵ Oysa hukuka otonomi kazandırmaya çalışan bir hukuk felsefesinin kendi kendine yetebilen bir hukuk kuramı için norm dışında karar ve istisna gibi başka olguları da hesaba katması gerekir. Schmitt’in doğal hukuk ekolü ile hukuki normativizm arasında tespit ettiği aynı düzlemde bu kopuş, onun hukuk düşüncesinde hukukun normcu düzlemde olmasa da başka düzlemde otonomisine imkân tanıdığını gösterir.

3.3. Otonomi Karmaşası: Anayasanın Koruyucusu

Savaş sonrası şartlarda düzenlenen Weimar Anayasası hukuken ve siyaseten kırılan bir anayasa idi. O dönemin siyaset ve hukuk bilimcileri kendi aralarında Weimar’ın nasıl ayakta tutulacağına dair siyasi/hukuki tartışmalar yapmaktaydılar. Bu münazaraya dair nihai sözler iki hukuki pozitivist anayasa hukukçusu Hans Kelsen ile Carl Schmitt arasında cereyan eden Weimar Anayasası’nın nasıl muhafaza edileceğine dair bir tartışmada söylenmiştir. Ancak Kelsenci normativizm ile Schmittçi

³⁰⁴ Schmitt, Carl, *Constitutional Theory*, s. 64.

³⁰⁵ Bununla birlikte doğal hukuk öğretisi ile ilişkisi bariz olan ancak doğal hukuktan pozitivist hukuku ayırdığını kolaylıkla iddia edebileceğimiz ve bu yüzden pozitivist hukuk anlayışının kurucusu olduğunu kabul ettiğimiz Hobbes’un hukuk kuramının da doğal hukuka açık kapı bırakan inşacı yorumları literatürde mevcuttur. Yazar şu makalede Hobbes’un kuramında doğal hukukun hukuk düzleminden tamamen kalkmadığını yalnızca doğal hukuku yorumlama tekelinin kargaşaya sebebiyet verdiğinden bireyden alınarak Leviathan’a, yani devlete verildiğini savunur. Bakınız. Olafson, Frederick A., “Thomas Hobbes and the Modern Theory of Natural Law” *Journal of the History of Philosophy*, Vol. 4, No. 1, Jan. 1966, pp. 15-30 DOI: 10.1353/hph.2008.1764. Aynı şekilde, benzer bir iddia pozitivist hukuk ekolünün son temsilcisi Kelsen’in hukukun saf kuramı hakkında yapılmaktadır. Her ne kadar Kelsenci hukuk kuramı ideal, aşkın bir hukuk anlayışı olarak anlaşılmasına müsait olmasa da Lars Vinx, Kelsen’in saf kuramını inşacı bir yaklaşımla, “normatif kaygılar ışığında hukuk devleti idealini gerçekleştirme projesi olarak okumayı savunur.” Vinx, Lars, *Hans Kelsen’s pure theory of law: legality and legitimacy*. Oxford University Press, USA, 2007. s. 72, 176.

kararcılığın kendi sınavlarını verdiği bu somut tartışma amacına ulaşamamış birkaç yıl sonra Weimar Anayasası tarihe karışmıştı.

Schmitt'in 1931 tarihli, ilerde Nazi partisinden istifasına sebep olacak *Anayasanın Koruyucusu* başlıklı makalesine Kelsen'in *Anayasanın Koruyucusu Kim Olmalı* makalesi doğrudan bir cevap teşkil etmekteydi. Tartışmanın temel sorunsalı anayasayı, anayasanın ruhuna ve lafzına uygun olarak koruyabilecek meşru siyasal organın hangisi olduğu idi. Her iki hukuk felsefecisinin de amacı akademik ve entelektüel çevrelerce sık sık münazara konusu olan Weimar Anayasası'nı ayakta tutacak hukuki formülü bulmaktı. Ancak amaç konusunda birleşen yazarlar, amaca götürececek hukuki meşruiyete sahip araç konusunda bir birine zıt iki noktada durmuşlardır.³⁰⁶ Schmitt, bir normlar bütünü olarak değil bir karar olarak düşündüğü anayasanın yine bir 'karar' ile korunacağını savunurken Kelsen, anayasanın normlar hiyerarşisi çerçevesinde korunacağını savunur.

Decisionism ile *Normativism* arasında geçen bir karşılaşma maçına benzeteceğimiz bu münazara, hukukun otonomisi konusunda hâkimin rolünü aydınlatmak için esaslı bir kaynak olduğu söylenebilir. Schmitt, devletçi otoriter bir bakış açısıyla devlet başkanının anayasayı koruyacak kişi olması gerektiğini savunur. Merkezi anayasa mahkemelerinin ilk örneğini, Avusturya'da kuran Kelsen ise Alman Weimar Anayasası'nı korumak için de bir anayasa mahkemesi kurulması gerektiğini savunmaktadır.

Her şeyden önce bir anayasal müessese korunacaksa kime karşı korunacağına veya tehlikenin nerden geleceğine bakmak gerekir. Schmitt'e göre 19. yüzyılda anayasayı ihlal tehlikesi, monarkın başında bulunduğu yürütmeden geliyorken 20. yüzyılda artık gittikçe güçlenen yasamadan, yani parlamentodan gelmektedir.³⁰⁷ Bu yüzden mantıken her ikisi de artık anayasayı koruma görevini üstlenemez. Öyleyse geriye kuvvetler ayrılığı ilkesinin son erki olan yargı erki kalmaktadır. Ancak Schmitt,

³⁰⁶ Schmitt'in bu makaleyi o yıllarda ideolojik kaygılarla kendisine sık sık ithaf edilen "fırsatçı" bir siyasi yaklaşımla merkez sağa ve devlet başkanına yakınlaşmak için kaleme aldığı iddia edilmiştir. Gottfried, Paul Edward, *Carl Schmitt: politics and theory*, New York, Greenwood Press, 1990.

³⁰⁷ Vinx, *The Guardian*, s. 93.

stratejik bir manevra ile yürütmenin artık 20. yüzyılda bir tehlike arz etmediğinden bahisle yürütmenin başı devlet başkanını anayasanın koruyucusu olarak olabileceğini savunur. Çünkü tehlike artık tarihe karışmıştır.

Anayasanın en iyi plebisiter meşruiyeti olan bir kişi tarafından korunabileceğini savunması, onun anayasa kuramı bağlamında anlamlandırılabilir. Schmitt'in akıl yürütmesi şöyle özetlenebilir: Alman Weimar Anayasası'nın dibâcesindeki "Alman halkı bu anayasayı kendi kendisine verdi" ifadesinden yola çıkarak onun başına geçecek bir vasiyi, onu koruyup kollayacak kişiyi de kendisinin seçmesi gerektiğini kabul etmek gerekir.³⁰⁸

Schmitt'in pozitif anlamda anayasa tanımı bu muhakemeyi doğrular niteliktedir. Ona göre anayasa halk tarafından konmuş (posit) bir karardır.³⁰⁹ Schmitt, "anayasa" ile "anayasal norm" kavramları arasına katı bir sınır çeker ve anayasa deyince ihdas edilmiş bir kararı anlar.³¹⁰ Anayasa, anayasa-yapıcı bir organın kararıdır. Bu organ meşruiyetine göre halk ya da monark olabilir. Ayrıca anayasa iradi bir akit, sosyal sözleşme ya da siyasal bir uzlaşımın sonunda ortaya çıkan hukuki bir metin asla değildir.³¹¹ Anayasa, bir anlamda tek taraflı hukuki bir işlemdir. Diğer yüzü ise siyasala bakar. Schmitt, hukuka yine karar penceresinden bakarak norm merkezli bir hukuk fikrini bir kenara bırakıp anayasayı bir normlar dizgesi olmaktan öte daha evvelden alınmış otonom bir "siyasal karar" olarak görür.³¹²

Bunlara ek olarak yargı erkinin anayasayı koruma görevini üstlenmesinin, esasında Anglosakson hukuk sistemine ve devletlerine (ABD ve İngiltere) has yargı devletinin öncelenmesini gerektirdiğini vurgulayan Schmitt, bir mahkemenin anayasal denetim yapmasının doğası itibariyle Kıta Avrupası hukuk sistemine uymayacağı kanaatindedir.³¹³ Kısacası anayasa yargısı, ortaçağda hâkim olan yargı devleti

³⁰⁸ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 77.

³⁰⁹ Schmitt, a.g.e., s. 75-82.

³¹⁰ Schmitt, a.g.e., s. 75-88.

³¹¹ Schmitt, a.g.e., s. 97-124.

³¹² Schmitt, a.g.e., s. 77-78.

³¹³ Vinx, a.g.e., s. 80.

modelinin modern bir uzantısı anlamına gelecektir.³¹⁴ Bununla birlikte erklerin kendini muhafaza etmek gibi mutlak bir hakkı da vardır. Bu anlamda yargı erki, yürütme ve yasamanın kendisinin erk alanını daraltacak işlemlerine ve bunlardan gelecek diğer tüm tehlikelere karşı kendini savunma hakkı (örneğin yargı bağımsızlığını tehdit eden bir yasama işlemine karşı) tartışmasızdır. Ancak bu meşru müdafaa hakkı, yargı erkinin liberal anayasaların ‘erkler ayrımı ilkesinden’ kaynaklanmaktadır. Ancak bu, anayasa hukuku bağlamında anayasal seviyedeki bir yargı erkinin anayasanın koruyucusu olması için yeterli bir sebep değildir.

Yargı işlemi ile yasama işlemi arasındaki teorik ayrım, hukuk devletinin unsuru olan erkler ayrımı açısından önemlidir. Eğer bu ikisi arasında bir fark görülemiyorsa yasama ile yargı birbirlerinin alanına müdahil oluyorlar demektir. Schmitt, merkezi anayasa yargısının gördüğü işlev için her ne kadar da açıkça ‘negatif yasama’ kavramını kullanmasa da eleştirisinin temelini oluşturan varsayım yasanın iptali prosedürünün de bir tür yasama olacağı noktasında yoğunlaşır. Modern liberal anayasaların kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlalini teşkil edecek bu durumu Kelsen, zaten “negatif yasama” olarak kavramsallaştırır.³¹⁵ Kelsen’e göre erkler ayrılığı, kuvvetlerin birbirinden tamamen yalıtılması anlamında “ayrılma” (tefrik) *separation* değil kuvvetlerin birlikte yönetimi anlamında bir “bölünmedir” (taksim) *division*.³¹⁶ Yani erklerin sahipleri arasında bir iletişimsizlik değil iletişim, uyum ve denge esastır.

‘Siyasi sorunlara hukuki çözümler’ formülünü her fırsatta reddeden Schmitt, yasaların anayasal denetiminin siyasetin yargısallaşmasına değil aksine yargının siyasallaşmasına sebep olacağı kanaatindedir. Çünkü parlamentonun işleyiş kuralı siyasi “pazarlık” iken yargının işleyiş kuralı hukuki “muhakemedir.”³¹⁷ Yargılama özü itibari ile bir yargıcın tek başına bağımsız ve otonom bir şekilde yaptığı değerlendirme ve kara alma sürecidir. Birer yöntem olarak bu ikisinden birincisi çift, ikincisi tek

³¹⁴ Vinx, a.g.e., s. 95.

³¹⁵ Vinx, a.g.e., s. 44-47.

³¹⁶ Vinx, a.g.e., s. 46. Schmitt ise izolasyon anlamında bir ayrılık olarak niteler erkler ayrılığını ve bu anayasal ilkeyi de olabildiğince anti-liberal bir şekilde yorumlar. Bakınız. Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 222-223. Oysa modern liberal anayasalar ‘dengeler ve frenler’ sistemini esas alır. Erklere farklı araçlar olarak değil aynı aracın farklı parçaları gibi düşünmek gerekir.

³¹⁷ Vinx, a.g.e., s. 91.

tarafllılığı gerektirdiğinden uzlaştırılmaları imkânsızdır. Ayrıca biri çekişmeli bir uzlaşı iken öteki tek taraflı bir kararı verme sürecini ifade eder. Bu uzlaşı, teorik olarak mümkün olsa bile yargı aleyhine sonuç verecek bir uzlaşı olacaktır. Yargı siyasallaşacak bu da bir anlamda jüristokrasiye sebep olacaktır.³¹⁸ Bu yüzden gerektiğinde yargı erki, negatif yasama yapabilir.

Bununla birlikte Schmitt, pazarlık konusu dahi edilemeyecek anayasal ilkelerin (örneğin insan hakları), nasıl korunacağı sorununu görmezden gelir. Oysa nasıl ki hükümet devletine, yani hükümetin işlemlerine karşı bağımsız bir idari yargı varsa aynı şekilde yasama devletinden gelecek tehlikelere karşı da bağımsız ve tarafsız bir yargısal kurum gereklidir. Schmitt bu makul akıl yürütmeye (kıyas) karşı anayasal yargılamanın tipik bir yargılama olmadığı anayasa yargısının bir yasama işlemi olacağı savını tekrarlar.³¹⁹ Bu sefer siyasi pazarlık ve hukuki muhakeme dikotomisinden farklı olarak Schmitt, doğrudan hukuki muhakeme türleri ile anayasa yargısının hukuki yargılamanın doğasına aykırı olduğu savını ispata çalışacaktır.

Bir hukuki normun mevcut olaya uygulanması yargıcın uğraşı alanına girer. Bu hukuki karar verme uğraşı temelde üç şeyi; bir araç olarak (1) hukuki muhakeme tekniklerini, (2) hukuki normu ve yargılama konusu bir (3) olayı gerektirir. Burada hukukçu için esas önemli olan olaya uygulanacak hukuki normun ne olduğu ve yargıcın bu norma ne kadar bağımlı olduğudur. Yargıçların, yani devletin yargı organının gerçekleştirdiği işlemin, liberal hukuk devleti içerisindeki anlamı ise bir “olay” hakkında yasama organının ürettiği “yasaya bağlı olarak” verilen karar olmasıdır.³²⁰ Hukuk devletinin liberal olmayan türlerinin de olabileceğini düşündüğu için liberal sıfatını her fırsatta kullanan Schmitt, hukuk devletinde yargıcın bağımsızlığını ‘yasaya bağımlılık olarak’ anlar. Bununla birlikte bağımsızlık ilkesi, her iki hukukçunun da anayasanın koruyucusunda aradığı bir niteliktir. Ancak Schmitt’in anayasa kuramına göre liberal normativist hukuk düzeninde yargıcın bağımsızlığı, onun yasaya bağımlılığı olarak ortaya çıkar.³²¹

³¹⁸ Vinx, a.g.e., s. 91-92.

³¹⁹ Vinx, a.g.e., s. 107.

³²⁰ Vinx, a.g.e., s. 108.

³²¹ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 195. Vinx, a.g.e., s. 162-168.

Schmitt, her yargılama işleminin norma (yasaya), bağlı olduğunu ve normun içeriğinin belirsizleşmesi ile birlikte yargılama işleminin de sona ereceğini iddia eder.³²² Normun içeriğinin buğulandığı bu anda yargıcın işi, hukuki bir iş olmaktan çıkar. Artık bu noktadan sonra yargıç, kelimenin gerçek anlamıyla hukuki bir yargılamadan yani kendi işini yapmaktan sapar. Çünkü yasanın içeriği veya olaya hangi yasanın uygulanacağı sorusunun cevabı belirsizleşmesi ile doğru orantılı olarak yargıcın bağımsızlığı, yani yasaya olan bağlılığı da azalacaktır. Yargı bağımsızlığı ilkesinin liberal hukuk devletinin bir unsuru olduğu gerçeği göz önünde tutulursa Schmitt'in bahsettiği nedenle bağımsızlığı tartışmalı olan bir yargıcın da yargıç olmaktan uzaklaşacağı söylenebilir.

Schmitt'e göre, usulüne göre üretilmiş bir yasada içeriğe dair, önceden verilmiş bir karar zaten mevcuttur.³²³ Yasanın içeriği muğlaksa bu yasanın içinde olduğu varsayılan yargısal karar da muğlaklaşacaktır. Schmitt, tüm anayasa kuramını doğrular şekilde bir hukuki normun bir başka hukuki norm eleğinden geçirilmesinin –bu durumda yasaların anayasal normlar eleğinden geçirilmesi söz konusudur- yargıçsal bir mesele olmayacağı kanaatindedir. Özetle Schmitt'e göre “bir norm başka bir norm ile yargılanamaz.”³²⁴ Bu bir anlamda bir olayı başka bir olayla yargılamak anlamına gelir. Bu da hukuken anlaşılır bir şey değildir.

Schmitt en temelde, bir hukukçunun anayasa yargısında iki hukuki norm (yasa) arasında kaldığında yaptığı yargılamanın tipik bir yargılama olmadığını düşünür. Bu tip bir yargılama, esasında iki norm arasında yapılan bir tercihtir. Ancak bu tercih, bir normu diğerine hiyerarşik olarak üstün tutmak demek dahi değildir. Yalnızca bir normu uygulamak yerine diğerini uygulamayı tercih etmektir. Hukukçu işini yaparken, yani normu olaya uyguladığında norm-norm ilişkisine göre değil olay-norm ilişkisine göre kararını verir.

³²² Vinx, a.g.e., s. 87.

³²³ Vinx, a.g.e., s. 108-109.

³²⁴ Vinx, a.g.e., s. 112.

Tipik bir yargılamada yargıcın önünde var olan bir hukuki norm ve bir olay iken anayasa yargısı ile kuvvetler ayrımı ilkesinin doğasına aykırı olarak yargıcın önüne iki farklı hukuki norm konmakta ve biri ile diğerini yargılaması istenmektedir. Haklı olarak belirtelim ki bu, yargıçtan iki farklı sosyal içerik arasından birini tercih etmesini istemek olacaktır. Bu da esasında yasama erkinin güç alanına girecektir. Zira sosyal içeriğin (kültürel, ahlaki, ekonomik vb.) anlamlandırılıp yasanın içeriğini belirleme yetkisi yasama fonksiyonuna aittir.

Bu tartışmada Schmitt'in düşüncesine yön veren birincisi bir normun olaya uygulanması anlamında 'tümdengelim (*deduction*)' ikincisi bir normun başka bir norma uygulanması anlamında *subsumption* (kapsama, altlama) olmak üzere iki hukuki muhakeme yönteminden bahsedebiliriz. Tümdengelim mantığı, genelden özeli, tümelden tikeli (külli olandan cüzi olanı) çıkarsamaktır. Nitekim hukuki norm, belirli noktalarda aynı özellikleri taşıyan hukuki olguları 'tek tek' kendi 'kapsamı altına alan' bir 'tümdür.'

Hukukçu, bir norm kapsam altına alınmış olguları kıyas, tümdengelim gibi yöntemlerle çıkarır. Esasında tümdengelim, tümevarım ya da analogi birer hukuki muhakeme türleri olarak bir olayı bir norm altında sınıflandırma eyleminin, yani *subsumption* işinin çeşitlerinden başka bir şey değildir.³²⁵ Nitekim Paulson'un da haklı bir şekilde Schmitt'in bu iki muhakeme türünü de *subsumption* mantığı olarak gördüğünü düşünür.³²⁶

Schmitt, tipik anlamda yargılama sürecinin *subsumption* mantığı ile işlediği kanaatindedir. Bu kanaat hem Kelsen'in normlar hiyerarşisinin hukukbilimsel reddi için hem de normlar hiyerarşisinin en üstünde gerçekleşen bir yargılama türü olan anayasa yargısının tipik bir hukuki yargılama teşkil etmeyeceği savı için

³²⁵ Zeybekoğlu, a.g.e., s. 8.

³²⁶ Paulson, L., Stanley, Arguments "conceptuels" de Schmitt à l'encontre du contrôle de constitutionnalité et réponses de Kelsen: un Aspect de l'affrontement entre Schmitt et Kelsen sur le "Gardien de la Constitution" *Le Droit, Le Politique autour de Max Weber, Hans Kelsen, Carl Schmitt* içinde, L'Harmattan, Paris, 1995, s. 250.

kullanılacaktır.³²⁷ Ancak bu tartışma bize, yargıcın yalnızca basit bir teknisyen olması anlamında otonom hukuk, konusuna da yönlendirebilir.

Tipik bir hukuki yargılamada hâkimin işi, normun (küllî olan) içine gizlenmiş olayı (cüz’î olan) bulmaktır. Schmitt’in bu tartışmada yargıç, norm-olay ve norm-norm olmak üzere iki adet ikili ile karşı karşıyadır. Schmitt, tipik bir yargılama işleminde ancak bir olayın, bir hukuki norm kapsamına yerleştirilebileceğini hiçbir normun diğer bir norm altında sınıflandırılmayacağını savunur.³²⁸ Onun bu iddiası, hukuk düşüncesinin unsurlarını doğrular niteliktedir. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi Schmitt, prosedüral hukuktan geçen hukuki normların vasıfları arasında bir fark görmez. Bu yüzden norm kendi aralarında vasıflandırılmaz ya da kademelendirilemez. Ancak biri diğerine tercih edilebileceğini düşünür.

Schmitt’e göre bir norm, kesinlikle yargılamanın nesnesi olamaz ancak bir kişi ya da olay yargılamanın konusu olabilir ve tipik bir yargılama, yargıcın “olayları” bir yasa kapsamına alıp değerlendirebildiği durumda gerçekleşir.³²⁹ Schmitt’in normun yargılanamayacağına dair bu düşüncesi, biraz da yukarıda yargı eyleminin etimolojik kökeni ile ilgili yaptığımız açıklamalar çerçevesinde düşünülürse bir normun diğeri ile parçalanamayacağını düşünür. Yargı ameliyesine, bir ‘kaza etme’ yani sonradan gerçekleştirme olarak bakar. Zira yargı erkinin temel amacı olan adaletin sağlanması, adaletsizlik doğduktan sonra gerçekleştirilen bir eylemdir. Schmitt, anayasanın koruyucusunun görevinin ‘adaleti sağlamak’ değil ‘tehlikeyi savuşturmak’ olduğunu düşünür. Bu yüzden ona göre yargıç, anayasayı korumaya “her zaman çok geç gelecektir.”³³⁰

Bir kere Schmitt, tipik bir yargılamayı yalnızca normun olaya uygulanmasına indirgemekle hâkimi bir memur olarak niteleyen Kelsenci normativizmi hatırlatırcasına ‘otomat’ bir hukuk anlayışı betimler. Yoruma ya da değerlendirmeye

³²⁷ Paulson, a.g.e., s. 245-259.

³²⁸ Vinx, a.g.e., s. 114-115.

³²⁹ Vinx, a.g.e., s. 114-116.

³³⁰ Vinx, a.g.e., s. 103.

yer vermeyen yalnızca mantığının götürdüğü yere giden bir hâkim, kendiliğinden işleyen otonom bir hukuk disiplini yaratmada öncü rolü alabilir. Oysa Kelsen bile bu anlamda otonom, kendi tabiri ile *automata* (kendinden devingen) bir hukuk kuramını reddettiğini evleviyetle belirtir.³³¹

Schmitt'in bu dar hukuk düşüncesine göre hâkimin bir yargılama işlemindeki rolü, kendisine uygulaması emredilen hukuki normu olaya uygulamaktan öteye gitmez. Öyle ki hâkim, bu bakış açısına göre, hukuki norm ile olay arasına sıkışmış normdan olayı çıkarsamak dışında görevi olmayan bir öznenen ibarettir.

Böyle bir hukuk anlayışı kendiliğinden, mekanik bir şekilde belirli normlar dizgesine göre hareket eden otonom bir hukuk anlayışını doğuracağı açıktır. Schmitt'in bir hukukçunun çalışma mantığı olan hukuki muhakeme türlerine dair bu dar yorumundan yola çıkarak onun hukuku motorize anlamda otonom bir uğraş olarak tahayyül eder. Oysa hukukun bu anlamda otonomisine, bu sefer, otonom hukuk disiplini ihdas etmeye çalıştığı iddia edilen Kelsen karşı çıkar. Yargıcın, yalnızca normların içine gizlenmiş hukuki kararı bulan bir "*outomaton*'dan" başka bir şey olmadığı şeklindeki normativizme yöneltilen itham; Kelsen'in ifadesi ile "yalan, çoktan" ifşa edilmiştir.³³²

³³¹ Vinx, a.g.e., s. 189-194.

³³² Vinx, a.g.e., s. 189-190.

SONUÇ

20. yüzyılın en önemli ve en kanlı tarihi olayları olan iki dünya savaşı arasında ortaya çıkan Carl Schmitt'in hukuk ve siyaset kuramı en az bu iki savaş kadar önemlidir. Diyebiliriz ki son yüzyılda siyasal tarih açısından bu iki savaş ne kadar önemli ise Nazi düşünürü olarak bilinen Schmitt'in fikirleri o denli önemlidir. Bu ehemmiyete binaen Schmitt'i olabildiğince değer yargılarına tabi tutmadan önyargısız değerlendirmek gerekir. Çalışmamızda Schmitt'in anti-liberal eğilimlerini verili bir bilgi olarak bir kenarda tutarak onun düşüncesine bütüncül bir yaklaşım sergilemeye çalıştık.

Türkiye özelinde konuyu açarsak bir kültürel alan olarak hukukun kültürümüz içerisindeki yerini tespit etmek için özellikle olağanüstü hal, olağanlık ve istisna kavramlarına başvurabiliriz. Batılı kavramlarla bu coğrafyanın siyasi olgularının okunamayacağı iddia edilebilir. Ancak son yüz elli yılda Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Batı'dan yapılan kanun iktisaplarına rağmen niçin seküler hukukun yerleşmediği sorusunu cevaplamak için Batı'dan gelen kavram ve düşünüş biçimlerine ihtiyacımız olduğu kesin. Zira sorunun cevabı da kaynağında yer alır. Öncelikle belirtelim ki seküler hukuk anlayışının yerleşmeyişi, halk ile ilgili bir problem değil bizatihi hukukçularla ve devletle ilgili bir problemdir. Bunun sebebi ülkemizde seküler hukuk düzeninin mevcut olmamasından kaynaklanır. Bu yüzden Türkiye'de hukukun üstünlüğü bir yana hukuk düzeninin var olup olmadığı tartışılmalıdır. Bir hukuk yoksa üstün tutulacak bir şey de yok demektir. Türkiye'de hukuk düzeninin ontolojik sorusu anayasanın anayasal figürler tarafından açık ihlali, terör saldırılarına olağanüstü hal ilan etmek yerine sansürle hukuki cevap verilmesi ile daha da belirginleşmektedir. Hukuk düzeninin var olup olmadığı hukuk devleti sorunundan daha ciddi bir sorundur.

Seküler hukuk düzeninin varlığı ise en temelde olağanüstü halin var olup olmadığına karar verebilecek bir egemenin varlığına bağlıdır. Eğer böyle bir egemen yoksa o ülkede Schmittçi anlamıyla *nomos*'un yani hukukun ihdası mümkün değildir. Olağanüstü hal her yerde her zaman mevcut olabilir ancak bu durum olağanlaşmış ise artık 'egemen' hükmünü yitirmiş demektir. Bu durum ülkemizin kuralın değil istisnanın hâkim olduğu 'modern sonrası' bir zamanı yaşıyor olmasından değil istisnaya karar verecek bir egemen fenomeninin olmadığı 'modern öncesi' zamanları yaşıyor olmasından kaynaklanır. Bu da en başta hukuki problem değil bir 'egemenlik'

problemidir. Bu yüzden daha çok bir devlet kuramı sorunudur. Türkiye’de bir hukuk nizamının olmayışı olağanüstü halin olmayışından değil olağanüstü hale karar verecek bir kudretin olmayışındandır. Türkiye’de istisnanın ne olduğuna karar verecek ve bu sayede seküler hukuku ihdas edecek bir egemen yoktur. Hemen hemen her gün olağanüstü hal ilan edilmesi gerekirken hukuken olağanüstü hal (*état d’exception*) olmayan aslında bir savaş hali (*état de guerre*) ilan edilmektedir.

Siyasal ve sosyal gerçekliğimizde egemen yalnızca kavram olarak değil bir fenomen olarak da yoktur. Bu yüzden ‘egemenlik’ kavramı yerine ‘vesayet kavramını’ egemenin millet mi asker mi olduğu sorusu yerine kimin vesayet kurmak istediği sorusunu tartışıyoruz. Dahası ‘egemenin kararı’ndan ziyade ‘darbeleri’ tartışıyoruz. Türkiye’de bir egemenin görevlendirdiği Schmittçi anlamda bir ‘hukuki diktatöre’ ya da vasiye ihtiyaç duyulup duyulmadığı genel olarak bu coğrafyanın da bir problemidir. İran egemenlik sorununu velayeti fakih teorisi ile çözerken Türkiye acaba bu sorunu aleni bir Türk tipi başkanlık ya da (teoloji-politik yaparsak) Tanrı gibi görünmeyen gizli bir egemen, yani vesayetle mi çözecektir. Bu soru ucu açık bir sorudur. Ancak böyle bir karar Türkiye’nin uluslararası hukuk nezdindeki kaderini de etkileyecektir. Bir Avrupa devletinin egemeninin istisnaya karar vermesi yalnızca onun iç hukuk meselesi iken Türkiye’de bu durum hem iç hem bir dış hukuk meselesidir. 1699 Karlofça Antlaşması ile adım attığımız ve Schmitt’e göre çözülmeye yüz tutan eşit-egemen ‘Avrupa Devletlerinin hukuki nizamı *Jus Publicum Europaeum*’ içerisindeki yerimizi ve hatta bu nizamın kaderini de etkileyecek bir karar olacaktır.

Schmitt’in özellikle dost-düşman ayırımına ve teolojideki mucizeye benzettiği istisna olgusuna verdiği önem, onu post modernizm sonrası hukuk ve siyaset kuramı için önemli bir düşünür olarak nitelememiz için yeterlidir. Artık dost-düşman ayırımının yok olmaya yüz tuttuğu, uluslararası eşit-egemen devletler düzenin sarsıldığı ve kuralların değil istisnaların hâkim olduğu günümüz sosyal hayatında Schmitt’in hukuku ve hukuki kararı ön plana koyan düşüncesine ihtiyacımız olduğu kanaatindeyim. Onun düşüncelerinden yola çıkılarak oluşturulan radikal demokrat ve sol eğilimli yorumlar zaten bu ihtiyacın sonucudur.

Schmitt’in hukuk kuramı bizim saf siyasi figürler olarak algıladığımız devlet başkanı, diktatör ve egemen gibi özneleri birer hukukçu olarak sunar. İstisnayı yok edip bilindik

anlamda hukuku veya Schmitt'in düşüncesinde olağanlığı ihdas edecek olan bu hukukçu aktörler, hukukun bir beşeri etkinlik alanı olarak kültür sahasında daha da yaygın işlev üstlenmesi açısından belirleyici olacaklardır. Hem devlete hem de topluma yakın kişiler olarak hukukçular, istisna hali ile baş etme konusunda siyasetçilerden daha başarılı olabilirler. Siyasetçinin siyasi pazarlık, iddia ve nutuklarının yerini yargıcın muhakeme ve kararlarının aldığı bir sosyal gerçeklikte, harmoninin ve kozmopolitizmin mümkün olduğu bir toplumsal esneklik ve geçirgenlik, kargaşanın ve yönetilemezlik durumunun yerini alabilir. Elbette ki bu ihtimal, hukukun 20. yüzyılın başlarındaki bilimsel anlamda otonomisi ile mümkün olamaz. Zira tezimizde de belirttiğimiz gibi bu anlamda bir otonomi, geçen yüzyılın başlarından beri hukuk lehine değil ekonomi lehine sonuç doğurmaktadır. Bugün özellikle Anglosakson hukuk âleminde hâkim olan hukukun ekonomik analizini amaçlayan Hukuk ve Ekonomi öğretisi bunun somut bir göstergesidir. Ancak ekonomik davranışın ya da geniş anlamda ekonominin otonomisi varsayımından yola çıkan ekonomik bakış açısı, bize global terör, göçmen sorunu ya da farklı kültürlerin bir arada yaşaması konularında bir ilham vermemektedir. Bu da bizi yine hukuka ve hukukçuya yönlendirmektedir.

Sonuç olarak hukukun ve siyasetin bir bilim ya da bir sosyal gerçeklik olarak otonom olup olmadığı hala tartışmaya açık bir konudur. Ekonominin ya da hukukun günümüz liberal ideolojik düzende otonomisi tartışılırken otonomi daha çok o kültür alanında işlemekte olan, hepsine birden sosyal kurallar diyebileceğimiz davranış biçimlerine bakılmaktadır. Ancak yaşam alanları olarak sunduğum perspektif, sosyal gerçeklikte var olan ahlaki, ekonomik, siyasi vb. kuralları değil o alanda faaliyet gösteren özneleri temel alan bir bakış açısıdır. Bu açıdan hukukun otonom olup olmadığı meselesi hukukun otonomisini ihdas edecek teorik bir çabadan (örneğin hukukun saf kuramından ya da hukukun genel teorisinden) ziyade yargıçların ya da genel anlamda hukukçuların otonom bir kültür sahası inşa edip etmedikleri ile ilgilidir. Hemen belirtelim ki bugünkü anlamıyla yargı bağımsızlığından bahsetmiyorum. Bu noktada kastettiğim, örneğin doğal hukuk ya da ilahi hukuk gibi aşkın bir kaynağa atıf yaparak doğru hukuki kararı üreten, birbiri ile herhangi bir organik, siyasi, ideolojik bağı olmayan bir hukukçular zümresidir.

İstisna halini ‘kesip atarak’ bir manada onu yargılayarak toplumsal harmoniyi (homojenliği değil), sağlamada kendi toplumunu ve siyasal birliğini iyi tanıyan hukukçular başat bir rol alabilir. Bunun için yalnızca hukukun değil hukukçunun üstünlüğünden de bahsetmek gerekir. Ancak hukukçunun üstünlüğü, bugün hukukun üstünlüğü denilerek yasanın üstünlüğüne indirgenen hukuk anlayışı gibi olmamalıdır. Çalışmamızda zaten Schmitt’in tek merkezden homojen bir şekilde üretilen hukuk anlayışına karşı çıktığını belirtmiştik. Aynı şekilde tek merkezden ve tek tip bir hukuk anlayışıyla üretilen günümüz hukukçuları, parlamentodan çıkan yasalar gibi toplumsal ve siyasal gerçekliğe uzak bir ortamda yetiştirilmektedir. Gerçekten günümüzde kanun kendi hukukçusunu da beraberinde yetiştirmektedir. Oysa devletin ve kanunun emrinde çalışan ‘memur hâkimler’ yerine toplumun ve devletin işleyiş kurallarını bilen hâkimlerin hâkim olduğu sosyal ve siyasal bir düzen, ulusal sınırların göçmenlerce yok sayıldığı, istisna halinin somut göstergesi olan terör saldırılarının sıradanlaştığı, siyasal aktörlerin gittikçe despotikleştiği günümüz sosyal gerçekliğine bir çare olarak sunulabilir. Elbette yine ‘memur hâkimlerin’ iktidarını ifade eden juristokrasiye sebebiyet vermemek kaydıyla...

KAYNAKÇA

Kitap

Akal, Cemal Bali, *İktidarın Üç Yüzü*, 6. Baskı, Dost, Ankara, 2013.

Akal, Cemal Bali, *Modern Düşüncenin Doğuşu*, 5. Baskı, Dost, 2013.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasal Tarihi*, İstanbul, 18. Baskı, Alkım Yayınevi, 2012.

Bolsinger, Eckard, *the Autonomy of the Political Carl Schmitt's and Lenin's Political Realism*, Praeger, 2001.

Cristi, Renato, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*, Cardiff: University of Wales Press, 1998.

Croce, M., ve Andrea Salvatore, *The Legal Theory of Carl Schmitt*, Routledge, 2013.

Dyzenhaus, David ed., *Law as Politics*, Duke University Press, 1998.

Kardeş, M. Ertan, *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi*, İstanbul: İletişim, 1. Baskı, 2015.

Gottfried, Paul Edward, *Carl Schmitt: politics and theory*, New York: Greenwood Press, 1990.

Gözler, Kemal ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2013.

Gözler, Kemal, *İdare Hukukuna Giriş*, 11. Baskı, 2010.

Hobbes, Thomas, *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill*, Hamilton, Ontario, CAN: McMaster University Archive of the History of Economic Thought., 1999. Accessed June 9, 2015. ProQuest ebrary.

Kalyvas, Andreas, *Democracy and the Politics of the Extraordinary: Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Kelsen, Hans, *The Law of the United Nations: a critical analysis of its fundamental problems*, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2000.

Kemal Gözler, *Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, Ankara, US-A Yayıncılık, 1998.

Kennedy, Ellen, *Constitutional Failure: Carl Schmitt in Weimar*, London: Duke University Press, 2004.

Kervégan, Jean-François, *Hegel, Carl Schmitt, Le politique entre spéculation et positivité*, Paris: Presses Universitaire de France, 2005.

Le Brazidec, Gwénaél, *René Capitant, Carl Schmitt: crise et réforme du parlementarisme, De Weimar à la Cinquième République*, Paris: L'Harmattan, 1998.

Machiavelli, Niccolo, *The Prince*, second edition çev. Harvey Mansfield, the University of Chicago Press, Chicago, 1998,

Meier, Heinrich, *Carl Schmitt and Leo Strausse the hidden dialogue*, çev. J. Harvey Lomax, the University of Chicago Press, 2006.

Meinecke, Friedrich, *Machiavellism: The Doctrine of Raison D'État and Its Place in Modern History*, New Jersey: Transaction Publishers, 1997.

Morgenthau, H. J., *La Notion du 'Politique' et la Théorie des Différends Internationaux [The Notion of 'Politics' and the Theory of International Disputes]*. Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1933.

Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, revised by Kenneth W. Thompson, Brief ed., New York: McGraw Hill, 1993.

Rawls, John, and Samuel Richard Freeman. 2007. *Lectures on the History of Political Philosophy*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2007. eBook Academic Collection (EBSCOhost), EBSCOhost (accessed May 22, 2015).

Salter, Michael, *Carl Schmitt: law as politics, ideology and strategic myth*, Routledge, 2012.

Sancar, Mithat, "*Devlet Akli*" *Kıskacında Hukuk Devleti*, 4. Baskı, 2008, İletişim, İstanbul.

Scheuerman, William E., *Carl Schmitt: The End of Law*, Twentieth Century Political Thinkers, Rowman & Littlefield, 1999.

Schmitt, Carl, *Dictatorship*, Polity Press, 2014.

Schmitt, Carl, *Constitutional Theory*, çev. Jeffrey Seitzer, London: Duke University Press, 2008.

Schmitt, Carl, *Legality & Legitimacy*, çev. Jeffrey Seitzer, London: Duke University Press, 2004.

Schmitt, Carl, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, İstanbul: Dost Yayınları 2. Baskı.

Schmitt, Carl, *Political Romanticism*, çev. Guy Oakes, Transaction Publishers, 2011.

Schmitt, Carl, *Political Theology: Four chapters on the concept of sovereignty*, çev. George Schwab, University of Chicago Press, 2005.

Schmitt, Carl, *State, Movement, People: The Triadic Structure of the Political Unity; the Question of Legality*, ed. Simona Draghici, Plutarch Press, 2001.

Schmitt, Carl, *the Concept of the Political: Expanded edition*, University of Chicago Press, 2007.

Schmitt, Carl, *The Leviathan in the state theory of Thomas Hobbes: meaning and failure of a political symbol*, çev. George Schwab ve Erna Hilfstein, University of Chicago Press, 2008.

Schmitt, Carl, *the Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. Telos Press Publishing, New York, 2006.

Schmitt, Carl, *Three Types of Juristic Thought*, çev. Joseph W. Bendersky, Praeger Publishers, 2004.

Schwab, George, *the Challenge of the Exception: An Introduction to the Political Ideas of Carl Schmitt between 1921 And 1936*, Greenwood Press, 1989.

Slomp, Gabriella, *Carl Schmitt and the politics of hostility, violence and terror*, New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Tralau, Johan, *Thomas Hobbes and Carl Schmitt: The Politics of Order and Myth*, Routledge, 2013.

Türk, Duygu, *Öteki, Düşman, Olay: Levinas, Schmitt ve Badiou'da Etik ve Siyaset*, İstanbul: Metis, 2013.

Vinx, Lars, ed., *the Guardian of the Constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the Limits of Constitutional Law*, Vol. 12. Cambridge University Press, 2015.

Vinx, Lars, *Hans Kelsen's pure theory of law: legality and legitimacy*, USA: Oxford University Press, 2007.

Yılmaz, Feridun, *Rasyonalite: İktisat Özelinde bir Tartışma*, Paradigma, İstanbul, 2009.

Weber, Max, *The Vocation Lectures*, ed. David Owen ve Tracy B. Strong, çev. Rodney Livingstone, Hackett Publishing, 2004.

Kitap Bölümleri

Hirst, Paul, "Carl Schmitt's Decisionism" *The Challenge of Carl Schmitt* içinde, ed. Chantal Mouffe, 7-18, London: Verso, 1999.

Kervégan, Jean-François, "La Critique schmittienne du normativisme kelsénien" 229-241, *Le Droit, Le Politique autour de Max Weber, Hans Kelsen, Carl Schmitt* içinde, L'Harmattan, Paris, 1995.

Paulson, L., Stanley, «Arguments ‘conceptuels’ de Schmitt à l’encontre du contrôle de constitutionnalité et réponses de Kelsen: un Aspect de l’affrontement entre Schmitt et Kelsen sur le Gardien de la Constitution” 243-259, *Le Droit, Le Politique autour de Max Weber, Hans Kelsen, Carl Schmitt* içinde, L’Harmattan, Paris, 1995.

Schmitt, Carl (1931) “Der Hüter der Verfassung” 79-173, çev. Vinx, Lars, *The Guardian of the Constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the Limits of Constitutional Law* içinde, Cambridge University Press, 2015.

Schwab, George, “Introduction” *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes* içinde.

Strauss, Leo, “Notes on Carl Schmitt” *The Concept of the Political* içinde, 97-123, University of Chicago Press, 2007.

Makaleler

Benhabib, Seyla, “Carl Schmitt’s Critique of Kant: Sovereignty and International Law” 2012, Link: <http://ptx.sagepub.com/content/40/6/688>. DOI: 10.1177/0090591712460651.

Chantal, Mouffe, “Penser la démocratie moderne avec, et contre, Carl Schmitt” *Revue française de science politique*, 42e année, n°1, 1992. pp. 83-96. doi : 10.3406/rfsp.1992.404277., url : [:/web/revues/home/prescript/article/rfsp_0035-2950_1992_num_42_1_404277](http://web.revues/home/prescript/article/rfsp_0035-2950_1992_num_42_1_404277).

Frye, Charles E., “Carl Schmitt's Concept of the Political” *The Journal of Politics*, Vol. 28, No. 4 (Nov., 1966), pp. 818-830.

Hans J. Morgenthau, “An Intellectual Autobiography” *Society* 15, No. 2 (1978): 68.

Horst Bredekamp, Melissa Thorson Hause and Jackson Bond, “From Walter Benjamin to Carl Schmitt, via Thomas Hobbes” *Critical Inquiry* Vol. 25, No. 2, "Angelus Novus": Perspectives on Walter Benjamin (Winter, 1999), pp. 247-266. <http://www.jstor.org/stable/1344202>.

Kennedy, Ellen, “Hostis Not Inimicus: Toward a Theory of the Public in the Work of Carl Schmitt” *Canadian Journal of Law & Jurisprudence* 10 (1997): 35-48. Link: <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/caljp10&id=37>.

Levi, Neil, “Schmitt and the Question of the Aesthetic” *New German Critique* No. 101 (Summer, 2007), pp. 27-43.

McCormick, John P., “Fear, Technology, and the State: Carl Schmitt, Leo Strauss, and the Revival of Hobbes in Weimar and National Socialist Germany” *Political Theory*, Vol. 22, No. 4 (Nov., 1994), pp. 619-652.

Moore, Thomas, (2010) "The Paradox of the Political: Carl Schmitt's Autonomous Account of Politics" *The European Legacy: Toward New Paradigms* 15: 6, pp. 721-734.

Müller, Jan, (1999) "Carl Schmitt's method: Between ideology, demonology and myth" *Journal of Political Ideologies*, 4:1, pp. 61-85, DOI: 10.1080/13569319908420789.

Olafson, Frederick A., "Thomas Hobbes and the Modern Theory of Natural Law" *Journal of the History of Philosophy*, Vol, 4, Number 1, January 1966, pp. 15-30 DOI: 10.1353/hph.2008.1764.

Pan, David, "Against Biopolitics: Walter Benjamin, Carl Schmitt, and Georgi Agamben on Political Sovereignty and Symbolic Order" *The german Quartely* Vol. 82, No. 1 (Winter, 2009) pp. 42-62.

Pound, Roscoe, "Mechanical Jurisprudence" *Columbia Law Review*, Vol. 8, No: 8 (Dec., 1908) pp. 625-623.

Pourciau, Sarah, "Bodily Negation: Carl Schmitt on the Meaning of Meaning" Vol. 120, No. 5, *Comparative Literature Issue* (Dec., 2005), pp. 1066-1090. URL: <http://www.jstor.org/stable/3840697>.

Sartori, Giovanni, "The Essence of the Political in Carl Schmitt" *Journal of Theoretical Politics* (1989) 1: 63, DOI: 10.1177/0951692889001001005.

Schmitt, Carl, "Le Führer protège le droit. À propos du discours d'Adolf Hitler au Reichstag du 13 juillet 1934" *Cités* No. 14, (2003), pp. 165-171, Presses Universitaires de France, <http://www.jstor.org/stable/40620905>.

Shapiro, Kam, "Taking Exception to the Exception" *Diacritics* Vol. 37, No. 2/3, (Summer - Fall, 2007), pp. 121-134.

Spaak, Torben, "Kelsen and Hart on the Normativity of Law" *Perspectives on jurisprudence: essays in honour of jes bjarup*, ed. Peter Wahlgren, 2005, pp. 397-414, <http://ssrn.com/abstract=922755>.

Vecdi Aral, "Hukuk İlmini Gerçek Bir İlim Haline Getirmek İçin Hukuka Bir Objektivite Kazandırma Gayretleri ve Bunların Değeri", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1966, Cilt XXXI, Sayı 1-4, s.220-41.

Weber, Samuel, "Taking Exception to Decision: Walter Benjamin and Carl Schmitt" *Diacritics* Vol. 22, No. 3/4, Commemorating Walter Benjamin (Autumn - Winter, 1992), pp. 5-18.

Ansiklopediler, Sözlükler ve Sanal Kaynaklar

AL Jazeera, Evde AKP Cemaat Kavgası: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/evde-akp-cemaat-kavgasi>. Erişim: 09/10/2015.

Butler, Brian E., Internet Ancylopedia of Philosophy, “Law and Economics” maddesi, <http://www.iep.utm.edu/law-econ/#H1>, erişim: 18/10/15 13:51.

Cassin, Barbara, *Vocabulaire européen des philosophies: dictionnaire des intraduisibles*. Le Robert, 2004.

Green, Leslie, "Legal Positivism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2009 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2009/entries/legal-positivism/>>.

Nişanyan, Sevan, *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, “Yargı” maddesi, Güncellenme:15.06.2015, <http://www.nisanyansozluk.com/?k=yarg%C4%B1&x=0&y=0>. erişim: 18.10.15 14.06.

Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, “Yargı” Maddesi, İstanbul: Everest Yayınları, 3. Basım, 2012.

Panagia, D, 2014, *The Encyclopedia of Political Thought*, “Contingency” maddesi.

Redhouse, J. W., *A Lexicon, English and Turkish*, 3. Bası, İstanbul, 1884.

Vinx, Lars, "Carl Schmitt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/schmitt/>>.

Doktora Tezleri

Bezci, Bünyamin, “Carl Schmitt’in Politik Felsefesi Açısından Türkiye’de Güçlü Devlet Kavramı” Doktora Tezi.

Günsoy, Funda, “Carl Schmitt Ve Leo Strauss’ta ‘Politik Olan’ Kavramı” Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kardeş, M. Ertan, “Carl Schmitt’in Politik Felsefesi Üzerine Bir İnceleme” Doktora Tezi.

Moore, Thomas, “Mastery and Dominion: Carl Schmitt’s Juridical Concept of the Political” Doktora Tezi, The University of Edinburgh, 2006.

Zeybekoğlu, A. Emre, “Carl Schmitt’in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı” Doktora Tezi.

Mahkeme Kararları

AYM, E. 2008/16, K. 2008/116, 5.6.2008.

